

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛАЗАРЕНКО ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.3/.7

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО
БАНКРУТСТВА ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

спеціальність 081 Право
галузь знань Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В. В. ЛАЗАРЕНКО**

Науковий керівник – **ТАРАСЕВИЧ Тетяна Юріївна**, кандидат
юридичних наук, доцент

Хмельницький – 2023

АНОТАЦІЯ

Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за законодавством України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2023.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей застосування кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за законодавством України.

У розділі 1 дисертації розглянуто соціальну сутність доведення до банкрутства як діяння, проаналізовано, у чому полягає його суспільна небезпечність, визначені історичні періоди запровадження відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері банкрутства в Україні, а також встановлено підставу кримінальної відповідальності за доведення до неплатоспроможності чи банкрутства в кримінальних кодексах зарубіжних країн.

Після проголошення незалежності в Україні відбувається розвиток законодавства, зокрема, був прийнятий новий Кримінальний кодекс України у 2001 році, яким встановлювалася логічно вибудована система кримінально-правової охорони відносин у сфері банкрутства, проте у 2011 році декриміналізується частина кримінально-правових норм, а також відбувається пом'якшення відповідальності за умисне доведення до банкрутства, шляхом скасування покарання у виді обмеження волі та запровадження більш м'якого покарання у виді штрафу.

На підставі аналізу наукової та юридичної літератури зроблено висновок, що чинне законодавство України не містить визначення терміну «стійка фінансова неспроможність», а вчені та дослідники визначають його як неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і виконати

грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати.

Встановлено, що поняття «неплатоспроможність» є більш ширшим ніж поняття «банкрутство», оскільки неплатоспроможність є неспроможністю боржника виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, яка може бути відновлена шляхом застосування процедури санації (щодо боржника – юридичної особи) або реструктуризації (щодо боржника – фізичної особи, фізичної особи-підприємця), тоді як банкрутством є неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Визначено, що неплатоспроможність є передумовою банкрутства, оскільки якщо платоспроможність боржника не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом. Відносини банкрутства в Україні носять міжгалузевий характер, оскільки регулюються Господарським кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України, Кримінальним кодексом України, Кодексом України з процедур банкрутства, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Цивільним кодексом України та іншими законами України.

Здійснено порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства в Україні та зарубіжних країнах. Встановлено, що кримінальні кодекси більшості європейських країн не передбачають відповідальності за доведення до банкрутства, зокрема, в Іспанії, Болгарії, Латвії, Молдові, Польщі, Угорщині та Франції кримінально караним є умисне доведення до неплатоспроможності, а основне покарання призначається у виді позбавлення волі. Крім того, в Китаї передбачено кримінальну відповідальність за умисне доведення до банкрутства державних компаній та підприємств.

Розділ 2 дисертації присвячено кримінально-правовій характеристиці доведення до банкрутства. Основним безпосереднім об'єктом доведення до

банкрутства є встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою та кредитором. Додатковим безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є встановлений порядок відносин власності в суспільстві.

Предметом доведення до банкрутства є майно боржника. При вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, шкода державі чи кредитору завдається шляхом протиправного впливу на майно боржника, що стає підставою невиконання суб'єктом господарської діяльності своїх грошових зобов'язань. Бухгалтерські та інші документи не є предметом доведення до банкрутства, оскільки вони є знаряддям посягання на майно боржника.

Встановлено, що потерпілими від доведення до банкрутства можуть бути держава чи кредитор (юридичні або фізичні особи), які мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника та яким завдана велика матеріальна шкода.

Запропоновано назву розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України викласти в наступній редакції: «Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності», оскільки зворот «кримінальні правопорушення проти...» цілком охоплює як випадки вчинення кримінальних правопорушень проти здійснення законної господарської діяльності, так і поза сферою господарської діяльності.

За конструкцією об'єктивної сторони доведення до банкрутства є кримінальним правопорушенням із матеріальним складом і вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків. Встановлено, що істотно погіршити фінансове становище суб'єкта господарювання можливо також і шляхом бездіяльності.

Обґрунтовано, що умисні дії та бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності суб'єкта господарської діяльності, є суспільно

небезпечними та порушують встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою чи кредитором.

Бездіяльність полягає у невчиненні спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення конкретної дії, яку він повинен був та міг вчинити (наприклад, нестягнення дебіторської заборгованості або ухиляння від прийняття рішень, здатних попередити настання неплатоспроможності).

Якщо платоспроможність боржника не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом. У разі ж застосування процедури санації, особа, яка вчинила умисні дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності, не буде підлягати кримінальній відповідальності. Запропоновано в ст. 219 КК передбачити відповідальність саме за умисне доведення до неплатоспроможності.

Встановлено, що суб'єктом доведення до банкрутства є громадянин – засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності. Запропоновано до кола суб'єктів доведення до банкрутства додати кінцевого бенефіціарного власника, який є фізичною особою, що здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи.

Фізична особа-підприємець у разі вчинення дій з метою доведення себе, як підприємця, до банкрутства та припинення своєї діяльності, не припиняє виконання зобов'язань за укладеними договорами, які залишаються за нею як фізичною особою, оскільки фізична особа не перестає існувати та відповідає за зобов'язаннями перед кредиторами ще протягом п'яти років (згідно судової практики), тому визначення її суб'єктом доведення до банкрутства порушує принцип економії кримінальної репресії.

Суб'єктивна сторона доведення до банкрутства характеризується прямим умислом щодо вчинюваних дій та щодо двох взаємопов'язаних суспільно небезпечних наслідків. За характером умисел є визначеним, що

характеризується наявністю у винної особи бажання досягти зазначених наслідків. За часом виникнення умисел є заздалегідь обдуманим. Криміналізація необережного банкрутства є недоцільною, оскільки це може означати запровадження кримінальної відповідальності по суті за саму господарську діяльність, яка і так опинилася в скрутному становищі через загострення фінансової кризи, що була спричинена поширенням у світі та в Україні гострої респіраторної хвороби COVID-19, а також у зв'язку з проведенням агресивної війни росії проти України.

У розділі 3 дисертації визначено особливості застосування кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. Встановлено, що у 2012 – 2022 роках суди в Україні закривали кримінальні провадження у справах по обвинуваченню за ст. 219 КК у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, оскільки до 1 липня 2020 року строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства становив два роки. А за ст. 218¹ КК взагалі не було ухвалено жодного судового рішення.

Запропоновано в ст. 219 КК диференціювати відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, а також за доведення банку до неплатоспроможності. Ступінь суспільної небезпеки умисного доведення до неплатоспроможності державного підприємства є значно вищим ніж товариства з обмеженою відповідальністю, оскільки це призводить до руйнування цілісних майнових комплексів, стратегічно важливих для держави об'єктів, різкого зростання безробіття тощо. Класифікувати зазначені посягання доцільно як тяжкі злочини та встановити за їхнє вчинення покарання, передбачене в межах ст. 12 КК.

Кодекс України з процедур банкрутства передбачає процедури розпорядження майном, санації та реструктуризації, які проводяться у разі

неплатоспроможності боржника, а також процедури ліквідації та погашення боргів боржника, які розпочинаються після ухвалення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом. Відповідно і незаконні дії можуть бути вчинені у разі неплатоспроможності боржника або у разі його банкрутства. Арбітражний керуючий, який призначений розпорядником майна, керуючим санацією чи ліквідатором, прирівнюється до службової особи суб'єкта господарської діяльності.

Запропоновано КК доповнити ст. 219¹, яка буде передбачати відповідальність за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства, якщо вони завдали великої матеріальної шкоди, а також встановити покарання в межах класифікації кримінальних правопорушень, яка визначена в ст. 12 КК для нетяжкого злочину.

Обґрунтована необхідність встановлення санкції для ст. 219 КК в межах класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої в ст. 12 КК, та запровадження альтернативного покарання у виді позбавлення волі, а також зменшення розміру великої матеріальної шкоди, передбаченої у примітці до статті, з п'ятиста неоподаткованих мінімумів доходів громадян до трьохсот. При умисному доведенні банку до неплатоспроможності запропоновано також встановити матеріальний наслідок у розмірі трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, державне підприємство, неплатоспроможність, банкрутство, арбітражний керуючий, кінцевий бенефіціарний власник, кваліфікація, судова практика.

SUMMARY

Lazarenko Vitalii. Criminal liability for bankruptcy of certain subjects of economic activity under the legislation of Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation research for the degree of PhD in specialty 081 Law. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytskyi, 2023.

The dissertation is devoted to the study of the peculiarities of the application of criminal liability for the bankruptcy of certain subjects of economic activity under the legislation of Ukraine.

Chapter 1 of the dissertation examines the social essence of bankruptcy as an act, analyzes what constitutes its social danger, defines the historical periods of the introduction of liability for criminal offenses in the field of bankruptcy in Ukraine, and also establishes the basis of criminal liability for bankruptcy or bankruptcy in criminal cases codes of foreign countries.

After the declaration of independence, legislation is developing in Ukraine, in particular, the new Criminal Code of Ukraine was adopted in 2001, which established a logically structured system of criminal-law protection of relations in the field of bankruptcy, however, in 2011, part of the criminal-law norms were decriminalized, and there was also a change in "improvement of responsibility for intentional bankruptcy, by canceling punishment in the form of restriction of will and introducing a milder punishment in the form of a fine.

On the basis of the analysis of scientific and legal literature, it was concluded that the current legislation of Ukraine does not contain a definition of the term "sustainable financial insolvency", and scientists and researchers define it as the debtor's inability to restore his solvency and fulfill his monetary obligations to creditors after the set deadline for their payment. . It was established that the concept of "insolvency" is broader than the concept of "bankruptcy", since insolvency is the debtor's inability to fulfill his monetary obligations to creditors, which can be restored by applying the procedure of rehabilitation (in the case of the debtor - a legal entity) or restructuring (in the case of the debtor - natural person), while bankruptcy is the inability of the debtor to restore his solvency and satisfy the monetary demands of creditors other than through the application of the liquidation procedure, recognized by the commercial court.

It was determined that insolvency is a prerequisite for bankruptcy, since if the debtor's solvency is not restored by applying the rehabilitation procedure, then he will be declared bankrupt. Bankruptcy relations in Ukraine are interdisciplinary in nature, as they are regulated by the Civil Code of Ukraine, the Economic Code of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, the Code of Ukraine on Administrative Offenses and other laws of Ukraine.

A comparative legal analysis of criminal liability for bankruptcy in Ukraine and foreign countries was carried out. It has been established that the criminal codes of most European countries do not provide for liability for bankruptcy, in particular, in Spain, Bulgaria, Latvia, Moldova, Poland, Hungary and France, intentional bankruptcy is a criminal offense, and the main punishment is imprisonment. In addition, in China, criminal liability is provided for intentionally causing the bankruptcy of state-owned companies and enterprises.

Chapter 2 of the dissertation is devoted to the criminal-legal characteristics of bankruptcy. The main direct object of bringing to bankruptcy is the established order of relations in society, which ensures that subjects of economic activity fulfill their monetary obligations to the state and the creditor. An additional direct object of bankruptcy is the established order of property relations in society. The subject of bringing to bankruptcy is the property of the debtor, since when committing a criminal offense provided for in Art. 219 of the Criminal Code, damage to the state or the creditor is caused by unlawful influence on the property of the debtor, which becomes the basis for the failure of the subject of economic activity to fulfill his monetary obligations. Accounting and other documents are not subject to bankruptcy, as they are a tool of encroachment on the debtor's property.

It has been established that the victims of bankruptcy can be the state or a creditor (legal entity or natural person), who have their claims regarding monetary obligations to the debtor confirmed by documents in the prescribed manner and who have suffered great material damage.

It is suggested that the title of Chapter VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine should be worded as follows: "Criminal offenses against economic activity", since the phrase "criminal offenses against..." fully covers both cases of criminal offenses against the implementation of legal economic activity and outside the sphere of economic activity.

According to the construction of the objective side, bringing to bankruptcy is a criminal offense with a material component and is considered completed from the moment of the occurrence of socially dangerous consequences. It has been established that it is also possible to significantly worsen the financial situation of the subject of economic activity through inactivity and ultimately cause its insolvency.

It is substantiated that intentional actions that led to the insolvency of the subject of economic activity are socially dangerous and violate the established order of social relations, which ensures that subjects of economic activity fulfill their monetary obligations. Inaction consists in the failure of a special subject of a criminal offense to perform a specific action that he should and could have performed (for example, failure to collect receivables or evading decisions that could prevent the onset of insolvency).

If the debtor's solvency is not restored by applying the rehabilitation procedure, he will be declared bankrupt. In the case of applying the rehabilitation procedure, the person who committed intentional actions or inactions that led to insolvency will not be subject to criminal liability. Proposed in Art. 219 of the Criminal Code to provide for liability specifically for intentional bringing to insolvency.

It has been established that the subject of bankruptcy is a citizen - a founder (participant) or an official of a business entity. It is proposed to add the ultimate beneficial owner, who is a natural person who exerts a decisive influence on the activities of a legal entity, to the circle of subjects of bankruptcy.

A natural person-entrepreneur, in the case of taking actions with the aim of bringing himself, as an entrepreneur, to bankruptcy and terminating his activity, does not stop fulfilling the obligations under the concluded contracts that remain with him as a natural person, since the natural person does not cease to exist and is responsible for obligations to creditors for another five years (according to court practice), therefore, determining it by the subject of bringing it to bankruptcy violates the principle of economy of criminal repression.

The subjective side of bankruptcy is characterized by direct intent regarding the actions and consequences. By nature, the intention is defined, characterized by the presence of the guilty person's desire to achieve the specified consequences. In terms of the time of emergence of the intention, it is premeditated. The criminalization of careless bankruptcy is inappropriate, as it may mean the introduction of criminal liability in essence for the economic activity itself, which has already found itself in a difficult situation due to the aggravation of the financial crisis, which was caused by the spread of the acute respiratory disease COVID-19 in the world and in Ukraine, as well as in connection with Russia's aggressive war against Ukraine.

Chapter 3 of the dissertation defines the specifics of criminal liability for bringing certain entities of economic activity to bankruptcy. It was established that in 2012-2022, courts in Ukraine closed criminal proceedings in cases of charges under Art. 219 of the Criminal Code in connection with the expiration of the statute of limitations for criminal prosecution, since until July 1, 2020, the statute of limitations for criminal prosecution for bankruptcy was two years. And according to Art. 218-1 of the Criminal Code, no court decision was issued at all.

Proposed in Art. 219 of the Criminal Code to differentiate responsibility for the intentional insolvency of a state enterprise and an enterprise in the charter capital of which the share of state ownership exceeds 50 percent, as well as for the insolvency of a bank. The degree of social danger of intentionally bringing a state enterprise to insolvency is much higher than that of a limited liability company, as it

leads to the destruction of integral property complexes, strategically important objects for the state, a sharp increase in unemployment, etc. It is advisable to classify these encroachments as serious crimes and to establish for their committing the punishment under Art. 12 of the Criminal Code.

The Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures provides for property disposal, rehabilitation and restructuring procedures, which are carried out in case of insolvency of the debtor, as well as procedures for liquidation and repayment of the debtor's debts, which begin after the commercial court adopts a resolution declaring the debtor bankrupt. Accordingly, illegal actions can be committed in the event of the debtor's insolvency or bankruptcy. The arbitration manager, who is appointed as a property administrator, rehabilitation manager or liquidator, is equated to an official of a business entity.

It was suggested the Criminal Code to supplement with Art. 219-1, which will provide for liability for illegal actions in the event of insolvency or bankruptcy, if they caused great material damage, as well as establish punishment within the classification of criminal offenses, which is defined in Art. 12 of the Criminal Code for a minor crime.

The justified need to establish a sanction for Art. 219 of the Criminal Code within the framework of the classification of criminal offenses provided for in Art. 12 of the Criminal Code, and the introduction of an alternative punishment in the form of imprisonment, as well as a reduction in the amount of large material damage provided for in the footnote to the article, from five hundred untaxed minimum incomes of citizens to three hundred. If the bank is deliberately brought into insolvency, it is proposed to establish a material consequence in the amount of three hundred untaxed minimum incomes of citizens.

Key words: criminal offense, state enterprise, insolvency, bankruptcy, trustee, ultimate beneficial owner, qualification, case law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лазаренко В. В. Доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності: поняття та правове регулювання. *Збірник наукових праць «Держава і право»*. 2021. Випуск 89. С. 115-123.

2. Лазаренко В. В. Про доцільність диференціації кримінальної відповідальності за ст. 219 «Доведення до банкрутства» Кримінального кодексу України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4 (81). Ч. 2. С. 91-95.

3. Лазаренко В. В. Про криміналізацію незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 10. С. 5-8.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та США. *Актуальні проблеми економіки, обліку, менеджменту та права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Полтава, 16 вересня 2020 р.). Полтава. 2020. С. 65-67.

5. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та ФРН. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 25-26 вересня 2020 р.). Запоріжжя. 2020. С. 110-113.

6. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні, Польщі та Молдові. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики: матеріали круглого столу КУП НАН України* (м. Київ, 01 жовтня 2020 р.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 10-13.

7. Лазаренко В. В. Генезис кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в*

умовах воєнного стану: збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів КУП НАН України. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. С. 26-39.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Лазаренко В. В. Суб'єкт доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. *Knowledge, Education, Law and Management*. Lublin. 2021. № 7 (43). Vol. 1. P. 189-193.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА.....	27
1.1. Генеза кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства.....	27
1.2. Поняття, загальна характеристика та правове регулювання процедури банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності.....	40
1.3. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в зарубіжних країнах.....	49
Висновки до розділу 1.....	78
РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 219 КК.....	82
2.1. Об'єктивні ознаки доведення до банкрутства.....	82
2.2. Суб'єктивні ознаки доведення до банкрутства.....	118
Висновки до розділу 2.....	150
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	154
3.1. Особливості кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності.....	154

3.2. Удосконалення закону про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері банкрутства.....	166
Висновки до розділу 3.....	180
ВИСНОВКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ.....	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України.

ГК – Господарський кодекс України.

ГПК – Господарський процесуальний кодекс України.

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень.

ЗУ – Закон України.

КК – Кримінальний кодекс України.

КК Болгарії - Кримінальний кодекс Республіки Болгарія.

КК Грузії - Кримінальний кодекс Грузії.

КК Естонії – Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки.

КК Іспанії – Кримінальний кодекс Королівства Іспанія.

КК Казахстану – Кримінальний кодекс Республіки Казахстан.

КК КНР – Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки.

КК Латвії – Кримінальний кодекс Латвійської Республіки.

КК Литви – Кримінальний кодекс Литовської Республіки.

КК Молдови – Кримінальний кодекс Республіки Молдова.

КК Польщі – Кримінальний кодекс Республіки Польща.

КК Румунії – Кримінальний кодекс Румунії.

КК США – зведена кодифікація федерального законодавства США.

КК Угорщини - Кримінальний кодекс Республіки Угорщина.

КК Франції – Кримінальний кодекс Французької Республіки.

КК ФРН – Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина.

КК Чехії – Кримінальний кодекс Чеської Республіки.

КК Швеції – Кримінальний кодекс Швеції.

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України.

КУЗПБ – Кодекс України з процедур банкрутства.

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення.

нмдг – неоподаткований мінімум доходів громадян.

ст. – стаття.

ЦК – Цивільний кодекс України.

ч. – частина.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Кримінальний кодекс України за умисне доведення до банкрутства, якщо це завдало великої матеріальної шкоди, передбачає покарання у виді штрафу в розмірі від 34 000 до 68 000 гривень з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Очевидно, що таке покарання не спроможне запобігти вчиненню нових кримінальних правопорушень ані засудженими, ані іншими особами.

У науковій літературі обговорюється доцільність декриміналізації доведення до банкрутства, оскільки з 2012 по 2022 роки не було винесено жодного вироку [159]. Справа в тому, що до 1 липня 2020 року строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства становив два роки, що було неможливо здійснити через довготривалу ліквідаційну процедуру, проте з 1 липня 2020 року строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства було збільшено до п'яти років. Серед вчених також поширеною є думка про недоцільність виокремлення спеціальної норми про доведення банку до неплатоспроможності.

Разом з тим, у сучасних українських реаліях питання доведення до банкрутства та відповідальних у ньому стоїть досить гостро, оскільки фінансові аналітики очікують в найближчі два роки ліквідацію боржників у 195 із 200 українських справ про банкрутство із втратою кредиторами 50-70 % від вартості їх вимог [229].

Крім того, у проєкті нового КК пропонується притягати до відповідальності за умисне доведення до неплатоспроможності, якщо це спричинило істотну майнову шкоду [198].

Питання кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства опрацювали у своїх дисертаційних та монографічних дослідженнях О. О. Дудоров «Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-

правова характеристика» (м. Київ, 2003 рік) [60], Б. М. Грек «Кримінально-правова відповідальність за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства» (м. Київ, 2005 рік) [51], О. О. Круглова «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства» (м. Запоріжжя, 2005 рік) [118], О. Г. Фролова «Злочини, пов'язані з банкрутством, в Україні (кримінально-правова характеристика)» (м. Київ, 2006 рік) [246], В. В. Гордієнко «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства» (м. Львів, 2012 рік) [48], О. А. Шаповалова «Проблеми пеналізації злочинів у сфері господарської діяльності» (м. Харків, 2013 рік) [254], В. О. Улибіна «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства» (м. Київ, 2014 рік) [232], В. В. Франчук «Кримінально-правові засоби охорони економіки України» (м. Львів, 2015 рік) [241], Ю. В. Ключик «Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством» (Запоріжжя, 2019 рік) [91], Д. В. Каменський «Відповідальність за економічні злочини у США та України: порівняльно-правове дослідження» (м. Київ, 2020 рік) [85].

Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт, в яких тим чи іншим чином розглядалися питання кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства, дискусійними і дотепер залишаються окремі питання щодо формулювання диспозиції ст. 219 КК, а також щодо виду та розміру покарання, передбаченого за вчинення зазначеного кримінального правопорушення.

Крім того, не досліджувалася доцільність диференціації кримінальної відповідальності в ст. 219 КК, зокрема, за умисне доведення до банкрутства таких стратегічно важливих для держави суб'єктів господарської діяльності як державні підприємства та підприємства з державною часткою власності.

Викладене вище свідчить про актуальність дослідження кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за законодавством України.

Зв'язок роботи з науковими грантами, програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної теми кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106). Дисертація виконана згідно з планами науково-дослідної роботи Київського університету права Національної академії наук України в межах теми «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах нових глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (номер державної реєстрації U11U004745).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є комплексна кримінально-правова характеристика правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, та визначення шляхів удосконалення зазначеної кримінально-правової норми. Мета дослідження конкретизується у таких завданнях:

- дослідити історію становлення та розвитку інституту банкрутства в Україні та виділити історичні періоди запровадження відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері банкрутства;

- визначити значення термінів, що застосовуються у відносинах банкрутства, а також правову природу цих відносин та місце в національній системі права;

- здійснити порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства в Україні та зарубіжних країнах;

- охарактеризувати об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК;

- дослідити об'єктивну сторону доведення до банкрутства;

- визначити суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК;

- розкрити зміст суб'єктивної сторони доведення до банкрутства;

- проаналізувати особливості кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності;

- розробити пропозиції щодо удосконалення закону про кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства.

Об'єктом дослідження є встановлений порядок відносин у суспільстві щодо здійснення господарської діяльності.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за законодавством України.

Методи дослідження. Дисертацію підготовлено з використанням комплексу наукових методів дослідження на трьох рівнях, зокрема, філософському, загальнонауковому та конкретно-науковому. Під час дослідження було використано такі методи.

Системно-структурний метод застосовано для визначення генези кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства в Україні (підрозділ 1.1.), визначення термінів, які використовуються у відносинах банкрутства, та особливостей правового регулювання процедури банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності (підрозділ 1.2.).

Порівняльно-правовий метод – для аналізу норм законодавства окремих зарубіжних країн, які передбачають кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства (підрозділ 1.3.).

Формально-логічний метод – для аналізу рішень судів України в кримінальних провадженнях стосовно правопорушень, які є предметом дисертації, або в яких вирішуються суміжні питання, у тому числі правові позиції Верховного Суду (підрозділи 2.1., 2.2., 3.1., 3.2.).

Емпіричну основу дисертації становлять результати вивчення та узагальнення судової практики в кримінальних справах про доведення до банкрутства; правові позиції Верховного Суду, дотичні до вказаних питань; статистичні дані Державної служби статистики.

Теоретичну основу дисертації становлять наукові праці з господарського, кримінального, кримінального процесуального права, кримінології, а також енциклопедичні видання.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні акти, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, ГК, КУзПБ, КУпАП, КК, КПК, проєкт нового КК. Під час вивчення зарубіжного досвіду застосування кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства були вивчені відповідні норми кримінального законодавства Англії, Болгарії, Грузії, Естонії, Іспанії, Казахстану, Китаю, Латвії, Литви, Молдови, Польщі, Румунії, США, Угорщини, Франції, Німеччини, Чехії та Швеції.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших комплексних досліджень кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. Дисертантом запропоновано низку нових положень, висновків та пропозицій, які виносяться на захист. Наукову новизну, зокрема, мають такі положення:

уперше:

1) обґрунтована доцільність застосування кримінальної відповідальності не за умисне доведення до банкрутства, а за умисне доведення до неплатоспроможності суб'єкта господарської діяльності;

2) обґрунтована необхідність диференціювати відповідальність у ст. 219 КК, виокремивши в ній ч. 2, в якій передбачити відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків;

3) запропоновано з КУпАП виключити ст. 166¹⁶ «Незаконні дії у разі банкрутства», а КК доповнити ст. 219¹, яка буде передбачати відповідальність за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства, якщо вони завдали великої матеріальної шкоди, для здійснення захисту вимог кредиторів

під час процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації та погашення боргів;

4) визначена доцільність зменшення розміру великої матеріальної шкоди, передбаченої у примітці до ст. 219 КК, з п'ятиста до трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян;

удосконалено:

5) прийоми законодавчої техніки формулювання ст. 219 КК, зокрема, запропоновано нову назву статті: «Доведення до неплатоспроможності», в диспозиції статті кримінально караним запропоновано визначити як умисне доведення до неплатоспроможності, а також виключити з диспозиції статті термін «стійка фінансова неспроможність», оскільки КК та регулятивне законодавство його не застосовують;

б) прийоми законодавчої техніки розміщення ст. 218¹ КК, зокрема, запропоновано змінити нумерацію ч. 1 ст. 218¹ КК на ч. 3 ст. 219 КК, оскільки умисне доведення банку до неплатоспроможності є одним з найбільш суспільно небезпечних діянь у межах ст. 219 КК, а п. 2 примітки до ст. 218¹ КК розмістити в примітці до ст. 219 КК під п. 2;

отримали подальший розвиток:

7) позиція про доцільність зміни назви розділу VII Особливої частини КК, зокрема, запропоновано нову назву: «Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності»;

8) дослідження положень зарубіжного законодавства щодо кримінальної відповідальності за умисне доведення до неплатоспроможності, яке визначило можливість їх використання в кримінальному законодавстві України;

9) пропозиція криміналізації умисної бездіяльності, яка спричинила неплатоспроможність, оскільки невиконання належних управлінських обов'язків здатне істотно погіршити фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності;

10) положення про необхідність розширення кола спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, оскільки кінцевий бенефіціарний власник є фізичною особою, що здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи;

11) дослідження ознак неплатоспроможності суб'єкта господарської діяльності та причини її настання;

12) позиція про недоцільність криміналізації необережного доведення до неплатоспроможності, оскільки це може означати запровадження кримінальної відповідальності по суті за саму господарську діяльність;

13) обґрунтування доцільності збільшення розміру штрафу, передбаченого в санкції ст. 219 КК, а також запровадження альтернативного покарання у виді позбавлення волі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх можна використати в таких сферах:

– у *науково-дослідній* – для подальшого вивчення проблем кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності;

– у *правотворчій* – під час підготовки змін та доповнень до КК щодо вдосконалення підстави кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства (Додаток В);

– у *правозастосовній* – під час кваліфікації протиправних діянь, що призвели до неплатоспроможності чи банкрутства;

– у *освітній* – під час підготовки навчальних посібників з кримінального права, а також під час викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти (акт впровадження Київського університету права НАН України – Додаток Г).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертації обговорювалися та були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні

проблеми економіки, обліку, менеджменту та права» (м. Полтава, 16 вересня 2020 року); «Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн» (м. Запоріжжя, 25-26 вересня 2020 року); «Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики» (м. Київ, 01 жовтня 2020 року); «Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в умовах воєнного стану» (м. Київ, 12 вересня 2022 року).

Публікації. Основні результати та висновки дисертації відображено у 8 працях, з яких 3 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття у зарубіжному виданні, 4 – матеріали науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінка, з них список використаних джерел на 30 сторінках (269 найменувань) і додатки на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

1.1. Генеза кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства

В умовах ринкової економіки основною ціллю суб'єктів господарювання є створення та збільшення своєї власності. Можливість володіння майном породжує природну економічну потребу кожного суб'єкта господарювання в його отриманні, збереженні та збільшенні. Тому інститут банкрутства є важливим та необхідним елементом ринкової економіки, який породжений цією потребою.

Перші норми, що регулювали процес задоволення вимог кредиторів, містилися в «Руській Правді», яка була основним джерелом права Київської Русі та передбачала докладні описи випадків неспроможності купців.

Так, у статтях 54 та 55 Просторової редакції «Руської Правди» вперше вирішуються питання вини боржника, його подальша доля та черговості задоволення вимог кредиторів.

У ст. 54 під назвою «Аже который купецъ истопиться» зазначається: «Аже который купецъ где либо шед с чюжими кунами, истопиться либо рать возьмет, ли огонь, то не насилити ему, ни продати его; но како начнетъ: от лета платити, тако же платитъ зане же пагуба от бога есть, а не виноват есть; аже ли пропъется или проиешся, а в безумии чюжь товар испортишь, то тако либо тем что то товар ждут ли ему, а своя им воля продадетъ ли, а своя им воля» [45, с. 20].

Стаття 55 має назву «О долзе» та визначає наступне: «Аже кто многим должен будешь, а пришед (гость) из иного города или чюжеземець, а не ведая запустишь за нь товар, а опять начнет не дати гостю кун, а первый

долженбиты начнут ему запинаты, не дадучи ему кун, то вести и на торг продаты же и отдаты же первое гостины куни, а домашним, что ся останеть кун, тем же ся поделять; паки ли будут княжны куны, то княжны куни первое» [45, с. 22].

Отже, норми Просторової редакції «Руської Правди» залежно від форми вини розрізняли три види неспроможності купців:

- випадкова або безвинна неспроможність, коли втрати були наслідком стихійного лиха, ушкодження судна, пожежі чи розбійницького нападу. Купцю надавалася відстрочка сплати боргу;

- необережна, у разі якщо купець проп'є або програє товар. Кредитори вирішували на власний розсуд чи чекати їм повернення боргу;

- умисна, коли неплатоспроможний купець, залишений без кредиту своїх городян, брав позику в гостя з іншого міста і не повертав її. Сам купець продавався в холопи, а його майно продавалося на торгах.

Також передбачалася черговість задоволення вимог кредиторів: гроші, в першу чергу, надходили до княжої казни, в другу – задовольнялись вимоги приїжджих купців, в третю і останню – розподілялись між місцевими купцями [45, с. 23].

Таким чином, норми «Руської Правди» містили докладний опис випадків неспроможності купців та розрізняли три види неспроможності: випадкова або безвинна, необережна та умисна.

У XII столітті починається період феодальної роздрібненості, проте в усіх князівствах та землях Київської Русі продовжують діяти норми «Руської Правди».

Найважливішими джерелами права на українських землях за часів Литовсько-Руської держави були Литовські статuti. Упродовж майже 60 років литовський уряд кілька разів здійснював кодифікацію права, результатом якої стали три Литовські статuti: «Старий» (1529 р.), «Волинський» (1566 р.) та «Новий» (1588 р.) [79, с. 163].

Литовський статут 1529 року юридично закріплював основи суспільного і державного ладу. Статут також містив норми, пов'язані з покаранням за несплату боргу.

Так, у ст. 8 зазначалося, що особа, яка має в опіці чужий маєток, не має права з нього платити за своїми власними боргами, а виконання судового рішення повинне звертатися на її рухоме і нерухоме майно, а якщо останнього недостатньо для покриття боргів, то винний відповідатиме своєю особою. А у ст. 13 передбачалося покарання для того, хто випустив з в'язниці злочинця або боржника. В цьому випадку винний повинен був сам сплатити суму боргу того, кого через необережність звільнив, або у встановлений строк знов доставити його до в'язниці [222, с. 112].

Таким чином, за часів Литовсько-Руської держави борг стягувався за рішенням суду, для цього діяв механізм звернення стягнення на майно. Якщо майна боржника не вистачало для покриття боргу, то до нього застосовувалося покарання у виді позбавлення волі.

П. П. Захарченко зазначає, що після Люблінської унії 1569 року на українських землях, що відійшли до Польського королівства (Київщина, Волинь, Поділля), продовжував діяти Литовський статут 1566 року. На правобережній Україні після входження до складу Росії до прийняття Соборного Уложення 1649 року відносини неспроможності регулювалися Литовським статутом 1588 року [76, с. 145].

У 1569 році в результаті підписання Люблінської унії Королівство Польське та Велике князівство Литовське об'єдналися та створили нову державу – Річ Посполита.

На українських землях, які увійшли до складу Речі Посполитої навесні 1648 року, почалася народно-визвольна війна українського народу, в ході якої сформувалася Українська козацька держава – Військо Запорозьке, яка існувала впродовж 1648-1783 років.

Джерелами права були Литовський статут 1588 року, численні збірники магдебурзького права, акти гетьманської влади, звичаєвого права та інші. На початку 20-х років XVIII століття були зроблені перші кроки щодо упорядкування чинного законодавства.

8 липня 1743 року члени кодифікаційної комісії Генеральної військової канцелярії підписали проєкт Кодексу українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ».

Кодекс передбачав відповідальність боржника за неналежне виконання або за невиконання зобов'язання, яка наставала за наявності вини боржника і збитків кредитора. Кредитор був зацікавлений у тому, щоб зобов'язання було виконано, у разі його невиконання кредитор мав право накласти стягнення на майно боржника [15, с. 79].

Внаслідок розвитку капіталістичних відносин дедалі частіше почали траплятися випадки неспроможності. Саме тому розпочалась активна законотворча діяльність зі створення єдиного кодифікованого акту – Статуту про банкрутів, проєкти якого було підготовлено у 1753, 1763 та 1768 роках.

Першим із чинних на українських землях був Статут про банкрутів 1800 року, який складався з двох частин: перша охоплювала випадки торгового банкрутства купців, а друга встановлювала правила неспроможності дворян і чиновників. У ст. 1 давалося визначення банкрутству: «Банкротъ есть тот который не может сполна заплатить своихъ долговъ», а в ст. 2 зазначалися його види, що ставалися через нещастя, пороки чи підстави [236, с. 3]. Визначалися три види банкрутства – нещасне (ст. 132), необережне (ст. 136) і злісне (ст. 138). Для дворян та чиновників передбачалися види наслідків, які призводили до їх неспроможності: нещастя, необережність, умисел. Відповідно неспроможність поділялася на три види: нещасну (ст. 99), необережну (ст. 100) і злісну (ст. 105) [236, с. 78-79].

Однак, Статут про банкрутів 1800 року не зміг задовольнити суспільство в умовах бурхливого розвитку капіталістичних відносин.

Законотворча робота в цьому напрямі продовжувалась і була завершена у 1832 році прийняттям Статуту про торгіву неспроможність, який з деякими змінами діяв аж до 1917 року.

Статут про торгіву неспроможність 1832 року складався з дев'яти глав, що включали 138 статей, вводився в дію він без зворотної сили й застосовувався тільки до випадків неспроможності осіб, які здійснюють торгівлю. Статут передбачав три види неспроможності: нещасна, необережна і умисна. Вирішення питання про причини неспроможності залежало від кредиторів, яке визначалося на їх зборах, а потім затверджувалося судом [236].

Російське загальноімперське законодавство було поширене на Лівобережну Україну з 1840 року, а на Правобережну – з 1842 року. Джерелами кримінального права були: Звід законів російської імперії 1832 року, а також Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року, яке зазнало ще дві редакції в 1864 та 1885 роках.

Уложення в редакції 1885 року передбачало три види банкрутств: зловмисне (ст. 1163), необережне (ст. 1165) та злісне (ст. 1166). Уложення також передбачало спеціальні норми за співучасть у банкрутстві. Так, ст. 1164 передбачала відповідальність особи, яка брала участь у фальсифікаціях зловмисного банкрутства, а ст. 1167 передбачала відповідальність особи, яка брала участь у фальсифікаціях злісного банкрутства.

Таким чином, в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1885 року відносини банкрутства були систематизовані в єдину групу злочинів. Відбулася відмова від кримінального закріплення нещасного банкрутства та встановлювалася кримінальна відповідальність за необережне та злісне банкрутство, а також були передбачені спеціальні норми за співучасть у банкрутстві.

На початку ХХ століття було створене Кримінальне Уложення 1903 року, в якому посилювалася кримінальна відповідальність для осіб, які

займалися торгівлею, також продовжував розвиватися інститут співучасті у банкрутстві та з'явився новий суб'єкт – завідуючий/керуючий справами державної або приватної кредитної установи. Проте Кримінальне Уложення 1903 року так і не було впроваджене в життя суспільства.

Після розстрілу останнього імператора росії Миколи II, більшовики розпочали будівництво комуністичної держави. У перші роки радянської влади кримінальне законодавство не містило норм, які б передбачали відповідальність за необережне чи злісне банкрутство. Однак, потреба у кримінально-правовій охороні відповідних відносин виникла внаслідок проведенням нової економічної політики.

У зв'язку з цим, у Кримінальному кодексі УРСР 1927 року (далі – КК 1927 року) з'явилася норма, яка встановлювала кримінальну відповідальність за злісне банкрутство.

Так, відповідно до ст. 181 КК 1927 року, злісним банкрутством осіб, які займаються торгівлею або кредитними операціями, визнається ухилення від сплати боргу з метою збагачення за рахунок кредиторів шляхом приховування свого майна або передачі його третім особам для видачі для неіснуючих зобов'язань, а також у разі вчинення діянь, які спричинили велику матеріальну шкоду державним чи громадським закладам, або декільком особам. Такий злочин карався позбавленням волі на строк до п'яти років [114].

КК 1927 року діяв протягом тридцяти трьох років. Після смерті Й. Сталіна було взято курс на демократизацію суспільства і закріплення політичних новацій в законодавстві.

14 травня 1956 року під впливом цих загальносоюзних процесів Президія ВР УРСР прийняла постанову «Про перегляд кодексів та законів УРСР».

28 грудня 1960 року Президія ВР УРСР прийняла новий Кримінальний кодекс УРСР, в якому законодавець оминув кримінально-правове закріплення злочинів у сфері банкрутства.

Таким чином, за часів радянської влади відбулося посилення правової охорони відносин власності, внаслідок чого була встановлена кримінальна відповідальність за злісне банкрутство.

Після проголошення незалежності в Україні починається новий період розвитку законодавства про кримінальну відповідальність щодо злочинів у сфері банкрутства. Це було пов'язано з відновленням в Україні ринкових відносин та відсутністю теоретичної бази відповідного інституту права, внаслідок чого багато підприємств навмисно ставали банкрутами, що призвело до загострення кризи в національній економіці.

14 травня 1992 року ВРУ був прийнятий ЗУ «Про банкрутство» № 2343-ХІІ, який ставив за мету прискорення приватизаційних процесів за рахунок використання механізмів, закладених у відповідному законодавстві [188].

Завдання цього Закону полягало в примушуванні боржника будь-якими шляхами виконати вимоги кредиторів. Закон розроблявся за умов відсутності будь-якої теоретичної бази цього інституту права, тому відзначався декларативністю ряду його норм. Дія Закону щодо регулювання банкрутства позитивних результатів не дала. Більше того, саме в період його чинності, банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності стали набувати масового характеру, оскільки була можливість не виконувати договірних зобов'язань, навмисно стаючи банкрутами.

Відносини банкрутства потребували кримінально-правової охорони з боку держави. 28 січня 1994 року ВРУ прийняла ЗУ «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» № 3888-ХІІ, яким встановлювалася кримінальна відповідальність за приховування банкрутства (ст. 156-2) та за фіктивне банкрутство (ст. 156-3) [189].

30 червня 1999 року ВРУ внесла зміни до ЗУ «Про банкрутство» та прийняла його в новій редакції ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», головною метою якого було відновлення платоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності.

Закон також доповнював Кримінальний кодекс України ст. 156-4, якою встановлювалася кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства суб'єкта підприємницької діяльності, якщо це завдавало істотної шкоди державним чи громадським інтересам або охоронюваним правам та інтересам кредиторів [190].

О. М. Бірюков розкритикував цей закон через відсутність визначення поняття неспроможності та вживання неюридичного терміну неплатоспроможності [13, с. 92].

В. В. Джузь також зазначив, що закон містить ще багато недоліків і прорахунків, які значно ускладнюють задоволення вимог кредиторів. Тому в Україні залишається гострою проблема подальшого реформування національного законодавства про банкрутство [59, с. 23-24].

Для української економіки стало практикою свідоме доведення до банкрутства підприємств, що ґрунтувалося на чинному законодавстві. У процесі банкрутства допускалися серйозні зловживання, щоб догодити окремим зацікавленим суб'єктам підприємницької діяльності, а втрати держави від цієї протизаконної діяльності оцінювалися в надзвичайно великих сумах.

5 квітня 2001 року було прийнято новий КК, який передбачав наступні склади злочинів у сфері банкрутства:

- фіктивне банкрутство (ст. 218);
- доведення до банкрутства (ст. 219);
- приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 220);
- незаконні дії у разі банкрутства (ст. 221) [115].

Таким чином, з прийняттям у 2001 році нового КК встановлюється логічно вибудована система кримінально-правової охорони відносин у сфері банкрутства.

27 вересня 2011 року Президентом України було подано до ВРУ проєкт ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», прийняття якого відбулося 15 листопада 2011 року, внаслідок чого було декриміналізовано статті 218, 220 та 221 КК. Також було скасовано покарання у виді обмеження волі та запроваджувалося більш м'яке покарання у виді штрафу за вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК [192].

В. О. Гацелюк розкритикував зазначений закон, зауваживши, що оцінка виваженості здійснених законодавцем кроків у напрямі гуманізації відповідальності має відбуватися в межах розуміння суті принципу гуманізму кримінального права, чого у 2011 році не відбулось. Створюючи умови для зменшення інтенсивності переслідування осіб за низку правопорушень у кримінальному порядку, держава не повідомляє суспільству, як це позначиться на стані забезпечення прав інших осіб [44, с. 108].

На думку Є. О. Письменного, рівень правової культури українського суспільства та його парламентських представників часто не дозволяє зрозуміти, що доктрина кримінального права є одним із його джерел (форм). Своєю чергою, це призводить до невиправданого ігнорування багатьох її здобутків, накопичених за всю історію розвитку кримінально-правової науки [168, с. 233].

Н. О. Гуторова також висловила зауваження щодо потреби в подальшому корегувати окремі положення зазначеного закону, зважаючи на штучну обмеженість сфери їхнього застосування й певні суперечності з іншими нормами КК України. Однак здійснювати таке корегування потрібно лише після аналізу практики застосування положень закону [54, с. 142].

Ю. В. Кабенюк слушно зазначає, що декриміналізація діянь за ст. ст. 218, 220, 221 КК України не була зумовлена цілями відповідного законопроекту, оскільки позбавлення волі за вчинення таких злочинів не застосовувалось. Натомість, практика нових відповідних статей КУпАП переконливо свідчить про їх поодинокі застосування.

Крім цього, зауважує дослідниця, «перенесення» відповідних складів злочинів до адміністративних правопорушень унеможливило застосування покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю, а також позбавило можливості застосовувати у таких випадках кримінально-правові наслідки судимості [80, с. 201].

О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан вважають, що відповідні статті навіть за умови рідкого їх застосування виконували превентивну функцію щодо запобігання певних порушень господарського законодавства.

Вчені звертають увагу на висновок Головного науково-експертного управління Апарату ВР України на зазначений законопроект, в якому справедливо зазначалось, що такі ознаки, як вчинення діяння у великому чи особливо великому розмірі, заподіяння великої матеріальної шкоди та вчинення діяння з використанням службового становища, вказують на підвищену суспільну небезпеку протиправних діянь [67, с. 230].

Таким чином, у 2011 році було декриміналізовано статті 218, 220 та 221 КК, а за умисне доведення до банкрутства було скасовано покарання у виді обмеження волі та запроваджено більш м'яке покарання у виді штрафу.

21 березня 2014 року була підписана Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), цілями якої є, зокрема, створення умов для посилення економічних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку Європейського Союзу, а також підтримування зусиль України стосовно завершення переходу до діючої

ринкової економіки шляхом поступової адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (п. 2 ст. 1) [230].

02 березня 2015 року ВРУ було прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» № 218-VIII. КК було доповнено ст. 218¹, яка передбачає відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності [194].

О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан критично поставилися до цього закону, зазначивши, що і раніше, тобто до прийняття ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних з банком осіб», пов'язані з банком особи могли бути притягнуті до кримінальної відповідальності за доведення банку до неплатоспроможності.

Доповнення КК ст. 218¹, на думку вчених, повинно сприйматися не як запровадження кримінальної відповідальності за доведення банку до неплатоспроможності, а як диференціація кримінальної відповідальності за таке посягання, що відбулося за рахунок виділення зі ст. 219 КК найбільш суспільно небезпечних, із точки зору законодавця, дій та встановлення за їхнє вчинення більш суворої кримінальної відповідальності порівняно з передбаченою ст. 219 КК [68, с. 81].

16 липня 2015 року було прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку» № 629-VIII. КК було доповнено ст. 220¹, яка передбачає відповідальність за порушення порядку ведення бази даних про вкладників чи порядку формування звітності, та ст. 220², яка передбачає відповідальність за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, а також за приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для анулювання ліцензії фінансової установи [195].

18 жовтня 2018 року ВРУ прийняла КУзПБ, який набрав чинності з 21 жовтня 2019 року [92]. ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» втратив чинність з дня введення в дію КУзПБ.

С. В. Жуков відмічає, що після прийняття КУзПБ, законодавство у сфері банкрутства має стати більш прогнозованим, зрозумілим і відповідати світовим принципам інституту неплатоспроможності та банкрутства [75, с. 5].

Однак, якщо до набуття чинності КУзПБ серед правників зустрічалися в переважній більшості позитивні відгуки, то початок застосування Кодексу вказав на його серйозні недоліки, які законодавець одразу почав виправляти [26, с. 23; 81, с. 71; 173, с. 14; 175; 176, с. 139; 205, с. 108; 206, с. 148].

Разом з тим, серед вчених Кодекс називають «прокредиторським», оскільки він більше направлений на захист прав кредиторів, швидкісний підхід на реалізацію майна боржника для зменшення економічної напруги в країні з метою залучення іноземних інвестицій в національну економіку [112, с. 42].

Через загостренням фінансової кризи, яка була спричинена поширенням у світі, а також і в Україні, гострої респіраторної хвороби COVID–19, питання банкрутства набуло надзвичайно актуального значення, оскільки постала проблема неплатежів та невиконання зобов'язань у господарській сфері.

Зазнавши великих збитків у 2020 році десятки великих підприємств у всьому світі оголосили себе банкрутами, а саме:

- у Сполученому Королівстві Британський ритейлер роздрібної торгівлі Arcadia Group, до складу якого входять бренди TopShop, Topman, Dorothy Perkins, Burton, Wallis, Miss Selfridge, Evans і Outfit;

- італійська авіакомпанія Ernest Airlines;

- мультибрендовий ритейлер J. Crew у США;

- Hertz Global Holdings Inc, один зі світових лідерів із оренди автомобілів;

- канадський Цирк du Soleil;

- найвідоміша у світі круїзна компанія Norwegian Cruise Line Holdings та інші [146].

Вплив пандемії також відчула економіка України, за даними статистичного відомства за весь 2020 рік у порівнянні з 2019 роком промислове виробництво скоротилося на 5,2 % [42].

У скрутному становищі опинилися насамперед малі та середні підприємства. Третина власників бізнесу (переважно мікропідприємства), заявили про падіння доходів на 90-100 % з початку карантину. Що стосується великих підприємств, то втрати прибутків становлять 10-25 % [212, с. 79; 258].

Таким чином, після підписання Угоди про асоціацію відбувається поступова адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Проте, через поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, питання банкрутства в Україні набуває надзвичайно актуального значення, оскільки постає проблема неплатежів та невиконання зобов'язань у господарській сфері.

Підсумовуючи, відзначимо, що на сьогоднішній день відносини у сфері банкрутства охороняються наступними кримінально-правовими заборонами:

- доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК);
- доведення до банкрутства (ст. 219 КК);
- порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК);
- фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи чи підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК) [115].

1.2. Поняття, загальна характеристика та правове регулювання процедури банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності

Кримінально-правовий захист майнових прав та інтересів кредиторів здійснюється протягом століть, відповідно кримінально-правові норми, які забезпечують охорону відносин у сфері банкрутства відіграють у цьому особливу роль. Крім того, сьогодні ці норми захищають також економічні інтереси суспільства і держави.

Господарське законодавство визначає банкрутство як нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування ліквідаційної процедури (ст. 209 ГК) [49].

КУЗПБ під банкрутством розуміє визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [92].

Неплатоспроможність у КУЗПБ визначається як неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених Кодексом (ст. 1) [92].

В. О. Навроцький слушно зауважує, що співвідношення змісту та форми, поняття і терміна конкретизується у ще одній парі філософських категорій – сутності та явища.

При цьому у змісті (понятті), пише вчений, має виділятися головне, сутнісне, а багатозначність форми (терміна) – обмежуватися. Вихідною тезою для розв'язання окресленої проблеми є загальновизнане положення, згідно з яким необхідно, щоб однакові терміни позначали однакові поняття [151, с. 84-85].

Питання відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері банкрутства досліджували у своїх роботах такі вчені як: П. П. Андрушко, П. С. Берзін, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, В. О. Навроцький, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк та інші. Особливості розуміння господарсько-правових аспектів відносин банкрутства розглядали у своїх дослідженнях О. М. Бірюков, А. А. Бутирський, В. В. Джунь, О. В. Дзера, В. В. Луць, Б. М. Поляков, П. Д. Пригуза, В. В. Радзивілюк, М. І. Тітов, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина та інші.

Серед вчених зустрічаються різні погляди щодо питання, предметом правового регулювання якої галузі права є відносини банкрутства, також існують різні точки зору щодо правової природи відносин банкрутства та місця в національній системі права.

Суть першої позиції полягає в тому, що інститут банкрутства відноситься до галузі конкурсного права.

Так, В. В. Джунь висловлює думку, що інститут банкрутства відноситься до галузі конкурсного права, яке може мати різні правові режими регулювання, оскільки їх специфіка полягає у сполученні правових засобів для забезпечення інтересів однієї зі сторін провадження у справах про банкрутство або для збалансування інтересів сторін [59, с. 19].

Інша позиція передбачає, що відносини банкрутства належать до предмету господарського права.

П. Ф. Скutelьник зазначає, що у межах юридичної науки неплатоспроможність неможливо включити до предмету вивчення виключно одної галузі права. Як зазначається у сучасних дослідженнях, неплатоспроможність є складним багатоаспектним юридичним процесом, що має підпадати під різні галузеві напрями. Зазвичай неплатоспроможність та тісно пов'язане із нею банкрутство виступають предметом господарсько-правових досліджень [213, с. 88-89].

Б. М. Поляков також висловлює думку, що відносини банкрутства за своєю правовою природою є господарськими. Наявність предмета, методу, принципів правового регулювання, а також самостійних процедур (інститутів) дає підставу говорити про формування нової підгалузі господарського права – права неспроможності або нормативного комплексу про неспроможність [172, с. 31].

О. М. Лобач додає, що право неспроможності належить до предмету господарського права та щільно пов'язане із теоретичними положеннями таких юридичних наук, як цивільне, адміністративне, кримінальне, трудове право [136, с. 4].

О. О. Дудоров звертає увагу на те, що господарсько-правове поняття банкрутства зараз однозначно пов'язується з ліквідаційною процедурою, а в плані відповідальності за ст. 219 КК це і власне банкрутство, і неплатоспроможність, яку можна подолати, досягнувши фінансово-господарського оздоровлення [60, с. 613].

Прихильники третьої позиції визначають банкрутство як цивільно-правову категорію, яка є невід'ємною частиною і нормальним явищем ринкової економіки, природним процесом конкурентної боротьби [117, с. 146].

О. М. Борейко також вважає, що неспроможність має цивільно-правовий характер і є засвідченою судом абсолютною неплатоспроможністю боржника, а банкрутство є визнаною господарським судом неспроможністю боржника відновити свою платоспроможність [17, с. 11].

Цікавою є думка В. В. Топчія, який зазначає, що банкрутство – це кримінально-правова сторона неспроможності. На думку вченого, термін «банкрутство» описує окремий випадок неспроможності, коли неплатоспроможний боржник навмисно вчиняє кримінальне діяння, яке наносить збитки кредиторам [224, с. 95].

Найбільш влучними, на нашу думку, є погляди О. М. Лобача та О. О. Дудорова, оскільки відносини банкрутства належать до предмету господарського права та щільно пов'язані з іншими юридичними науками, зокрема, з кримінальним правом, чії норми забороняють умисне доведення до банкрутства.

Великий енциклопедичний юридичний словник визначає банкрутство (від франц. *banqueroute*, італ. *banco rotto* – розбитий банк) як неспроможність юридичної особи задовольнити у встановлений для цього термін пред'явлені йому кредиторами вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [32, с. 50].

В. С. Щербина під банкрутством розуміє неспроможність продовження суб'єктом своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної нерентабельності, безприбутковості [50, с. 336].

Регулятивне законодавство визначає банкрутство як визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [92].

Ознаками банкрутства є:

- неплатоспроможність боржника, яка визнана господарським судом.

Справи про банкрутство розглядаються господарськими судами за заявою боржника або кредитора. У разі якщо боржник не може відновити свою платоспроможність та задовольнити вимоги кредиторів, господарський суд ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру;

- неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації або реструктуризації.

Під санацією розуміється система заходів, що спрямована на фінансове оздоровлення боржника – юридичної особи, та має на меті запобігти визнанню цієї юридичної особи банкрутом та його ліквідацію. Реструктуризація передбачає перелік заходів, направлених на відновлення

платоспроможності боржника – фізичної особи, фізичної особи – підприємця та задоволення вимог кредиторів;

- можливість задовольнити вимоги кредиторів тільки шляхом застосування ліквідаційної процедури.

Під час ліквідаційної процедури завершується господарська діяльність банкрута та здійснюється задоволення вимог кредиторів. Суд призначає ліквідатора банкрута з числа арбітражних керуючих та визначає строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідаційну процедуру.

КК під доведенням до банкрутства розуміє умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення дій, які призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності (ст. 219) [115].

Варто зазначити, що КК та регулятивне законодавство не містять визначення терміну «стійка фінансова неспроможність».

М. І. Панов зауважує, що терміни являють собою відповідні мовні одиниці, за допомогою яких у тексті закону описуються ті чи інші поняття, а поняття характеризують зміст відповідних кримінально-правових явищ [164, с. 17].

На думку В. Я. Тація, стійка фінансова неспроможність вказує на нездатність суб'єкта господарської діяльності виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку, що потребує застосування передбаченої законом процедури відновлення його платоспроможності [106, с. 271].

Б. М. Грек стійку фінансову неспроможність визначає як неспроможність суб'єкта господарювання виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами і відповідним бюджетом, які у п'ятсот і більше разів перевищують встановлений законодавством нмдг протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати [51, с. 188].

Дослідник робить висновок, що під фінансовою неспроможністю слід

розуміти встановлену судом абсолютну неплатоспроможність, а термін «банкрутство» має вузьке і суворо спеціальне значення, яке описує окремий випадок фінансової неспроможності, коли неплатоспроможний боржник навмисно вчиняє кримінальне діяння, що наносить збитки кредиторам [51, с. 26-27].

О. О. Круглова пропонує закріпити в законодавстві термін «фінансова неспроможність» та визначає його як фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності, при якому суб'єкт господарювання нездатен самостійно відновити свою платоспроможність і задовольнити законні вимоги кредиторів [118, с. 170-171].

В. О. Улибіна також пропонує доповнити регулятивне законодавство, проте терміном «стійка фінансова неспроможність», під яким пропонує розуміти такий фінансовий стан підприємства, що характеризується збитковістю, наявністю значної суми грошових зобов'язань у розмірі не менше трьохсот мінімальних заробітних плат, що підтверджені судовими рішеннями, які набрали законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, та щодо якого порушено провадження у справі про банкрутство [232, с. 94].

У науково-практичному коментарі КК за редакцією М. І. Мельника та М. І. Хавронюка термін «стійка фінансова неспроможність» визначається як неспроможність суб'єкта господарювання виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами [154, с. 739; 156, с. 747].

У науково-практичному коментарі КК за редакцією І. М. Копотуна під стійкою фінансовою неспроможністю розуміють фінансовий стан суб'єкта господарювання, за якого цей суб'єкт не здатен виконати свої грошові зобов'язання, зокрема, щодо виплати заробітної плати, сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів до відповідних бюджетів тощо [157, с. 399].

Загалом, думки вчених та дослідників щодо визначення поняття «стійка фінансова неспроможність» зводяться до визначення його як неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати.

Однак, КК не містить визначення терміну «стійка фінансова неспроможність», а регулятивне законодавство його взагалі не використовує. Для визначення неспроможності боржника виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати регулятивне законодавство використовує термін «неплатоспроможність».

Вважаємо, що використання терміну «стійка фінансова неспроможність» в ст. 219 КК є недоцільним, оскільки призводить до юридичної плутанини, яка є неприпустимою при конструюванні диспозицій статей кримінального кодексу.

Б. М. Грек слушно пише про необхідність врахування співвідношення та взаємозв'язку юридичних наук при вирішенні проблем обсягу та меж вивчення міждисциплінарних понять, до яких відноситься понятійний апарат доведення до банкрутства [52, с. 12].

Д. В. Каменський робить висновок, що метою ініціаторів умисного банкрутства є отримання доходу за рахунок порушення цивільних прав кредиторів боржника.

Вчений пояснює, що «сплановане» незаконне банкрутство є саботажем нормального функціонування боржника, зовнішнім проявом чого є порушення умов своєчасності виконання зобов'язань перед кредиторами, а кінцевим результатом виступає визнання суб'єкта банкрутом з його наступною ліквідацією [84, с. 783].

На практиці початковий процес процедури банкрутства виглядає як «двоходівка»: для порушення провадження у справі про банкрутство має бути

наявна неплатоспроможність, а для визнання неспроможним (банкрутом) – неоплатність [171, с. 109-110].

Крім того, потрібно чітко розмежовувати неплатоспроможність від призупинення платежів, викликаних тимчасовими економічними складнощами у роботі підприємства та відсутністю на певний момент сум, необхідних для покриття значних вимог, пред'явлених одночасно.

Припинення платежів є відносною неплатоспроможністю, тоді як абсолютна неплатоспроможність свідчить про наявність стійких комплексних фінансово-господарських проблем у діяльності підприємства, які в певний момент стають на заваді здійсненню господарської діяльності та самому існуванню підприємства.

Абсолютна неплатоспроможність може бути зворотною, тобто боржник може відновити платоспроможність і задовольнити визнані господарським судом вимоги кредиторів через застосування різноманітних санаційних заходів та механізмів. Абсолютна незворотна неплатоспроможність передбачає оголошення господарським судом проведення процедури ліквідації [14, с. 34-36].

Фактори виникнення неплатоспроможності А. А. Бутирський поділяє на дві групи: зовнішні та внутрішні.

До перших вчений відносить: рівень інфляції, кон'юнктуру на ринку, курс валют, доступність кредитів, тощо. Натомість внутрішні фактори зумовлені невдалою діяльністю засновників (учасників) боржника та його менеджменту [27, с. 89].

Тобто, неплатоспроможність є передумовою банкрутства, оскільки якщо платоспроможність боржника не буде відновлена шляхом застосування процедури санації або реструктуризації, то його буде визнано банкрутом.

Однак, якщо громадянин - засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності вчинить умисні дії чи бездіяльність, що призведуть до неплатоспроможності, яка буде відновлена шляхом

застосування процедури санації, то винна особа не буде підлягати відповідальності за ст. 219 КК.

Провадження у справах про банкрутство регулюється КУзПБ, ГПК, іншими законами України (ч. 1 ст. 2) [92]. ЦК регулює порядок здійснення ліквідації юридичної особи та порядок задоволення вимог кредиторів (статті 110-112) [248].

Особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, визначені КУзПБ [92].

Віднесення банку до категорії неплатоспроможних, а також його ліквідація здійснюється відповідно до положень ЗУ «Про банки і банківську діяльність» [187].

Наказом Міністерства юстиції України від 18.02.2020 № 594/5 було затверджено Порядок функціонування автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність», яка забезпечує зберігання, облік, надання відомостей про хід провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) та фінансово-економічні показники боржника, а також формування Єдиного реєстру боржників та Єдиного реєстру арбітражних керуючих України [200].

Таким чином, відносини банкрутства в Україні носять міжгалузевий характер, оскільки регулюються ГК, ГПК, КК, КУзПБ, КУпАП, ЦК, а також іншими законами України.

Банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Неплатоспроможність є передумовою банкрутства, оскільки якщо платоспроможність суб'єкта господарської діяльності не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом.

1.3. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в зарубіжних країнах

Інститут банкрутства має багатовікову історію та свої відмінні риси, в залежності від приналежності держави до певної правової сім'ї. Дослідження кола кримінально караних діянь у сфері банкрутства з точки зору зарубіжного досвіду дозволить визначити міру та ступінь можливої гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність з сучасним кримінальним законодавством окремих зарубіжних країн.

Важливість порівняльно-правового аналізу зарубіжного законодавства неодноразово підкреслювали у своїх роботах як українські, так і зарубіжні вчені та дослідники [24, с. 31; 41, с. 27; 72, с. 19; 83, с. 120; 149, с. 55; 170, с. 261; 205, с. 21; 208, с. 71; 256, с. 60].

Р. Ф. Харитонов слушно зазначає, що в процесі вивчення законодавчої діяльності в певній галузі права виникає гостра потреба в розумінні того, як улаштовані та як розвиваються подібні норми в законодавстві зарубіжних держав.

Порівняльно-правовий аналіз зарубіжного законодавства, на думку вченого, дозволяє констатувати стан правових норм, а також інститутів в окремих галузях права на прикладі різних правових систем [246, с. 75].

Попередження фінансової неспроможності та банкрутства, як самостійна проблема, виникло в передових західних країнах, у першу чергу в США, після закінчення другої світової війни в зв'язку з різким скороченням військових замовлень, нерівномірним розвитком підприємств, розквітом одних та занепадом інших.

Кримінальне законодавство США вперше було кодифіковано в розділі «Про злочини» зведеного федерального законодавства США, виданого в 1873-1877 роках, потім воно було знов систематизовано в 1909 році та реформовано в 1948 році в якості частини I розділу XVIII зведеної кодифікації

федерального законодавства США [165, с. 124].

Зведена кодифікація федерального законодавства США (United States Code) постійно оновлюється та складається з 54 розділів, кожний з яких присвячений окремій галузі права або правовому інституту. Кримінальне законодавство зосереджено в розділі XVIII під назвою «Злочини та кримінальна процедура», який складається з п'яти частин, що налічують 6005 параграфів (статей).

Злочини у сфері банкрутства зосереджені в окремій главі IX під назвою «Банкрутство», яка містить наступні кримінально-правові заборони: «Приховування майна; неправдиві заяви та вимоги; хабарництво» (§ 152); «Розкрадання майна» (§ 153); «Діяльність службових осіб у супереч інтересам служби» (§ 154); «Договори про оплату та стягнення» (§ 155); «Нехтування законом чи правилом про банкрутство» (§ 156); «Шахрайство під час процедури банкрутства» (§ 157) [269].

§ 152 КК США передбачає відповідальність, якщо особа: (1) свідомо та шахрайським способом приховує будь-яке майно, що належить до майна боржника; (2) свідомо та шахрайським способом складає неправдиву присягу чи рахунок у будь-якій справі; (3) свідомо та шахрайським способом робить помилкову декларацію, довідку, перевірку чи заяву; (4) свідомо та шахрайським способом подає будь-які помилкові вимоги щодо доказу майна боржника або використовує будь-яку таку вимогу; (5) свідомо та шахрайським способом отримує будь-яку матеріальну суму від майна боржника після відкриття провадження у справі про банкрутство; (6) свідомо та шахрайським способом дає, пропонує, отримує або намагається отримати будь-які гроші чи майно, винагороду, компенсацію, перевагу чи обіцянку особі з метою спонукання її вчинити чи утриматись від вчинення будь-яких дій під час процедури банкрутства; (7) безпосередньо або в якості представника чи службової особи корпорації, свідомо та шахрайським способом переводить будь-яке майно боржника на користь третіх осіб чи в будь-який інший спосіб

приховує його; (8) свідомо та шахрайським способом приховує, знищує, підробляє або робить помилкове внесення будь-якої інформації, що стосуються майнових або фінансових справ боржника [269]. До винної особи застосовується покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк до п'яти років чи одночасне застосування обох покарань [82, с. 241].

§ 153 КК США передбачає відповідальність для особи, яка свідомо та шахрайським способом привласнює, розкрадає, витрачає або передає будь-яке майно або знищує будь-який документ, що належить до майна боржника. Винна особа підлягає покаранню у виді штрафу або позбавлення волі на строк до п'яти років чи одночасне застосування обох покарань [269].

§ 154 КК США встановлює також відповідальність для піклувальника, представника, пристава або іншої посадової особи суду, якщо особа: 1) свідомо набуває, прямо чи непрямо, під час процедури банкрутства будь-яку власність юридичної особи, в якій вона є посадовою особою; 2) свідомо відмовляється надати доступ зацікавленим особам до документів та рахунків щодо майнових справ; 3) свідомо відмовляється надати доступ представнику держави до документів та рахунків щодо майнових питань. Винна особа підлягає покаранню у виді штрафу та звільнення з займаної посади [269].

§ 157 КК США передбачає заборони проти осіб, які створили, або мали намір створити будь-яку шахрайську схему для обману, або з метою приховування такої схеми: 1) подання будь-якої заяви про банкрутство, у тому числі фіктивної заяви; 2) подання будь-якого іншого документа під час процедури банкрутства; 3) здійснення завідомо неправдивого представництва, пред'явлення будь-якої вимоги чи взяття на себе будь-якого зобов'язання до чи після відкриття провадження у справі про банкрутство. Винна особа підлягає покаранню у виді штрафу або позбавлення волі на строк до п'яти років чи одночасне застосування обох покарань.

Відповідно до § 3571 КК США, штраф за вчинення злочину фізичною особою не може перевищувати 250 тисяч доларів США [269].

Таким чином, законодавство США здійснює захист відносин банкрутства від будь-яких форм протиправних посягань, різноманітних проявів обману, корупції, підробки чи викрадення документів, а також від виведення майна боржника з-під загрози вилучення на користь кредиторів та передбачає за такі дії покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк до п'яти років чи одночасне застосування обох покарань.

А. В. Савченко висловлює думку, що окремі положення федерального кримінального законодавства США можуть стати в пригоді при реформуванні й удосконаленні національних кримінально-правових норм про відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності [209, с. 390].

Є. Ю. Полянський, навпаки, не вбачає перспективи в запозиченні окремих здобутків американської законотворчої практики й кримінально-правової науки у вітчизняну правову систему, оскільки американське кримінальне право побудоване на принципово різних засадах порівняно з українськими, і в основі двох систем лежать несхожі між собою концепції [177, с. 362-363].

Д. В. Каменський вважає, що в контексті «кримінально-економічного» блоку питань між Україною та США набагато більше спільного, ніж здається на перший погляд. Головна причина криється в законах ринкової економіки та характерних проявах людської поведінки в ринковому середовищі, що об'єктивно не залежить від країни, статі чи віку.

На думку вченого, обман, приховування, мотивація на протиправне збагачення, складні й латентні схеми – це далеко не повний перелік слів, які з однаковим змістовим забарвленням характеризують поведінку економічного злочинця як у США, так і в Україні [85, с. 68].

Кримінальне законодавство Англії є досить складним та несистематизованим. В 1986 році була проведена масштабна реформа законодавства про банкрутство, внаслідок якої був прийнятий Закон про фінансову неспроможність (Insolvency Act), який забезпечує правову основу

для всіх відносин особистої та корпоративної фінансової неспроможності. Закон про фінансову неспроможність 1986 року (далі – Закон 1986 року) складається з дев'ятнадцяти частин, останні зміни до нього були внесені 06 квітня 2017 року.

Закон 1986 року в частині IV містить розділ X під назвою «Зловживання службовим становищем до чи під час ліквідації. Покарання компаній і посадових осіб підприємств. Розслідування та переслідування», який передбачає наступні склади злочинів:

- «Шахрайство, в очікуванні ліквідації» (ст. 206);
- «Угоди з метою спричинення шкоди кредиторам» (ст. 207);
- «Незаконні дії під час ліквідації» (ст. 208);
- «Фальсифікація книг компанії» (ст. 209);
- «Фіктивні заяви під час ліквідації» (ст. 210);
- «Надання неправдивих відомостей кредиторам» (ст. 211) [265].

У ст. 206 Закону 1986 року передбачена кримінальна відповідальність для особи, яка виконувала управлінські функції в компанії протягом дванадцяти місяців перед винесенням рішення про ліквідацію, у випадку, якщо вона:

а) приховає частину майна компанії на суму не менше 500 фунтів стерлінгів або заборгованість за рахунок компанії або від неї;

б) шляхом шахрайських дій перемістить частину майна компанії на суму не менше 500 фунтів стерлінгів;

в) приховає, пошкодить, змінить або сфальшує книгу чи документ, що стосуються майна чи справ компанії, або особисто цієї особи;

г) зробить помилкові записи у книзі чи документі, що стосується майна чи справ компанії, або особисто цієї особи;

д) змінить або внесе будь-які невідповідності в документ, що стосуються майна чи справ компанії; е) закладе чи розмістить майно компанії, придбане в кредит та неоплачене [265].

Стаття 206 Закону 1986 року також передбачає кримінальну відповідальність для особи, яка знала про вчинення іншими особами протиправних дій, а також, якщо особа вчинила зазначені дії після ухвалення рішення про ліквідацію. Санкція статті встановлює покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк до семи років [265].

У ст. 207 Закону 1986 року передбачена кримінальна відповідальність для посадової особи компанії, яка: а) здійснила або спричинила будь-яке переміщення майна компанії, або приховала будь-яку частину майна компанії, або дії, що сприяли одержанню майна компанії після ухвалення рішення про ліквідацію; б) а також дії, що сприяли приховуванню чи переміщенню будь-якої частини майна компанії, з моменту винесення судом рішення або розпорядження про виплату коштів кредиторам, або за два місяці до цього.

Посадова особа компанії не несе відповідальності при вчиненні дій, передбачених пунктом а), якщо ці дії були вчинені за п'ять років до початку ліквідації компанії, або якщо доведе, що на момент вчинення злочину не мала наміру обманювати кредиторів компанії. Санкція статті встановлює покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк до семи років, які можуть застосовуватися одночасно [265].

Стаття 208 Закону 1986 року передбачає кримінальну відповідальність для особи, яка: а) під час ліквідації компанії не в повній мірі відкрила ліквідатору майно компанії, а також кому, як і коли компанія передала частину свого майна і коли розпоряджалася будь-якою частиною свого майна; б) не відкрила ліквідатору частину майна компанії, що перебуває під її контролем; в) не надала ліквідатору всі книги та документи, що перебувають під її контролем, та які вона зобов'язана передати відповідно до законодавства; г) якнайшвидше не сповістила ліквідатора про фіктивну заборгованість у процесі ліквідації; д) після початку ліквідації не здійснила виготовлення будь-якої книги чи документа, які впливають на майно чи діяльність компанії.

Особа не несе відповідальності при вчиненні дій, передбачених пунктами а), б) і в), якщо доведе, що не мала наміру вводити в оману, та при здійсненні дій, зазначених у пункті д), якщо доведе, що не мала наміру приховати стан справ компанії або вчинити правопорушення. Санкція статті встановлює покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк до семи років, які можуть застосовуватися одночасно [265].

У ст. 211 Закону 1986 року передбачена кримінальна відповідальність для особи, яка надала завідомо неправдиві відомості кредиторам з метою отримання їх згоди на ліквідацію компанії, або вчинила будь-яке інше шахрайство з цією метою. Суб'єктом злочину виступає будь-який працівник компанії, в тому числі і колишній. Санкція статті встановлює покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк до семи років, які можуть застосовуватися одночасно. Межі та строки покарання встановлюються судом [265].

Таким чином, в Англії здійснюється кримінально-правовий захист кредиторів від різноманітних незаконних дій під час ліквідації компанії, а також від фальсифікації книг, документів чи цінних паперів компанії. Кримінально караним також є надання завідомо неправдивих відомостей кредиторам з метою отримання їх згоди на ліквідацію компанії. За такі дії призначається покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк до семи років, які можуть застосовуватися одночасно.

Разом з тим, у законодавстві США та Англії немає кримінального правопорушення, яке мало б спільні ознаки з кримінальним правопорушенням, передбаченим у ст. 219 КК.

Крім того, в США та Англії кримінально караним є вчинення незаконних дій у разі банкрутства, проте в Україні за такі дії передбачається адміністративна відповідальність (ст. 166¹⁶ КУпАП).

КК Франції передбачає відповідальність за штучне створення боржником своєї неплатоспроможності.

Відповідно до абзацу першого ст. 314-7 КК Франції, діяння, вчинене боржником, у тому числі до винесення судового рішення, що констатує його заборгованість, яка виражається в організації чи обтяжливості своєї неплатоспроможності або шляхом збільшення своїх пасивів чи заниження активів свого майна, або шляхом заниження чи приховування будь-якого майна, з метою ухилення від виконання вироку майнового характеру, винесеного судом по кримінальних справах або рішення, винесеного судом по цивільних справах про делікти чи аліменти, карається позбавленням волі на строк три роки та штрафом в розмірі 45000 євро [112, с. 166].

Відповідно до абзацу другого ст. 314-7 КК Франції, караними є ті самі діяння, вчинені юридичним чи фактичним керівником юридичної особи, який організує або обтяжує неплатоспроможність з метою ухилення від майнових обов'язків, що витікають з вироку або рішення по кримінальних справах, деліктних або квазиделіктним справам.

Отже, ст. 314-7 КК Франції передбачає безпосередній перелік діянь, які визнаються кримінально караними при штучному створенні своєї неплатоспроможності.

Відповідно до абзацу першого ст. 314-8 КК Франції, суд може винести рішення про те, що особа, засуджена в якості співучасника за злочинні діяння, передбачені у ст. 314-7, відповідає солідарно в межах суми або продажної вартості майна, отриманого безкоштовно або за оплату, за грошовими обов'язками, що слідують із вироку, від виконання якого виконавець злочинного діяння хотів ухилитися [112, с. 166].

Співучасником злочину є особа, яка свідомо своєю допомогою чи співучастю полегшила його підготовку чи завершення. Співучасником є також особа, яка за допомогою дарунків, обіцянок, погроз, зловживання владою чи повноваженнями спровокувала злочинне діяння чи надала вказівки на його виконання (ст. 121-7 КК Франції) [112, с. 25].

Стаття 314-7 КК Франції також розрізняє два періоди вчинення злочину: до та після винесення судом рішення про наявність заборгованості боржника. Метою злочину, передбаченого ст. 314-7 КК Франції, визнається ухилення від майнових обов'язків, що витікають із рішень в рамках кримінального або цивільного судочинства.

Крім того, відповідно до ст. 314-13 КК Франції, юридичні особи кримінально відповідальні за злочинні діяння, визначені ст. 314-7, караються окрім штрафу покараннями, передбаченими п. 8 та п. 9 ст. 131-39 КК Франції (конфіскація майна, афішування або оголошення винесеного вироку друкованою пресою, або іншим засобом аудіо, відео зв'язку).

Максимальний розмір штрафу, що призначається відносно юридичних осіб, встановлюється в п'ятикратному розмірі штрафу, передбаченого законом для фізичних осіб, які вчинили злочинні діяння (ст. 131-38) [112, с. 44-45].

Порівнюючи законодавство Франції із законодавством України, зазначимо, що ст. 314-7 КК Франції поєднує в собі ознаки складу кримінального правопорушення «Доведення до банкрутства» (ст. 219 КК) та ознаки складу адміністративного правопорушення «Незаконні дії у разі банкрутства» (ст. 166¹⁶ КУпАП), однак КК Франції передбачає відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності, а не за умисне доведення до банкрутства, що, на нашу думку, є позитивним прикладом для удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність.

КК Франції містить безпосередній перелік діянь, які визнаються кримінально караними у разі штучного створення своєї неплатоспроможності, а також передбачає відповідальність осіб, які разом з боржником організували неплатоспроможність.

Суб'єктами штучного створення своєї неплатоспроможності є боржник (юридична або фізична особа), юридичний або фактичний керівник юридичної особи, тоді як суб'єктами умисного доведення до банкрутства є

громадянин-засновник (учасник) та службова особа суб'єкта господарської діяльності.

За штучне створення своєї неплатоспроможності для фізичних осіб призначається покарання у виді позбавлення волі на строк три роки та штраф у розмірі 45000 євро, а для юридичних осіб встановлюється штраф в п'ятикратному розмірі штрафу, передбаченого законом для фізичних осіб, а також конфіскація майна, афішування або оголошення винесеного вироку друкованою пресою, або іншим засобом аудіо, відео зв'язку.

В Україні до юридичної особи можуть бути застосовані лише заходи кримінально-правового характеру, а до фізичної особи, яка є спеціальним суб'єктом, за умисне доведення до банкрутства застосовується покарання у виді штрафу з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Вважаємо, що позитивним для України буде криміналізація умисного доведення до неплатоспроможності, розширення кола спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення, зокрема, варто додати до нього фактичного керівника юридичної особи, а також запровадження альтернативного покарання у виді позбавлення волі та збільшення розміру штрафу, передбаченого в санкції ст. 219 КК.

КК ФРН містить § 283 під назвою «Банкрутство», який передбачає відповідальність за вчинення злочинів у сфері банкрутства.

Відповідно до ч. 1 § 283 КК ФРН, позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом карається той, хто у разі майнової неспроможності або при загрозі її настання або у разі настання фінансової неплатоспроможності:

1) приховує частину майна, на яке у разі відкриття провадження у справі про банкрутство могло бути накладене стягнення, або руйнує його, пошкоджує чи робить непридатним;

2) укладає збиткові або спекулятивні угоди або, у разі необґрунтованих видатків, ігор чи парі, витрачає надмірні суми та стає боржником;

3) надає в кредит товари або цінні папери і відчужує їх або будь-яким іншим способом передає їх або виготовлені з цих товарів предмети за ціною значно нижчою від їх вартості;

4) вводить в оману щодо прав інших осіб або визнає їх фіктивні права;

5) не веде торгові книги, ведення яких є обов'язковим, або веде їх та змінює таким чином, що це ускладнює можливість отримати уявлення про його майновий стан;

б) приховує, руйнує або пошкоджує торгові книги чи іншу документацію, зберігання якої є обов'язковим, відповідно до торгового права, до закінчення строків зберігання, і цим ускладнює можливість отримати уявлення про його майновий стан;

7) порушуючи торгове право: а) складає баланси таким чином, що ускладнює можливість отримати уявлення про його майновий стан, б) не складає баланс свого майна або не проводить інвентаризації у визначений час;

8) іншим чином погіршує своє майнове становище, що суперечить вимогам належної економічної практики, або приховує або маскує свої реальні ділові відносини [264].

Відповідно до ч. 2 § 283 КК ФРН, позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом карається той, хто діями передбаченими у ч. 1 спричинив майнову неспроможність або фінансову неплатоспроможність.

Замах на вчинення злочину є кримінально караним у випадку вчинення дій: 1) передбачених у ч. 1, не знаючи про майнову неспроможність, або про загрозу її настання, або про настання фінансової неплатоспроможності; 2) передбачених у ч. 2, у разі доведення до майнової неспроможності або фінансової неплатоспроможності з необережності.

Вина особа підлягає покаранню у виді штрафу або позбавлення волі на строк до двох років. Діяння є караним тільки тоді, коли боржник зупиняє свої виплати або відкриває провадження у справі про банкрутство або

відмовляється від відкриття провадження через відсутність достатньої ліквідаційної маси (ч. 3, ч. 4, ч. 5, ч. 6 § 283) [264].

У разі настання особливо тяжких наслідків банкрутства, особа карається позбавленням волі на строк від шести місяців до десяти років. Особливо тяжкі наслідки банкрутства мають місце, коли особа вчиняє дії з корисливих мотивів або свідомо доводить до небезпеки заподіяння шкоди майну боржника, або небезпеки заподіяння тяжкого економічного становища (§ 283а).

КК ФРН також передбачає відповідальність за надання кредиторів переважного права на задоволення вимог, на яке він не мав права, або не міг мати право в такому вигляді або в цей час, проте він отримує переваги перед іншими кредиторами. Такі дії караються позбавленням волі на строк до двох років або штрафом (§ 283с) [264].

Відповідно до ч. 1 § 283d КК ФРН, якщо особа, знаючи про загрозу фінансової неплатоспроможності іншої особи або зупиняючи платежі через провадження у справі про банкрутство чи про оголошення банкрутства іншою особою, вчиняє наступні дії: приховує за згоди чи на користь неплатоспроможної особи майно, на яке може бути звернено стягнення у разі відкриття провадження у справі про банкрутство, або вчиняє дії з його пошкодження. Такі дії караються позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом.

Замах на вчинення злочину є кримінально караним у разі настання особливо тяжких наслідків банкрутства. Винна особа карається позбавленням волі на строк від шести місяців до десяти років. Особливо тяжкі наслідки банкрутства мають місце, коли особа вчиняє дії з корисливих мотивів або свідомо доводить до небезпеки заподіяння шкоди майну великої кількості осіб, або небезпеки заподіяння тяжкого економічного становища (ч. 2, ч. 3 § 283d) [264].

Таким чином, КК ФРН передбачає вичерпний перелік діянь, які можуть спричинити майнову неспроможність або фінансову неплатоспроможність, а також передбачає відповідальність за незаконні дії у разі банкрутства. Кримінально караним є вчинення заборонених дій також і з необережності. Суб'єктом кримінального правопорушення є особа, яка вчинила заборонені діяння. Особливо кваліфікуючими ознаками є корисливий мотив, заподіяння шкоди майну великої кількості осіб та заподіяння тяжкого економічного становища. У разі настання особливо тяжких наслідків, винна особа карається позбавленням волі на строк від шести місяців до десяти років.

КК у ст. 219 не містить переліку дій, які можуть спричинити банкрутство, а також не передбачає відповідальності за незаконні дії у разі банкрутства. Корисливий мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Крім того, ст. 219 КК не передбачає необережної форми вини.

КК Іспанії в розділі XIII містить окрему главу VII під назвою «Про неплатоспроможність, яка підлягає покаранню».

Так, відповідно до ст. 257 КК Іспанії, карається позбавленням волі та строк від одного до чотирьох років і штрафом на суму від дванадцяти до двадцяти чотирьох місячних ставок наступні особи:

- той, хто проголосить себе банкрутом щодо свого майна, завдавши шкоду своїм кредиторам;

- той, хто з тією ж метою вчинить будь-яку дію, пов'язану з розпорядженням майном або виникненням зобов'язання, які затягують, ускладнюють або перешкоджають здійсненню накладення заборони на майно або виконавчого, судового, позасудового чи адміністративного провадження, яке вже здійснюється або буде здійснюватися.

Положення ст. 257 КК Іспанії застосовуються до зобов'язань або боргам будь-якої природи і будь-якого роду, від виконання або виплати яких особа прагне ухилитися, включаючи фінансові права працівників, незалежно від

того, чи є кредитор фізичною або юридичною особою з державною або приватною формою власності [110, с. 123].

Особа, винна в будь-якому злочинному діянні, яка після його вчинення з метою уникнення виконання цивільної відповідальності, що витікає з цього діяння, вчинить дії щодо свого майна чи візьме на себе зобов'язання, яке зменшує її майно, стаючи повністю або частково неплатоспроможною, карається позбавленням волі на строк від одного до чотирьох років і штрафом на суму від дванадцяти до двадцяти чотирьох місячних ставок (ст. 258).

Боржник, щодо якого вже розпочато процес, і який без відповідного дозволу судових органів і адміністраторів, які ведуть справу про банкрутство, незаконно вчинить дії щодо свого майна чи обтяженого майна, призначеного для виплат заборгованості одному чи декільком кредиторам, карається позбавленням волі на строк від одного до чотирьох років і штрафом на суму від дванадцяти до двадцяти чотирьох місячних ставок (ст. 259) [110, с. 124].

Особа, яка знаходиться в процесі банкрутства, карається позбавленням волі на строк від двох до шести років і штрафом на суму від восьми до двадцяти чотирьох місячних ставок, якщо його кризове фінансове становище чи неплатоспроможність було навмисно викликане або погіршено власне боржником або особою, яка діє від його імені (ст. 260). Цей злочин і пов'язані з ним, вчинені боржником або особою, яка діє від його імені, можуть переслідуватися, не очікуючи закінчення цивільного процесу і незалежно від його тривалості [110, с. 124].

Таким чином, КК Іспанії також передбачає відповідальність за доведення до неплатоспроможності та за незаконні дії у разі банкрутства. До винної особи може бути застосоване покарання у виді позбавлення волі з обов'язковим штрафом у розмірі від восьми до двадцяти чотирьох місячних ставок. Суб'єктом кримінального правопорушення є боржник або особа, яка діяла від його імені. Підозрювана особа може переслідуватися не очікуючи закінчення цивільного процесу і незалежно від його тривалості.

Вважаємо позитивним криміналізацію в Іспанії, Франції та ФРН умисного доведення до неплатоспроможності, оскільки винна особа може переслідуватися не очікуючи закінчення тривалого провадження у справі про банкрутство. Варто також звернути увагу на покарання, яке застосовується в Іспанії та Франції за умисне доведення до неплатоспроможності та за незаконні дії у разі банкрутства, а саме: позбавлення волі з обов'язковим штрафом.

КК Чехії в главі V містить норму, яка передбачає відповідальність за спричинення банкрутства. Відповідно до ч. 1 ст. 224 КК Чехії, той, хто навіть із грубої необережності спричинить для себе банкрутство шляхом:

- здійснення витрат суттєво непропорційних до його майнового стану;
- управління своїм майном у спосіб, що суперечить зобов'язанням, що випливають з договірних відносин, або таким чином, що їм суттєво непропорційний;
- використання наданого кредиту всупереч або в грубій не пропорції до його цілі;
- надання позик чи кредитів зі свого майна іншим особам, хоча це суттєво непропорційно до його майнового стану;
- здійснення поза межами звичайного ризику підприємця операції чи дії, які не належать до його звичайної діяльності або є грубо непропорційними його майнового стану, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до одного року або заборони діяльності.

Таке саме покарання призначається тому, хто навіть із грубої необережності бере на себе нове зобов'язання або встановлює заставу, хоча знає, що є банкрутом, і, тим самим, погіршує становище існуючих кредиторів (ч. 2 ст. 224).

Винний підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до трьох років, якщо він заподіяв істотну шкоду зазначеним діянням (ч. 3 ст. 224).

Якщо ж винний заподіяв значну шкоду зазначеним діянням, то підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років (ч. 4 ст. 224) [113, с. 145].

Крім того, КК Чехії передбачає відповідальність за завдання шкоди кредиторам (ст. 222), за надання переваги кредиторам (ст. 223), за порушення зобов'язання у процедурі про банкрутство (ст. 225) та за махінації у справах про банкрутство (ст. 226).

Відповідно до ч. 1 ст. 138 КК Чехії, істотною шкодою визнається шкода, що становить щонайменше 500 000 крон, а значна шкода – як мінімум 5 000 000 крон [113, с. 88].

Таким чином, КК Чехії містить вичерпний перелік кримінально караних дій, які можуть спричинити банкрутство, а також передбачає відповідальність за незаконні дії у разі банкрутства. Суб'єктом кримінального правопорушення є будь-яка особа, яка спричинить для себе банкрутство. Кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення є заподіяння істотної шкоди, а особливо кваліфікуючою – спричинення значної шкоди. За вчинення заборонених дій до винного застосовується покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років або заборона його діяльності.

Стаття 224 КК Чехії хоч і має схожу зі ст. 219 КК назву, проте інших спільних ознак ці статті не мають. КК Чехії визначає шляхи доведення до банкрутства, а також містить кваліфікуючу та особливо кваліфікуючу ознаку доведення до банкрутства, тоді як ст. 219 КК вказує лише на караність дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору.

КК Швеції передбачає відповідальність за обман та зневажливе ставлення до кредиторів. Так, відповідно до ст. 1 глави 11 КК Швеції, особа, яка є банкрутом або знаходиться в небезпеці стати банкрутом, руйнує або дарує або іншим способом розпоряджується майном значної вартості має бути

засуджена за обман кредиторів на строк до двох років позбавлення волі. Те саме покарання застосовується до будь-якої особи, яка умисно доводить себе до банкрутства або створює небезпеку доведення до банкрутства.

За тяжкий обман кредиторів призначається покарання від шести місяців до шести років позбавлення волі. При визначені тяжкості злочину враховується чи особа вводила в оману кредиторів, чи використовувала сфальшовані документи та чи було вчинено злочин значного масштабу (ст. 2 глави 11) [259].

КК Болгарії передбачає відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності, а також за необережне банкрутство. Службова особа, яка свідомо вчинила невігідний правочин і внаслідок цього заподіяла значні збитки для господарства, установи, підприємства чи організації, яку вона представляє, карається позбавленням волі на строк від одного до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

В особливо тяжких випадках покаранням має бути позбавлення волі від трьох до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 220) [260].

Відповідно до ч. 1 ст. 227е КК Болгарії, особа, яка:

1) не вела свій бізнес з ретельністю або брала участь в очевидно ризикованих операціях, які не входять до кола його звичайної діяльності;

2) понесла особисті, сімейні чи інші витрати, явно нетипові, не пов'язані зі сферою діяльності та невідповідні його майновому стану;

3) не склала або склала неправильні річний бухгалтерський звіт і баланс, хоча була зобов'язана це зробити, і внаслідок чого була змушена оголосити себе банкрутом, що завдало збитків його кредиторам, карається за необережне банкрутство позбавленням волі на строк до двох років.

Суд може додатково винести рішення про позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Санкції, передбачені в ч. 1, також застосовуються до особи, визнаної неплатоспроможною, яка не виконала своїх зобов'язань згідно з попереднім планом відновлення (ч. 2 ст. 227е).

Покарання, передбачене в ч. 1, також застосовується до осіб, які керують і представляють компанію чи кооператив, якщо вони вчиняють або допускають вчинення дій, зазначених в ч. 1 (ч. 3 ст. 227е).

Особи, зазначені в частинах 1-3 не підлягають стягненню, якщо вони задовольнили вимоги своїх кредиторів до винесення вироку судом першої інстанції (ч. 4 ст. 227е) [260].

Таким чином, у Болгарії підлягають кримінальній відповідальності за необережне або умисне доведення до неплатоспроможності чи банкрутства. Спеціальними суб'єктами кримінального правопорушення є службова особа, керівник та представник юридичної особи. В особливо тяжких випадках призначається покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

КК Латвії в главі XIX містить норму, яка передбачає відповідальність за необережне або умисне доведення підприємства (товариства) до неплатоспроможності чи банкрутства.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 213 КК Латвії, доведення підприємства (товариства) до неплатоспроможності чи банкрутства через халатність (необережність), якщо це завдало суттєвої шкоди охоронюваним законом правам та інтересам іншої особи, карається позбавленням волі на строк до трьох років або арештом, або виправними роботами, або накладенням штрафу до вісімдесяти мінімальних місячних заробітних плат з позбавленням права займатися підприємницькою діяльністю на строк до трьох років [262].

Умисне доведення підприємства (товариства) до неплатоспроможності чи банкрутства (злісне банкрутство), якщо це завдало значної шкоди державі, органам самоврядування, іншому підприємству (товариству) або

охоронюваним законом правам та інтересам іншої особи, карається позбавленням волі на строк до восьми років або штрафом до ста двадцяти мінімальних місячних заробітних плат з позбавленням права займатися підприємницькою діяльністю на строк до п'яти років (ч. 2 ст. 213) [262].

Аналізуючи диспозицію ст. 213 КК Латвії, привертає увагу відсутність переліку діянь, які можуть спричинити неплатоспроможність чи банкрутство підприємства (товариства), а також встановлення кримінальної відповідальності за необережне доведення підприємства (товариства) до неплатоспроможності чи банкрутства.

Для необережного доведення підприємства до неплатоспроможності чи банкрутства характерні наступні ознаки: необережна форма доведення до неплатоспроможності чи банкрутства шляхом халатності та коло потерпілих, яке зводиться до осіб, права та інтереси яких можуть бути порушені. Коло потерпілих від необережного доведення підприємства до неплатоспроможності чи банкрутства є значно меншим, ніж коло потерпілих від умисного доведення підприємства до неплатоспроможності чи банкрутства.

Отже, при вчиненні дій, які призвели до необережного доведення до неплатоспроможності чи банкрутства, держава не є потерпілим від даного протиправного діяння. В будь-якому разі, навіть при необережному доведенні підприємства до неплатоспроможності чи банкрутства, шкода державі заподіюється у вигляді несплати податків та інших обов'язкових платежів, а форма вини не повинна впливати на коло потерпілих.

Крім того, в ч. 1 та ч. 2 ст. 213 КК Латвії використовуються терміни «неплатоспроможність», «банкрутство» та «злісне банкрутство», що призводить до юридичної плутанини, яка є неприпустимою при конструюванні диспозицій статей кримінального кодексу всіх країн без виключення. Законодавець значно розширив коло потерпілих від вчинення злісного доведення підприємства до банкрутства, зокрема, до їх кола

включено державу, органи самоврядування, інше підприємство або охоронювані законом права та інтереси іншої особи.

Таким чином, КК Латвії встановлює відповідальність за необережне або умисне доведення підприємства (товариства) до неплатоспроможності чи банкрутства. За умисне діяння до винної особи застосовується значно суворіше покарання у виді позбавлення волі на строк до восьми років або штраф до ста двадцяти мінімальних заробітних плат з позбавленням права займатися підприємницькою діяльністю до п'яти років, що свідчить про тяжкість кримінального правопорушення.

КК Литви передбачає відповідальність за умисне доведення до банкрутства. Так, відповідно до ст. 209 КК Литви, той, хто умисно поганим управлінням діяльністю підприємства зумовив його банкрутство та внаслідок цього завдав великої майнової шкоди кредиторам, карається позбавленням волі на строк до трьох років.

Під великою майновою шкодою необхідно розуміти шкоду, яка перевищує суму у розмірі ста п'ятдесяти мінімальних прожиткових мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 212) [263].

Єдиною ознакою умисного банкрутства є наявність умислу щодо поганого управління діяльністю підприємства. Проте невідомо, який зміст литовський законодавець вкладає у словосполучення «погане управління діяльністю підприємства», оскільки зайняття будь-якою підприємницькою діяльністю становить ризик.

КК Естонії передбачає відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності. Відповідно до ст. 384 КК Естонії, свідоме заподіяння шкоди майновому становищу боржника, спрямоване проти його обов'язків, вчинене боржником – фізичною особою, його законним представником або членом керівного органу боржника, що спричинило істотну неплатоспроможність, карається грошовим стягненням чи ув'язнення терміном до трьох років.

Діяння є караним лише у випадку, якщо суд оголосив банкрутство особи, яка вчинила діяння, або боржника – юридичної особи, або якщо суд припинив провадження у справі про банкрутство [266].

КК Молдови у главі Х під назвою «Економічні злочини» також містить норму, яка передбачає відповідальність за умисне доведення підприємства до неплатоспроможності. Так, умисна неплатоспроможність, що призвела до заподіяння кредиторі збитку у великих розмірах, карається штрафом в розмірі від 300 до 600 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років.

Та сама дія, якщо вчинена двома або більше особами, або призвела до заподіяння шкоди в особливо великих розмірах, - карається штрафом в розмірі від 500 до 1000 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років (ст. 252) [108, с. 392].

Під особливо великим, великим розміром розуміється вартість збитку, заподіяного особою або групою осіб, що перевищує на момент вчинення злочину відповідно 5000 і 2500 умовних одиниць штрафу (ч. 1 ст. 126). Одна умовна одиниця штрафу дорівнює 20 леям (ч. 2 ст. 64) [108, с. 278, 307].

КК Грузії в розділі VIII під назвою «Економічні злочини» містить норму, яка передбачає відповідальність за незаконні дії при неплатоспроможності.

Відповідно до ст. 205 КК Грузії, розпорядження або приховування при неплатоспроможності частини майна, яка в разі відкриття провадження у справі про банкрутство була б звернена в майно, що підлягає опіці, з метою зробити її недоступною для кредитора, а так само її пошкодження, приведення в непридатність або знищення всупереч вимогам правильного ведення господарства, караються штрафом або позбавленням волі на строк до трьох років [109, с. 126].

Законодавство України не містить норми, яка передбачає відповідальність за незаконні дії у разі неплатоспроможності. Вважаємо доцільним передбачити в КК норму, яка буде здійснювати захист вимог кредиторів під час відповідних процедур у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

КК Угорщини передбачає відповідальність за зменшення активів, доведення до неплатоспроможності та за шахрайське банкрутство.

Так, будь-яка особа, яка у зв'язку з неминучою неплатоспроможністю суб'єкта господарювання, на якого поширюється дія Закону про процедури банкрутства та процедури ліквідації, фактично чи фіктивно зменшує активи суб'єкта господарювання:

а) шляхом приховування, маскуванню, пошкодження псування, знищення або приведення в непридатність таких активів або будь-якої їх частини;

б) шляхом вчинення фіктивного правочину або визнання сумнівної вимоги;

в) іншими засобами, що суперечать вимогам розумного управління; і таким чином перешкоджає частковому чи повному задоволенню вимог кредитора чи кредиторів, є винним у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від одного до п'яти років (ст. 404).

Кримінально караною є також участь у будь-якій із зазначених дій, з метою штучно спровокувати неплатоспроможність суб'єкта господарювання або створити враження про його неплатоспроможність, або щоб перешкодити частковому чи повному задоволенню вимог кредитора чи кредиторів.

Покаранням є позбавлення волі на строк від двох до восьми років, якщо: шахрайське банкрутство вчинено щодо суб'єкта господарювання з привілейованим статусом із стратегічних міркувань; або зменшення активів, фактичне чи фіктивне, є особливо значним (ст. 404) [261].

Таким чином, КК Угорщини передбачає вичерпний перелік дій, які можуть штучно спровокувати неплатоспроможність суб'єкта господарської діяльності. Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення є фактичне чи фіктивне зменшення активів, якщо воно є особливо значним, та шахрайське банкрутство. Суб'єктом кримінального правопорушення є будь-яка особа, яка вчинила заборонені дії.

КК Румунії передбачає відповідальність за просте та шахрайське банкрутство, а також за шахрайське управління.

Так, під простим банкрутством розуміється неподання або несвоєчасне подання фізичною особою чи представником юридичної особи заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство протягом строку, що перевищує шість місяців від строку, встановленого законодавством. До винної особи застосовується покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк від трьох місяців до одного року (ст. 240) [168].

Шахрайським банкрутством є обман кредиторів, вчинений шляхом:

- підроблення або знищення документації боржника;
- приховування активів боржника;
- відчуження активів боржника.

Суб'єктом шахрайського банкрутства може бути будь-яка особа, яка вчинила кримінально карані дії. До винної особи застосовується покарання у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років (ст. 241).

Шахрайське управління визначається як заподіяння шкоди юридичній особі при її управлінні або при збереженні її активів особою, яка була зобов'язана здійснювати управління чи збереження цих активів. До винної особи застосовується покарання у виді штрафу або позбавлення волі на строк від шести місяців до трьох років (ч. 1 ст. 242).

Вчинення зазначених дій арбітражним керуючим, ліквідатором або їх представником карається позбавленням волі на строк від одного до п'яти років (ч. 2 ст. 242).

Дії, передбачені в ч. 1 або ч. 2 ст. 242 КК Румунії, якщо вони були вчинені з метою придбання майна, караються позбавленням волі на строк від двох до семи років (ч. 3 ст. 242) [168].

Таким чином, у Румунії кримінально карані є неподання або несвоєчасне подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство протягом встановленого законодавством строку, підроблення та знищення документації боржника, приховування та відчуження активів боржника, а також незаконні дії у разі банкрутства. Суб'єктом кримінального правопорушення є особа, яка вчинила кримінально карані дії. До винної особи застосовується покарання у виді штрафу або позбавлення волі.

КК Польщі в главі XXXVI під назвою «Злочини проти господарського обороту» містить норми, які передбачають відповідальність за доведення до неплатоспроможності чи банкрутства, а також за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

Так, той, хто у разі неплатоспроможності чи банкрутства, що йому загрожують, унеможлиблює або зменшує можливий обсяг задоволення кредитором своїх вимог тим, що позбавляється, приховує, збуває, дарує, знищує, насправді або неправдиво обтяжує чи ушкоджує частину свого майна, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до трьох років (§1 ст. 300).

Якщо діяння завдало шкоду декільком кредиторам, злочинець підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до восьми років (§ 3 ст. 300) [111, с. 115].

Відповідно до § 2 ст. 300 КК Польщі, той, хто з метою унеможливлення виконання рішення суду або іншого державного органу, унеможлиблює або зменшує можливий обсяг задоволення кредитором своїх вимог тим, що позбавляється, приховує, збуває, дарує, знищує, насправді або неправдиво обтяжує чи ушкоджує частину свого майна, що арештоване, або перебуває під

загрозою арешту, або видає запис про арешт, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років.

Той, хто маючи борги перед декількома кредиторами, унеможливорює або зменшує можливість задоволення кредиторами своїх вимог шляхом створення на підставі закону нової юридичної особи і переведення на неї своїх активів, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років. Такому самому покаранню підлягає той, хто, маючи борги перед декількома кредиторами, створює власну неплатоспроможність чи банкрутство (§ 1, § 2 ст. 301).

Доведення себе до неплатоспроможності чи банкрутства у легковажний спосіб, зокрема, шляхом розтрати частини майна, прийняття на себе зобов'язань або здійснення операцій, що очевидно суперечить засадам управління, підлягає покаранню у виді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі на строк до двох років (§ 3 ст. 301) [111, с. 115-116].

Задоволення вимог тільки деяких кредиторів у разі неплатоспроможності чи банкрутства, якщо це діє на шкоду інших, підлягає покаранню у виді штрафу, обмеження або позбавлення волі на строк до двох років. Надання або обіцянка надати кредиторіві майнову вигоду за діяння на шкоду інших кредиторів, що пов'язане з процедурою банкрутства або намагання запобігти банкрутству, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до трьох років.

Такому самому покаранню підлягає і кредитор, який у зв'язку з процедурою банкрутства або намагання запобігти банкрутству, приймає майнову вигоду за діяння на шкоду іншим кредиторам або таку вигоду вимагає (ст. 302) [111, с. 116].

Таким чином, КК Польщі передбачає вичерпний перелік діянь, які можуть призвести до неплатоспроможності чи банкрутства, а також передбачає відповідальність за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства. Суб'єктом кримінального правопорушення є особа, яка вчинила

заборонені діяння. Кримінальній відповідальності також підлягає і кредитор, який у зв'язку з процедурою банкрутства або намагання запобігти банкрутству, приймає майнову вигоду за діяння на шкоду іншим кредиторам або таку вигоду вимагає. У разі вчинення діяння, що завдало шкоди декільком кредиторам, винна особа підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до восьми років.

Позитивним для України, на нашу думку, є застосування кримінальної відповідальності за умисне доведення до неплатоспроможності, а також за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

Крім того, доцільно звернути увагу на кримінальну караність дій кредитора, який приймає майнову вигоду за діяння на шкоду іншим кредиторам або таку вигоду вимагає.

В. В. Франчук наводить наступні аргументи на користь обрання для порівняння саме законодавчих положень Республіки Польща з-поміж усіх європейських держав:

- географічне розташування обох держав, яким притаманна спільна історія розвитку;
- загальний довготривалий вплив права, політики та економіки ЄС;
- майже одночасна зміна державного устрою в Україні та Польщі на зламі 90-х років;
- сучасні правові системи України і Польщі орієнтовані на ринкову економіку та є порівняно молодими на відміну від законодавств таких європейських держав, як Англія, Німеччина, Франція;
- зміна державного устрою призвела до цілковитої зміни економічної діяльності, внаслідок чого в обох державах був утворений новий масив законодавчих актів;
- нові умови ведення господарства спричинили виникнення нових форм протиправної поведінки, досвід протидії якій не мали правоохоронні органи;

- неможливість проведення подальших змін у кримінально-правовій сфері та розуміння необхідності ухвалення нових кримінальних кодексів [241, с. 31-32].

Цікавим також є кримінальне законодавство Казахстану, яке передбачає відповідальність як за доведення до неплатоспроможності так і за умисне доведення до банкрутства.

Відповідно до ч. 1 ст. 238 КК Казахстану, кримінально караним є умисне банкрутство, тобто дії засновника (учасника), посадової особи, особи, яка виконує управлінські функції в організації, а також індивідуального підприємця, вчинені в особистих інтересах чи інтересах інших осіб з метою ухилення від виконання зобов'язань перед кредиторами шляхом відчуження або приховування майна протягом трьох років до визнання банкрутом юридичної особи або індивідуального підприємця, які завдали великих збитків.

Санкція статті передбачає основне покарання у виді штрафу в розмірі до трьох тисяч місячних розрахункових показників або виправні роботи, або громадські роботи на строк до восьмисот годин, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий термін. Додатковим обов'язковим покаранням є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років [267].

Кримінальній відповідальності за вчинення зазначених дій також підлягають керівник фінансової організації, банківського або страхового холдингу, акціонер, член органу управління, член виконавчого органу, головний бухгалтер, якщо це завдало великої шкоди фінансовій організації, банківському або страховому холдингу.

До винної особи застосовується основне покарання у виді штрафу в розмірі до трьох тисяч місячних розрахункових показників або виправні роботи, або громадські роботи, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той же термін. Додатковим обов'язковим

покаранням є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від п'яти років до встановлення заборони обіймати посаду керівника фінансової організації, банківського або страхового холдингу, або бути акціонером фінансової організації довічно (ч. 2 ст. 238) [267].

Отже, в Казахстані спеціальним суб'єктом доведення до банкрутства є засновник (учасник), посадова особа або особа, яка виконує управлінські функції, індивідуальний підприємець, керівник, акціонер, член органу управління, член виконавчого органу, головний бухгалтер. До керівника та акціонера фінансової установи покарння у виді заборони обіймати посаду чи займатися діяльністю може бути застосоване довічно.

Вважаємо спірним окреме визначення спеціальними суб'єктами доведення до банкрутства всіх осіб, які є службовими особами суб'єкта господарської діяльності.

У Казахстані кримінально караним також є приховування майна або майнових зобов'язань, відомостей про майно, передача майна в інше володіння, відчуження чи його знищення, а також приховування, знищення, фальсифікація бухгалтерської документації або інших документів, що відображають економічну діяльність, якщо ці діяння вчинені засновником (учасником), посадовою особою, особою, яка виконує управлінські функції, а також індивідуальним підприємцем, що призвели до неплатоспроможності, яка спричинила великі збитки.

Санкція статті передбачає основне покарання у виді штрафу в розмірі до двохсот місячних розрахункових показників або виправні роботи, або громадські роботи на строк до ста двадцяти годин, або арешт на строк до сорока діб. Додатковим обов'язковим покаранням є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 1 ст. 239) [267].

Умисна дія або бездіяльність керівника фінансової організації, банківського або страхового холдингу, акціонера, члена органу управління,

члена виконавчого органу, головного бухгалтера, а також осіб, які тимчасово або за спеціальним повноваженням виконують функції органу управління або виконавчого органу організації, що призвело до неплатоспроможності, яка спричинила примусову ліквідацію організації, або до віднесення банку до категорії неплатоспроможних є кримінально караними.

Санкція статті передбачає основне покарання у виді обмеження волі на строк від трьох до семи років або позбавлення волі на той же термін з конфіскацією майна. Додатковим обов'язковим покаранням є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від п'яти років до встановлення заборони обіймати посаду керівника фінансової організації, банківського або страхового холдингу, або бути акціонером фінансової організації довічно (ч. 2 ст. 239) [267].

Таким чином, КК Казахстану передбачає вичерпний перелік діянь, які є кримінально караними, якщо вони призвели до неплатоспроможності та завдали великих збитків. Крім того, кримінально караним є умисне доведення до банкрутства з метою ухилення від виконання зобов'язань перед кредиторами шляхом відчуження або приховування майна протягом трьох років до визнання банкрутом.

Санкції статей мають високий рівень диференціації кримінальної відповідальності та передбачають основне покарання у виді штрафу, виправних робіт, громадських робіт, арешту, обмеження волі, або позбавлення волі. Додатковим обов'язковим покаранням є позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Останнім розглянемо кримінальне законодавство Китаю, яке передбачає відповідальність за умисне доведення до банкрутства державних компаній та підприємств.

Так, відповідно до ст. 168 КК КНР, якщо керівник державної компанії з корисливих мотивів вчинить зловживання, що призведуть до банкрутства підприємства або завдадуть серйозної шкоди інтересам держави, такі дії

караються позбавленням волі на строк до трьох років або короткостроковим арештом [239].

Тобто, в Китаї за умисне доведення до банкрутства державної компанії, незалежно від розміру завданої шкоди державі чи кредитору, її керівнику призначається покарання у виді позбавленням волі на строк до трьох років або короткостроковий арешт.

Аналіз кримінального законодавства окремих зарубіжних країн засвідчив детальне врегулювання в країнах з ринковою економікою майже всіх питань щодо відповідальності у відносинах банкрутства, тоді як в Україні, яка більше семидесяти років перебуваючи у складі СРСР та не маючи в цей час ринкової економіки, не має також і відповідного досвіду та законодавства, в тому числі спрямованого на боротьбу з умисним доведенням до банкрутства.

Висновки до розділу 1

Дослідивши генезис кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства, ми дійшли наступних висновків.

1. Визначено, що становлення та розвиток інституту банкрутства в Україні можемо умовно поділити на наступні історичні періоди:

1) період формування інституту банкрутства за часів Київської Русі, за якого розрізняли три види неспроможності: випадкова або безвинна, необережна та злісна (IX–XIII століття);

2) період розвитку інституту банкрутства за часів перебування України в складі російської імперії, законодавство якої передбачало три види банкрутства: зловмисне, необережне та злісне, а також спеціальні норми за співучасть у банкрутстві (XVII–XIX століття);

3) період проведення нової економічної політики за часів радянської влади, що обумовило необхідність посилення правової охорони відносин

власності, внаслідок чого була встановлена кримінальна відповідальність за злісне банкрутство (1927–1960 роки);

4) період розвитку законодавства України після проголошення незалежності, під час якого було прийнято новий КК та встановлена логічно вибудована система кримінально-правової охорони відносин у сфері банкрутства (1991–2011 роки);

5) період адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, за якого здійснюється перехід України до діючої ринкової економіки, а також забезпечується кримінально-правова охорона відносин у сфері банкрутства статтями 218¹, 219, 220¹ та 220² КК (2014 рік і дотепер).

2. З'ясовано, що відносини банкрутства в Україні носять міжгалузевий характер, оскільки регулюються ГК, ГПК, КК, КУзПБ, КУпАП, ЦК, а також іншими законами України.

3. Встановлено, що КК та регулятивне законодавство не містять визначення терміну «стійка фінансова неспроможність», а вчені та дослідники визначають його як неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати.

Поняття «неплатоспроможність» є більш ширшим ніж поняття «банкрутство», оскільки неплатоспроможність є неспроможністю боржника виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, яка може бути відновлена шляхом застосування процедури санації (щодо боржника – юридичної особи), тоді як банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Тобто, неплатоспроможність є передумовою банкрутства, оскільки якщо платоспроможність боржника не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом.

4. Визначено, що якщо громадянин - засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності вчинить умисні дії чи бездіяльність, що призведуть до неплатоспроможності, яка буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то винна особа не буде підлягати кримінальній відповідальності за ст. 219 КК, проте такі дії чи бездіяльність завдадуть матеріальної шкоди державі чи кредитору.

5. Досліджено кримінальне законодавство країн англо-американської правової сім'ї (США та Англія), яке здійснює захист відносин банкрутства від будь-яких форм протиправних посягань, різноманітних проявів обману, корупції, підробки чи викрадення документів, а також від виведення майна боржника з-під загрози вилучення на користь кредиторів, та передбачає за такі діяння покарання у виді штрафу або позбавлення волі, або одночасне застосування обох покарань.

Кримінальне законодавство США та Англії не містить кримінального правопорушення, яке мало б спільні ознаки з кримінальним правопорушенням, передбаченим у ст. 219 КК. Проте в США та Англії кримінально караним є вчинення незаконних дій у разі банкрутства, а в Україні за такі дії передбачається адміністративна відповідальність (ст. 166¹⁶ КУпАП).

6. З'ясовано, що кримінальне законодавство країн романо-германської правової сім'ї (Болгарія, Іспанія, Німеччина, Польща, Румунія, Угорщина, Франція, Чехія) передбачає безпосередній перелік діянь, які визнаються кримінально караними в процесі доведення до неплатоспроможності чи банкрутства.

Крім того, кримінально караним також є вчинення незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства. Санкції статей передбачають покарання

у виді штрафу або позбавлення волі, або одночасне застосування штрафу та позбавлення волі.

7. Позитивним для України, на нашу думку, є досвід Іспанії, Польщі, Франції та ФРН, які передбачають кримінальну відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності, а також за вчинення незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

Цікавим є досвід Польщі, яка застосовує кримінальну відповідальність до кредитора, який приймає майнову вигоду за діяння на шкоду іншим кредиторам або таку вигоду вимагає, а також досвід Китаю, який передбачає кримінальну відповідальність за умисне доведення до банкрутства державних компаній та підприємств незалежно від розміру завданої шкоди державі.

Також слід звернути увагу на те, що в європейських країнах за умисне доведення до неплатоспроможності чи банкрутства призначається основне покарання у виді позбавлення волі.

РОЗДІЛ 2

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 219 КК

2.1. Об'єктивні ознаки доведення до банкрутства

Об'єкт і об'єктивна сторона разом в сукупності іменуються об'єктивними ознаками складу кримінального правопорушення та характеризують зовнішній прояв кримінального правопорушення, його об'єктивні властивості.

Правильне вирішення питання про об'єкт кримінального правопорушення має важливе теоретичне та практичне значення. Саме об'єкт дає змогу визначити соціальну сутність кримінального правопорушення (кримінальний проступок або злочин), з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань [105, с. 119].

22 листопада 2018 року ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII було введено в КК поняття «кримінальне правопорушення», зміни набрали чинності з 1 липня 2020 року [196].

Умисне доведення до банкрутства, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, кваліфікується за ст. 219 КК та є нетяжким злочином.

У науці кримінального права питання про об'єкт злочину є одним із найбільш дискусійних. Основні теорії та концепції об'єктом злочину визнають:

- суспільні відносини (В. І. Борисов, М. Й. Коржанський, А. А. Пінаєв, А. А. Піонтковський, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, І. І. Чугуніков) [19, с. 607; 96, с. 24; 97, с. 20; 101, с. 60; 216, с. 133; 221, с. 35; 250, с. 314; 252, с. 434];
- соціальні блага (С. Б. Гавриш, А. Ф. Зелінський, В. М. Куц) [43, с. 5; 78, с. 142; 123, с. 104];
- соціальні цінності (П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко, Р. В. Вереша) [107, с. 134; 242, с. 9];
- блага і суспільні відносини (А. М. Ришелюк) [144, с. 11];
- правовідносини (С. Я. Лихова, О. О. Дудоров) [64, с. 150; 134, с. 78-79];
- порядок відносин у суспільстві (О. М. Костенко, А. В. Ландіна) [98, с. 104; 132, с. 357; 156, с. 153];
- людина або сфери життєдіяльності людей (В. П. Ємельянов) [71, с. 72; 103, с. 89];
- права та свободи людини і громадянина (Т. А. Павленко) [163, с. 98];
- соціальна оболонка людини (В. М. Трубніков) [228, с. 86].

Слушною є думка В. О. Навроцького, згідно з якою раціональне зерно можна відшукати у кожній з існуючих концепцій, і жодну з них не варто визнавати однозначно неприйнятною і, тим більш, помилковою [150, с. 147].

Аргументи, які використані авторами даних концепцій, на думку В. М. Трубнікова, не можуть достатньою мірою переконати в правильності власних міркувань, тим більше й самі терміни «цінності», «блага», «інтереси», «сфери діяльності» тощо є дуже розпливчастими, неконкретними і ще потребують додаткового роз'яснення і пояснення [227, с. 81].

Об'єкт злочину, пише вчений, слід розглядати в ракурсі механізму злочинної поведінки та займає позицію, за якої будь-який злочин завжди, у всіх випадках, перш за все посягає й руйнує (або порушує) соціальну оболонку людини, яка виступає невід'ємною властивістю кожного члена суспільства.

Суспільну оболонку утворюють соціальні суспільні відносини (коли вони врегульовані нормами права і мають форму правовідносин), які сформовані в даному суспільстві. Таким чином, соціальна оболонка людини як особистості, члена суспільства завжди зазнає злочинного впливу – їй заподіює шкоду кожний, усякий злочин [227, с. 83].

Заслуговує на увагу позиція О. М. Костенка та А. В. Ландіної, які зазначають, що шкода завдається саме порядку існування відносин, який встановлюється в суспільстві і закріплюється в законодавчих актах.

При вчиненні злочину в першу чергу порушується певний порядок відносин у суспільстві з приводу певних предметів – матеріальних і нематеріальних. Суспільні відносини – багатогранні зв'язки між соціальними групами, класами, націями, які виникають в середині них у процесі їх економічної, соціальної, політичної та культурної діяльності. Але такі зв'язки в групі, на думку вчених, існують у чітко встановленому певними регулюючими нормами (юридичними, моральними) порядку.

Вчені визначають порядок як щось об'єктивне, що не залежить від самих норм, та наводять такий приклад: вбивство людини заради наживи і вбивство людини на війні за наказом. В обох випадках суспільні відносини одні й ті самі – щодо життя людини, але порядок цих суспільних відносин зовсім різний. Тобто, порядок – це спосіб існування суспільних відносин. Злочини змінюють спосіб існування суспільних відносин, а не самі суспільні відносини [98, с. 104; 132, с. 357].

У науці кримінального права найбільш поширеною є класифікація об'єктів злочину «за вертикаллю» (загальний, родовий та безпосередній) [103, с. 90; 104, с. 95; 107, с. 135].

Підтримуємо концепцію визначення об'єкта злочину, яка запропонована О. М. Костенком та А. В. Ландіною, тому вважаємо, що загальним об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, є встановлений порядок відносин у суспільстві щодо здійснення господарської діяльності.

Встановлення родового об'єкту надає змогу відобразити характер і ступінь суспільної небезпеки окремої групи кримінальних правопорушень, що виступає своєрідним критерієм їх об'єднання в однорідні групи та розміщення в Особливій частині КК.

Кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за доведення до банкрутства, розміщена в розділі VII Особливої частини КК під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності».

Серед вчених та дослідників доволі дискусійним є питання відповідності назви розділу VII Особливої частини КК його змісту.

О. О. Дудоров висловлює думку, що розділ VII Особливої частини КК є еkleктичним, безсистемним набором недостатньо якісних заборон, який не піддається розумній реконструкції. І такий стан речей є, на жаль, закономірним у тому сенсі, що звичними для кримінально-правової політики у сфері охорони господарської діяльності в Україні (якщо вважати, що така політика існує) є постійна зміна її векторів і суперечливість, внесення законодавчих змін без належного теоретичного обґрунтування і нерідко відсутність у цих новелах практичного сенсу [70, с. 653].

З. А. Тростюк вважає, що тип назв розділів «Злочини у сфері...» є невдалим, оскільки такі назви, чітко не вказуючи на родовий об'єкт певної групи посягань [225, с. 64].

Д. В. Каменський зазначає, що зміст словосполучень «злочини проти...» та «злочини у сфері...» є різним, оскільки зворот «у сфері» показує, що господарські злочини вчиняються безпосередньо під час, за умов здійснення законної господарської діяльності, тоді як буквальне тлумачення звороту «проти господарської діяльності» дозволяє стверджувати про значно більший обсяг протиправної поведінки: тут головне, щоб відповідні посягання мали «антигосподарське» спрямування.

Використання звороту «проти господарської діяльності» (а краще його аналога – «проти економіки») є більш вдалим – він дозволяє охопити випадки

вчинення злочинів як поза сферою господарської діяльності, так і безпосередньо проти відносин легального господарювання [85, с. 239].

В. В. Франчук обґрунтовує позицію про те, що з-поміж інших наведених у літературі позицій щодо визначення поняття, яке характеризує злочинні посягання у сфері економіки, найбільш оптимальним видається поняття «злочини у сфері економіки», під яким слід розуміти кримінально каранні діяння, які посягають на суспільно-економічні відносини та встановлений механізм господарювання [249, с. 176].

Л. М. Демидова взагалі пропонує виокремити в КК новий розділ «Злочини проти державних фінансів», одночасно перейменувавши розділ VII Особливої частини КК на «Злочини проти економіки» [58, с. 583].

О. О. Дудоров робить висновок, що поняття «злочини проти ринкової економіки» в контексті позначення злочинів, відповідальність за які передбачена розділом VII Особливої частини КК, досить успішно проходить умовну перевірку на відповідність назви цієї структурної частини кримінального закону її змісту.

На думку вченого, пропоноване поняття є прийнятним і з огляду на обґрунтовану критику на адресу двох основних «конкурентів» – законодавчо закріпленого поняття «злочини у сфері господарської діяльності» та поширеного в юридичній літературі поняття «злочини у сфері економіки (варіант – економічної діяльності)».

В такий спосіб, пише О. О. Дудоров, вдасться, крім усього іншого, уникнути «розмивання» одного з ключових розділів Особливої частини КК внаслідок реалізації ідеї виокремлення розділу про відповідальність за фінансові злочини [66, с. 185; 69, с. 300].

Отже, серед вчених та дослідників найбільш поширеним є поняття «злочини у сфері (проти) економіки», проте О. О. Дудоров обґрунтовує відповідність поняття «злочини проти ринкової економіки» назві розділу VII Особливої частини КК.

Цікавою також є думка В. М. Бровка про те, що в Україні на сьогодні не створено ринкової економіки, а існує перехідна економіка, а отже, ринковій економіці не може бути заподіяна шкода або вона не може бути поставлена під загрозу заподіяння такої шкоди доти, допоки не буде створена в Україні. Дослідник пропонує власну редакцію назви розділу VII: «Злочини проти господарської, фінансової діяльності та порядку приватизації» [22, с. 127-128; 23, с. 48].

Є. М. Васілін зазначає, що приватизаційні відносини цілком можна визначати якщо не частиною, то хоча б тісно пов'язаними з фінансовими відносинами. Дослідник обґрунтовує доцільність наступної назви розділу VII: «Злочини проти господарської та фінансової діяльності» [30, с. 82, 84].

Загалом погоджуємося із міркуваннями Є. М. Васіліна, проте вважаємо, що зворот «кримінальні правопорушення проти...» цілком охоплює як випадки вчинення кримінальних правопорушень проти здійснення законної господарської діяльності, так і поза сферою господарської діяльності.

Тому пропонуємо назву розділу VII Особливої частини КК викласти в наступній редакції: «Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності».

У більшості випадків родовий об'єкт кримінальних правопорушень знаходить свій вираз саме у назві відповідного розділу Особливої частини КК.

В. Я. Тацій родовим об'єктом кримінального правопорушення визначав певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, які внаслідок цього охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [105, с. 124].

Р. В. Вереща під родовим об'єктом кримінального правопорушення пропонує розуміти соціальні цінності, на які посягає певна група кримінальних правопорушень. Родовий об'єкт, на думку вченого, відображає характер суспільної небезпечності певної групи кримінальних правопорушень, внаслідок чого використовується, як критерій об'єднання

окремих складів кримінальних правопорушень у групи і подальше розміщення таких груп в Особливій частині КК [107, с. 136].

На думку Н. М. Ляпунової, родовим об'єктом всіх злочинів у сфері господарської діяльності є ринкова система господарювання, яка відображає, врегульовані нормами права, ринкові відносини, що засновані на взаємодії всіх суб'єктів підприємницької діяльності [138, с. 7].

В. О. Улибіна робить висновок, що родовим об'єктом доведення до банкрутства повинні визнаватися суспільні відносини у сфері економічної діяльності, які виникають між її суб'єктами на підставі виготовлення та реалізації товарів, наданням послуг та виконанням певних робіт [240, с. 63].

З висновками Н. М. Ляпунової та В. О. Улибіної ми погодитися не можемо, оскільки суб'єкти господарювання та інші учасники відносин у сфері господарської діяльності здійснюють свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства (ч. 3 ст. 5 ГК) [49].

Родовим об'єктом доведення до банкрутства є встановлений порядок відносин у суспільстві в частині здійснення законної господарської діяльності, яка складається з діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва. Учасниками цих відносин є суб'єкти господарювання, споживачі, держава та кредитори.

Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення являє собою порядок відносин у суспільстві, який поставлений під охорону закону про кримінальну відповідальність і якому заподіюється шкода цим кримінальним правопорушенням.

У теорії кримінального права широке визнання одержала також класифікація безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень «за горизонталлю», сутність якої полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний та додатковий.

В. Я. Тацій основним безпосереднім об'єктом визначав ті суспільні відносини, які насамперед і головним чином прагнув поставити під охорону законодавець. Додатковим безпосереднім об'єктом, на думку вченого, є тільки ті суспільні відносини, яким поряд з основним об'єктом заподіюється або створюється загроза заподіяння шкоди [105, с. 126-127].

Специфіка безпосереднього об'єкта доведення до банкрутства полягає в тому, що його ознаки істотною мірою визначаються наявністю правового зв'язку між суб'єктом господарської діяльності, кредитором і державою, їх взаємними правами та обов'язками, закріпленими в договорах, нормах ГК, КУЗПБ, а також у ряді інших законів і підзаконних актів.

У науковій літературі можна знайти різні підходи, які характеризують безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, що розглядається.

В. Я. Тацій під безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, визначав суспільні відносини у сфері виконання суб'єктами господарської діяльності своїх фінансових зобов'язань [106, с. 271].

На думку А. М. Решелюка, безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є встановлений законодавством порядок здійснення господарської діяльності в частині убезпечення інтересів громадян, юридичних осіб та держави від ризиків, пов'язаних з неплатоспроможністю суб'єктів господарської діяльності, яка юридично фіксується під час розгляду справ про банкрутство такого суб'єкта [153, с. 739; 154, с. 747].

У науково-практичному коментарі КК за редакцією І. М. Копотуна об'єктом доведення до банкрутства визначають встановлений діючим законодавством порядок здійснення господарської діяльності [155, с. 398].

О. О. Дудоров зауважує, що безпосередній об'єкт кримінального правопорушення встановлюється шляхом тлумачення закону і є результатом аналізу складу відповідного кримінального правопорушення. У цьому сенсі, вважає вчений, є підстави говорити про складність безпосереднього об'єкта

для сприйняття, його залежність від інших ознак складу кримінального правопорушення [64, с. 152].

Кримінально-правове визначення безпосереднього об'єкту доведення до банкрутства було надано у своїх дисертаційних дослідженнях Б. М. Греком, О. О. Кругловою, В. В. Гордієнком, В. О. Улибіною та Ю. В. Ключик.

На думку Б. М. Грека, безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є суспільні відносини, які підпадають під дію кримінального закону та направлені проти оздоровлення економіки, створення прошарку ефективних власників, забезпечення майнових інтересів кредиторів, у тому числі контролюючих органів держави для задоволення своїх претензій за рахунок майна боржника – суб'єкта підприємницької діяльності, інтересів інвесторів, задіяних у механізмі санації [51, с. 97].

О. О. Круглова безпосередній об'єкт доведення до банкрутства визначає як суспільні відносини, які забезпечують здійснення ефективної, правомірної господарської діяльності, яка надає можливості суб'єкту господарської діяльності виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами [118, с. 98].

В. О. Улибіна зазначає, що під безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства мають визнаватися суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, та які спрямовані на порушення ефективної та прибуткової економічної діяльності її суб'єктів, та як наслідок, призводить до порушення майнових прав учасників даних відносин [232, с. 66].

Ю. В. Ключик безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 219 КК, визначає як суспільні відносини у сфері виконання господарюючими суб'єктами своїх фінансових зобов'язань [91, с. 88].

Отже, дослідники безпосередній об'єкт доведення до банкрутства визначають як суспільні відносини, які знаходяться під охороною закону про кримінальну відповідальність, та які направлені проти забезпечення майнових вимог і грошових зобов'язань кредиторів.

Оскільки встановлений порядок відносин у суспільстві – це спосіб існування відповідних суспільних відносин, то кримінальні правопорушення змінюють саме спосіб існування суспільних відносин, а не самі суспільні відносини. Тому, на нашу думку, основним безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою чи кредитором.

Додатковим безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є встановлений порядок відносин власності в суспільстві, оскільки кримінально караним є умисне доведення до банкрутства, яке завдало державі чи кредитору великої матеріальної шкоди.

У науці кримінального права поряд з об'єктом здійснюють розгляд потерпілого від кримінального правопорушення.

КК не містить визначення потерпілого, проте КПК зазначає, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ст. 55) [115].

Закріплена в КПК дефініція потерпілого, на думку О. О. Дудорова, не відповідає потребам кримінального права. Кримінально-правове поняття потерпілого, яке має бути первинним стосовно відповідного кримінально-процесуального поняття, необхідне для вирішення питань, пов'язаних із криміналізацією, кваліфікацією (включаючи відмежування від суміжних складів злочинів), диференціацією кримінальної відповідальності, звільненням від кримінальної відповідальності.

Інакше кажучи, пояснює вчений, для багатьох злочинів потерпілий має таке ж серйозне кримінально-правове значення, як для інших злочинів їх предмет [63, с. 168].

А. А. Музика та Є. В. Лащук також вважають, що поняття потерпілий від злочину необхідне для вирішення питань щодо криміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь, диференціації кримінальної відповідальності та кримінально-правової кваліфікації діянь [147, с. 68].

Варто зазначити, що проєкт нового КК (станом на 29 вересня 2022 року) потерпілою особою визначає фізичну чи юридичну особу, яка безпосередньо зазнала шкоди від кримінального правопорушення або якій було створено реальну загрозу заподіяння шкоди кримінальним правопорушенням (ст. 2.2.2.) [198].

У диспозиції ст. 219 КК законодавець чітко вказує на коло потерпілих, зокрема, ними виступають держава та кредитор.

Відповідно до ст. 210 ГК, кредиторами неплатоспроможного боржника є юридичні або фізичні особи, а також податкові органи та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника [49].

КУЗПБ також до поняття кредитор включає юридичну або фізичну особу, податкові органи та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Грошове зобов'язання визначається як зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених законодавством України (ст. 1) [92].

У науковій літературі висловлюється думка про необґрунтованість не включення законодавцем держави до кола кредиторів.

Так, О. О. Круглова вважає, що держава має самостійне право вимагати від боржника сплати податків, інших обов'язкових платежів до бюджету тощо. Вона є кредитором щодо боржника. Питання лише в тому, що представляють інтереси держави, діють від її імені спеціально вповноважені державні органи (податкова адміністрація тощо). В такому разі мову треба вести про представництво інтересів держави іншими державними органами.

Відповідно не є обґрунтованою сучасна позиція стосовно того, що кредитором визнаються представники держави (органи державної податкової служби або інші державні органи, що здійснюють контроль за правильністю справляння податків та інших обов'язкових платежів). Ці органи мають право вимагати від боржника виконання своїх зобов'язань лише тому, що такі повноваження на них поклала держава. Первинно це право належить державі і тому саме держава повинна визнаватися кредитором, але в особі своїх представників.

Дослідниця пропонує в диспозиції ст. 219 КК зазначити, що велика матеріальна шкода завдається лише кредиторам [118, с. 102-103].

В. О. Улибіна також пропонує відмовитися від виокремлення держави як потерпілого від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК [232, с. 65].

З позиціями О. О. Круглової та В. О. Улибіної погодитися не можна, оскільки умисне доведення до банкрутства не може завдати великої матеріальної шкоди податковим та іншим державним органам, які здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Тому виокремлення в диспозиції ст. 219 КК держави як потерпілого від кримінального правопорушення є правильним.

Розглянемо судову практику, в якій визначені потерпілі від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК.

Відповідно до вироку Болградського районного суду Одеської області від 16 травня 2013 року у справі № 1507/473/2012, неплатоспроможність ТОВ «Біодизель Бессарабії» унеможливила виконання своїх кредиторських зобов'язань на суму 2 000 000 гривень перед ЗАТ «Страхова компанія «ЛАД» [37].

Відповідно до вироку Корецького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2014 року у справі № 563/205/14-к, неплатоспроможність фермерського господарства спричинила ухилення від сплати податкових

зобов'язань у розмірі 301 140 гривень, що завдало великої матеріальної шкоди державі [39].

Відповідно до ухвали Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 05 грудня 2019 року у справі № 937/9810/19, ТОВ «ТД «Азмол» надав ПАТ «Азмол» безпроцентну фінансову допомогу у розмірі 15 мільйонів гривень з терміном повернення один рік, проте вказану суму фінансової допомоги повернуто не було, що призвело до банкрутства ПАТ «Азмол». ТОВ «ТД «Азмол» було завдано великої матеріальної шкоди у розмірі 15 мільйонів гривень [237].

Відповідно до ухвали Бабушкінського районного суду у м. Дніпрі від 13 травня 2020 року у справі № 932/3950/20, банкрутство ТОВ «Метал Холдінг» призупинити фінансово-господарські взаємовідносини, передбачені кредитним договором з АТ «Укрексімбанк», що завдало великої матеріальної шкоди забезпеченому кредитору АТ «Укрексімбанк» у розмірі 946 482 624, 56 гривень [239].

Таким чином, потерпілими від доведення до банкрутства можуть бути держава чи кредитор (юридичні або фізичні особи), які мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника та яким завдана велика матеріальна шкода.

Термін «кредитор» в однині не обмежує законних прав всіх кредиторів, яким була завдана велика матеріальна шкода, оскільки в кримінальному провадженні вони будуть визнані потерпілими від кримінального правопорушення.

Поряд з об'єктом необхідно також виділити предмет кримінального правопорушення, який в сукупності з об'єктом утворюють самостійний елемент складу кримінального правопорушення.

У науковій літературі найбільш розповсюдженим є погляд на предмет як на річ, у зв'язку з якою чи з приводу якої вчиняється кримінальне правопорушення [102, с. 74; 103, с. 96; 105, с. 128; 107, с. 138].

В. Я. Тацій предмет кримінального правопорушення визначав як будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення. Із цього визначення випливає, що до предмета кримінального правопорушення треба відносити тільки певні речі, а не будь-які інші цінності [105, с. 128].

Проблематику предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, досліджували у своїх дисертаційних роботах Б. М. Грек, О. О. Круглова та В. О. Улибіна.

Б. М. Грек робить висновок, що предметом злочину, передбаченого ст. 219 КК, є грошове зобов'язання, під яким слід розуміти зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору або інших підстав, передбачених цивільним законодавством України [51, с. 101].

О. О. Круглова вважає, що предметом доведення до банкрутства є майно. Негативний вплив на майно і стає результатом фінансової кризи підприємства, установи або організації.

Щодо інших документів, скажімо, угод, що укладаються на завідомо не вигідних для суб'єкта господарської діяльності умовах, або документів, що містять важливу для ефективної господарської діяльності цього суб'єкта інформацію тощо, то їх, на думку дослідниці, предметом злочину визнати не можна, оскільки при вчиненні розгляданого злочину вони є лише знаряддям посягання на майно суб'єкта господарювання [118, с. 101].

В. О. Улибіна звертає увагу на те, що винятково фінансово-економічні документи (зокрема, бухгалтерські документи) підприємства можуть свідчити про наявність або відсутність стану стійкої фінансової неспроможності, тому, на думку дослідниці, доцільно використовувати термінологію бухгалтерських документів при кваліфікації доведення до банкрутства [238, с. 76].

КК не містить визначення поняття «майно», тому при встановленні змісту цього поняття слід виходити з положень ГК.

Так, відповідно до ст. 139 ГК, майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, використовуються чи виробляються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі чи враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Майновими цінностями є сировина, паливо, матеріали, будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, гроші у національній та іноземній валюті, вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи, послуги, цінні папери тощо [49].

В ст. 219 КК законодавець не зробив жодної вказівки щодо можливого предмету цього кримінального правопорушення. Підтримуємо позицію О. О. Круглової, оскільки при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, шкода державі чи кредитору завдається шляхом протиправного впливу на майно боржника, що стає підставою невиконання суб'єктом господарської діяльності своїх грошових зобов'язань. Бухгалтерські та інші документи не є предметом доведення до банкрутства, оскільки вони є знаряддям посягання на майно боржника.

Розглянемо судову практику, в якій визначені обставини умисного доведення до банкрутства.

Відповідно до вироку Болградського районного суду Одеської області від 16 травня 2013 року у справі № 1507/473/2012, судом було встановлено, що 13 грудня 2008 року директор ТОВ «Біодизель Бессарабії», згідно з рішенням засновників ТОВ «Біодизель Бессарабії» про продаж комплексу будівель та споруд з виробництва дизельного біопалива, загальною площею 2654,1 кв. м., що належить ТОВ «Біодизель Бессарабії», уклав з ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» договір купівлі-продажу вищевказаного майна загальною вартістю 2 547 800 гривень [37].

Відповідно до вироку Корецького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2014 року у справі № 563/205/14-к, судом було встановлено, що 29 грудня 2012 року голова фермерського господарства отримав поворотну фінансову допомогу з каси ФГ «ОСОБА_2» в сумі 271 300 гривень [39].

Відповідно до ухвали Броварського міськрайонного суду Київської області від 17 жовтня 2017 року у справі № 361/4035/17, судом було встановлено, що директор ОСОБА_2 уклав 03 серпня 2007 року Договір № 03-08/07 з ТОВ «Лізингова компанія «Укрпромлізінг» про надання безвідсоткової зворотної фінансової допомоги у розмірі 60 000 гривень на 30 календарних днів [236].

Відповідно до ухвали Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 05 грудня 2019 року у справі № 937/9810/19, судом було встановлено, що у 2012 році колишнім директором ТОВ «ТД «Азмол» надано ПАТ «Азмол» безпроцентну фінансову допомогу у розмірі 15 мільйонів гривень з терміном повернення один рік [237].

Відповідно до ухвали Бабушкінського районного суду у м. Дніпрі від 13 травня 2020 року у справі № 932/3950/20, судом було встановлено, що директор ТОВ «Метал Холдінг» за попередньою змовою з генеральним директором ПрАТ «ІМД» надав добровільну згоду на укладення завідомо збиткових договорів купівлі продажу цінних паперів - простих іменних акцій емітента ПАТ ЗНКІФ «Хайграунд Кепітал Менеджмент» на загальну суму у розмірі 949 998 000 гривень [239].

Таким чином, при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, шкода державі чи кредитору завдається шляхом протиправного впливу на майно боржника, що стає підставою невиконання суб'єктом господарської діяльності своїх грошових зобов'язань. Бухгалтерські та інші документи не є предметом доведення до банкрутства, оскільки вони є знаряддям посягання на майно боржника.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення є елементом складу кримінального правопорушення та входить до підстави кримінальної відповідальності. Фізична особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише тоді, коли у вчиненому нею діянні встановлено всі ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення [105, с. 135].

Для правильного визначення змісту об'єктивної сторони доведення до банкрутства необхідно визначити ознаки об'єктивної сторони та розглянути їх у рамках кримінального правопорушення, що досліджується.

Об'єктивній стороні складу кримінального правопорушення притаманні наступні ознаки:

- суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність);
- суспільно небезпечні наслідки;
- причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками;
- місце, час, обстановка, спосіб та засоби вчинення кримінального правопорушення.

Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК (ч. 1 ст. 2 КК) [114].

Таким чином, діяння є обов'язковою ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення, формами вираження діяння є дія чи бездіяльність.

Г. Є. Болдарь слушно зазначає, що злочини, пов'язані з банкрутством, мають високий ступінь суспільної небезпеки, оскільки вони підривають довіру в господарських взаємовідносинах, відштовхують потенційних інвесторів, що має наслідком зменшення припливу капіталовкладень у вітчизняне виробництво, тощо. Саме тому кримінально-правова охорона відносин, пов'язаних із банкрутством, виступає важливою складовою механізму правового регулювання цих відносин [16, с. 3].

У науково-практичному коментарі КК за редакцією І. М. Копотуна ознаками доведення до банкрутства є наявність дій засновника (учасника) або службової особи суб'єкта господарської діяльності, які призвели до погіршення платоспроможності підприємства, в зв'язку з чим цей суб'єкт господарської діяльності не в змозі задовольнити в повному обсязі вимоги кредиторів або сплатити обов'язкові платежі [155, с. 399].

У диспозиції ст. 219 КК при описі об'єктивної сторони доведення до банкрутства не встановлено конкретних видів дій, що складають зміст цього кримінального правопорушення.

Серед вчених домінуючою є думка щодо існування інших форм прояву суспільно небезпечного діяння в рамках кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК.

Так, В. Я. Тацій вважав, що у ст. 219 КК ідеться про будь-які умисні цілеспрямовані дії, які насправді погіршують фінансову спроможність суб'єкта господарської діяльності. Такі дії можуть поєднуватися з бездіяльністю, наприклад, якщо не висувати вимоги до боржника щодо повернення ним боргів [106, с. 271].

О. О. Дудоров виділив наступні основні дії, які призводять до фінансової неспроможності суб'єкта господарювання, а також викликають його фактичну та заплановану самоліквідацію:

- укладення очевидно несприятливих угод, за якими зобов'язання боржника наперед носитимуть характер сумнівного боргу, тобто щодо дебіторської заборгованості немає впевненості у тому, що вона буде погашена боржником;

- укладення явно не вигідних, збиткових угод, тобто угод, які з самого початку розраховані на менший прибуток порівняно з витратами (наприклад, реалізацію продукції підприємства за умисно заниженими цінами);

- заздалегідь задумане збиткове, нераціональне використання кредитних ресурсів;

- безпідставне переведення грошових коштів підприємства на рахунки інших господарюючих суб'єктів або уступку належного юридичній особі права вимоги до інших осіб;

- отримання занадто великих партій товарів, за які підприємство не здатне розрахуватись;

- переведення на себе зобов'язань, які не можуть бути виконані, у тому числі боргів інших підприємств;

- умисну несвоєчасну сплату податків з метою застосування до підприємства фінансових санкцій;

- ухвалення рішення про списання дебіторської заборгованості без вжиття заходів щодо її погашення;

- прийняття інших управлінських рішень, які здатні серйозно погіршити фінансове становище суб'єкта господарювання тощо [60, с. 608-609].

Вчений звертає увагу на те, що такі варіанти бездіяльності також здатні істотно погіршити фінансове становище суб'єкта господарювання і врешті-решт викликати його стійку фінансову неспроможність:

- нездійснення передбачених законом заходів, спрямованих на стягнення дебіторської заборгованості;

- відмова від укладання вигідних для суб'єкта господарювання договорів;

- невиконання належних управлінських обов'язків (наприклад, особа не бере участі в роботі органу управління юридичної особи та не приймає рішень, які здатні попередити настання стану стійкої фінансової неспроможності) тощо.

О. О. Дудоров пропонує формулювання «вчинення дій» в диспозиції ст. 219 КК замінити на словосполучення «вчинення діянь» [60, с. 611].

У науково-практичному коментарі КК за редакцією М. І. Мельника та М. І. Хавронюка зазначається, що діями, які призводять до стійкої фінансової неспроможності, можуть бути:

- безпідставна виплата на користь інших осіб грошових коштів;
- укладення завідомо невігідних для юридичної особи (у тому числі удаваних) угод;
- прийняття нераціональних управлінських рішень, які ведуть до виникнення фінансових втрат та збитків;
- знищення, пошкодження документів чи інформації, внаслідок яких стає неможливою ефективна робота підприємства, установи чи організації.

Фінансовий стан юридичної особи може також погіршуватись і внаслідок бездіяльності, наприклад, через невжиття заходів щодо захисту її майнових інтересів [153, с. 739; 154, с. 747].

У науково-практичному коментарі КК за редакцією І. М. Копотуна також зазначено, що умисними діями, які призводять до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, можуть бути як діяння так і бездіяльність, зокрема:

- укладення службовою особою суб'єкта господарської діяльності завідомо невігідних цивільно-правових угод;
- прийняття засновником (учасником) в рамках вищого органу управління суб'єкта господарської діяльності або службовою особою в рамках наданих йому установчими документами повноважень рішень, які ведуть до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності;
- незаявлення претензії чи неперед'явлення позовної заяви до боржника про стягнення грошей чи витребування майна в межах встановленого діючим законодавством строку позовної давності [157, с. 400].

С. В. Черкашин до переліку дій, які можуть призвести до фактичної та запланованої самоліквідації суб'єкта господарювання, відносить:

- укладення угод, які за своїм характером є очевидно невігідними та збитковими;

- укладення очевидно несприятливих угод, за якими зобов'язання боржника заздалегідь мають характер сумнівного боргу - відсутня впевненість у тому, що дебіторська заборгованість буде погашена боржником;

- одержання великих партій товарів, за які підприємство завідома нездатне розрахуватись;

- отримання кредитів під занадто високі відсотки тощо [249, с. 210].

О. О. Круглова також зазначає, що доведення до банкрутства може бути вчинене шляхом поєднання як дій, так і бездіяльності, та пропонує умовно згрупувати їх таким чином:

- діяння, що спрямовані на фактичне зменшення майна суб'єкта господарювання (витрачання грошових коштів, відчуження майна, укладання не вигідних угод, переведення на себе зобов'язань інших осіб, надання кредитів на великі суми тощо);

- діяння, що спрямовані на порушення порядку ведення, обліку та зберігання документів фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарської діяльності;

- діяння, що спрямовані на порушення управлінської сфери суб'єкта господарської діяльності (наприклад, невжиття своєчасних заходів для стягнення дебіторської заборгованості, прийняття нераціональних управлінських рішень, невиконання управлінських обов'язків тощо) [118, с. 113].

В. О. Улибіна не згодна з позицією щодо доведення до банкрутства шляхом бездіяльності, оскільки головна мета для суб'єкта злочину, передбаченого ст. 219 КК, це доведення до банкрутства та, як наслідок, уникнення майнової відповідальності перед кредиторами.

Тому, на думку дослідниці, найбільш закономірним та прискореним шляхом досягнення вказаних намірів є вчинення діяння у формі дії. До дій, які збільшують стійку фінансову неспроможність в рамках кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, дослідниця відносить:

- невиконання умов договорів, угод, в частині, що стосуються виконання грошових зобов'язань;
- нераціональне використання грошей, отриманих від кредитів та, як наслідок, неповернення таких кредитів;
- ігнорування вимог податкових органів щодо сплати обов'язкових податків, зборів;
- надання позик або вчинення інших дій, що свідчать про збільшення дебіторської заборгованості підприємства;
- штучне розширення штату працівників підприємства, що призводить до збільшення заборгованості з виплати заробітної плати [232, с. 72-73].

Не підтримуємо позицію В. О. Улибіної щодо неможливості доведення до банкрутства шляхом бездіяльності, оскільки невиконання належних управлінських обов'язків здатне істотно погіршити фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності та спричинити його неплатоспроможність.

Намагання обмежити коло способів доведення до банкрутства та закріпити його в кримінально-правовій нормі, на нашу думку, є практично неможливим.

Розглянемо приклади умисного вчинення дій, які спричинили стійку фінансову неспроможність та банкрутство суб'єкта господарської діяльності.

Відповідно до вироку Болградського районного суду Одеської області від 16 травня 2013 року у справі № 1507/473/2012, судом було встановлено, що директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» вчинив умисні, з корисливих мотивів та особистої заінтересованості, а також на користь третіх осіб дії, що призвели до стійкої фінансової неспроможності ТОВ «Біодизель Бессарабії», внаслідок чого завдав великої матеріальної шкоди кредитору ЗАТ «Страхова компанія «ЛАД» [37].

Зокрема, 29 вересня 2006 року ТОВ «Біодизель Бессарабії» було надано кредитну лінію з лімітом кредитування 2 000 000 гривень з 29.09.2006 до 28.09.2010 року. При цьому майновим поручителем виступило ЗАТ «Страхова

компанія «ЛІАД». У зв'язку з простроченням строків погашення кредиту АБ «Енергобанк» 24 жовтня 2008 року здійснив списання коштів у сумі 2 000 000 гривень з депозитного рахунку ЗАТ «Страхова компанія «ЛІАД».

Однак, директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» навмисно здійснив низку дій, спрямованих на доведення до банкрутства ТОВ «Біодизель Бессарабії».

Так, 09 липня 2007 року ТОВ «Біодизель Бессарабії» отримало від ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» кошти в рахунок майбутнього постачання гороху на загальну суму 40 000 гривень, проте ТОВ «Біодизель Бессарабії» постачання гороху не здійснило.

03 вересня 2008 року ТОВ «Біодизель Бессарабії» отримало від ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» кошти за майбутнє постачання дизельного біопалива на загальну суму 247 410 гривень. ТОВ «Біодизель Бессарабії» постачання дизельного біопалива не здійснило.

02.07, 13.08, 31.08, 10.12.2007 року, а також 27.03, 12.07 та 18.07.2008 року, згідно з договорами про надання зворотної безпроцентної фінансової допомоги ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» надало 40 450 гривень, які ТОВ «Біодизель Бессарабії» не повернуло.

Невиконання ТОВ «Біодизель Бессарабії» умов зазначених договорів призвело до утворення кредиторської заборгованості перед ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» на загальну суму 327 860 гривень.

Проте 13 грудня 2008 року директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» уклав з ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» договір купівлі-продажу комплексу будівель та споруд з виробництва дизельного біопалива, загальною площею 2654,1 кв.м., загальною вартістю 2 547 800 гривень. Внаслідок чого у ТОВ «Біодизель Бессарабії» виникла уявна дебіторська заборгованість перед ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» на загальну суму 2 200 000 гривень.

04 вересня 2009 року між ТОВ «Біодизель Бессарабії» та ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» було укладено договір купівлі-продажу (відчуження) частки у статутному капіталі ТОВ «ТЕХНО-БІО», що належить

ТОВ «Аграрний торговий дім Болград», внаслідок чого ТОВ «Біодизель Бессарабії» придбало частку в статутному капіталі ТОВ «ТЕХНО-БІО» у розмірі 11,799% загальною вартістю 2 200 000 гривень, чим фактично ліквідував дебіторську заборгованість ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» перед ТОВ «Біодизель Бессарабії» [37].

Отже, умисними діями, спрямованими на доведення до банкрутства ТОВ «Біодизель Бессарабії», були: укладення та невиконання договорів, які призвели до утворення кредиторської заборгованості, продаж майна підприємства та завідомо збикова інвестиція у цінні папери «фірми-одноденки», які на ринку нічого не коштують.

Відповідно до вироку Корецького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2014 року у справі № 563/205/14-к, судом було встановлено, що голова фермерського господарства діючи умисно, з корисливих мотивів, спрямованих на привласнення та заволодіння коштами господарства, в період 2011 - 2012 років вчинив ряд злочинів [39].

Так, 11 грудня 2012 року господарство реалізувало посіви озимої пшениці та ріпаку площею 350 га на суму 260 000 гривень.

Крім того, 24 грудня 2012 року фермерське господарство отримало кошти в сумі 550 000 гривень за надані послуги по укладенню договорів оренди. В результаті вказаних операцій, у фермерського господарства виникли податкові зобов'язання з податку на додану вартість в сумі 135 000 гривень, які були задекларовані у відповідній податковій декларації за грудень 2012 року.

Однак, голова фермерського господарства 29 грудня 2012 року отримав поворотну фінансову допомогу з каси фермерського господарства в сумі 271 300 гривень. Податкова заборгованість господарства перед бюджетом зростала, в тому числі за рахунок задекларованих податкових зобов'язань з податку на додану вартість в січні 2013 року в сумі 127 038 гривень та у зв'язку із зростанням штрафних санкцій через не сплату даного податку.

Коли заборгованість перед бюджетом складала 301 140 гривень, голова фермерського господарства прийняв рішення про припинення діяльності господарства шляхом його ліквідації [39].

Таким чином, доведення до банкрутства фермерського господарства було здійснене шляхом отримання поворотної фінансової допомоги з каси фермерського господарства.

Відповідно до ухвали Броварського міськрайонного суду Київської області від 17 жовтня 2017 року у справі № 361/4035/17, судом було встановлено, що директор ОСОБА_2 уклав 03 серпня 2007 року від імені підприємства Договір № 03-08/07 з ТОВ «Лізингова компанія «Укрпромлізінг» про надання безвідсоткової зворотної фінансової допомоги у розмірі 60 000 гривень на 30 календарних днів по 02 вересня 2007 року для здійснення часткових розрахунків перед ДП «Державний інститут землеустрою» та ДП «Укр НДІ Прочивільсільбуд» щодо розробки проектно-вишукувальної документації та детального плану житлової забудови земельної ділянки площею 61,78 га в с. Рожни Броварського району Київської області та інших пов'язаних з цим робіт [236].

Проте отриманні кошти не були повернуті. Отже, банкрутство настало внаслідок укладення договору, що призвів до утворення кредиторської заборгованості.

Відповідно до ухвали Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 05 грудня 2019 року у справі № 937/9810/19, судом було встановлено, що у 2012 році колишнім директором ТОВ «ТД «Азмол», без узгодження з Фондом державного майна України, надано ПАТ «Азмол» безпроцентну фінансову допомогу у розмірі 15 мільйонів гривень з терміном повернення один рік [237].

Однак, через рік вказану суму фінансової допомоги повернуто не було. Зазначений факт призвів до банкрутства ПАТ «Азмол».

Відповідно до ухвали Бабушкінського районного суду у м. Дніпрі від 13 травня 2020 року у справі № 932/3950/20, судом було встановлено, що 30 листопада 2011 року між ПАТ «Державний експертно-імпортерний банк України» (далі - АТ «Укресімбанк»), 100% статутного капіталу належить державі Україна, та ПрАТ «Інтер Мікро Дельта Інк» (далі - ПрАТ «ІМД») укладено Кредитний договір з лімітом кредитної лінії 677 100 000 гривень.

У невстановлений досудовим розслідуванням час та місці, але не пізніше 21.08.2015 року, директор ТОВ «Метал Холдінг» за попередньою змовою з генеральним директором ПрАТ «ІМД» надав добровільну згоду на укладення завідомо збиткових договорів купівлі продажу цінних паперів - простих іменних акцій емітента ПАТ ЗНКІФ «Хайграунд Кепітал Менеджмент» номінальною вартістю 1,00 гривня, у кількості 100 000 000 штук, загальну суму у розмірі 949 998 000 гривень. У подальшому ТОВ «Метал Холдінг» стало основним кредитором у справі про банкрутство та призупинило усі фінансово-господарські взаємовідносини, що завдало великої матеріальної шкоди забезпеченому кредитору АТ «Укресімбанк» у розмірі 946 482 624, 56 гривень [239].

Таким чином, завідомо збиткова інвестиція у цінні папери, які на ринку нічого не коштують, але за номінальною вартістю в суммі склали майже один мільярд гривень, призвели до банкрутства ПрАТ «ІМД».

Крім того, Р. Р. Кузьмін у своєму монографічному дослідженні визначив типову схему доведення підприємства до банкрутства, яка пов'язана з використанням підприємств – боржників в якості «податкових ям». Це явище не нове, раніше його використовували для «фірм-одноденок» чи «фірм-метеликів». Суть існування податкової ями полягає в участі суб'єктів господарювання в схемах ухилення від сплати податків та незаконного відшкодування податку на додану вартість, шляхом перекладання на фірму своїх податкових зобов'язань.

Такі фірми беруть участь в ланцюгах постачання товарів (наданні послуг), виписують податкові накладні, дають можливість реальному суб'єкту сформувавши податковий кредит, але власне до бюджету нічого не сплачують. Реєструються ці фірми тільки для створення податкової ями і, як правило, на підставних осіб [121, с. 122].

Враховуючи зазначене вище, спробуємо виділити основні способи умисного доведення до неплатоспроможності та банкрутства:

- отримання кредитних коштів або безвідсоткової зворотної фінансової допомоги з подальшим їх виведенням та створенням штучної кредиторської заборгованості перед іншим суб'єктом господарської діяльності;

- продаж майна суб'єкта господарської діяльності та виведення коштів шляхом укладення договорів купівлі-продажу з іншим суб'єктом господарської діяльності;

- отримання поворотної фінансової допомоги від суб'єкта господарської діяльності з подальшим зверненням до суду із заявою про порушення справи про банкрутство;

- завідомо збикова інвестиція у цінні папери «фірм-одноденок», які на ринку нічого не коштують, але за номінальною вартістю в суммі складають десятки або навіть сотні мільйонів гривень;

- постачання товарів або надання послуг з використанням підприємств – боржників в якості «податкових ям» з метою ухилення від сплати податків та незаконного відшкодування податку на додану вартість;

- невиконання належних управлінських обов'язків, що істотно впливає на фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності, зокрема, нестягнення дебіторської заборгованості або ухиляння від прийняття рішень, здатних попередити настання неплатоспроможності, тощо.

Отже, суспільна небезпека доведення до банкрутства полягає в заподіянні матеріальних збитків державі чи кредитору внаслідок неповернення кредитів або непогашення боргів, ухилення від сплати податків,

зборів, інших обов'язкових платежів, а також приватизації підприємств за нижчими цінами тощо. При цьому, держава позбавляється важливого фінансового джерела – податків, кредитів та інвестицій.

У науковій літературі існує також дискусія щодо необхідності притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 219 КК у разі визнання господарським судом суб'єкта господарської діяльності банкрутом.

В. О. Улибіна висловлює думку, що момент закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, має зводитися до винесення господарським судом рішення про визнання боржника банкрутом [232, с. 165].

С. В. Черкашин зазначає, що у разі прив'язки до постанови господарського суду під час вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, діяння у формі фактичного доведення до банкрутства вважалось би незлочинним. Тому, зауважує дослідник, за такої постановки питання відповідне рішення господарського суду набуває ретроспективної сили під час встановлення ознак складу злочину, передбаченого ст. 219 КК [249, с. 211].

Д. В. Каменський також негативно ставиться до думки про преюдиційне значення постанови господарського суду щодо визнання суб'єкта господарювання банкрутом для цілей застосування ст. 219 КК.

Свою позицію вчений пояснює тим, що для застосування норми КК достатньо встановити наявність умисного діяння, яке призвело до виникнення визначеної законом суми безспірних вимог. Натомість рішення господарського суду матиме юридичне значення виключно для вирішення економічних питань, пов'язаних із банкрутством [85, с. 832].

Підтримуємо позиції С. В. Черкашина та Д. В. Каменського, оскільки рішення господарського суду має юридичне значення виключно для вирішення економічних питань, пов'язаних з банкрутством.

Розглянувши зміст суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 219 КК, перейдемо до аналізу суспільно небезпечних наслідків

досліджуваного кримінального правопорушення.

На думку В. Я. Тація, суспільно небезпечні наслідки – це шкода (збиток), що заподіюється кримінально-протиправним діянням суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або реальна загроза заподіяння такої шкоди [105, с. 147].

Доведення до банкрутства є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом, оскільки диспозиція ст. 219 КК передбачає настання двох взаємопов'язаних суспільно небезпечних наслідків: стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності (проміжний наслідок) та великої матеріальної шкоди, завданої державі чи кредитору (похідний наслідок).

У підрозділі 1.2. дисертаційного дослідження ми визначили значення терміну «стійка фінансова неспроможність». Вчені та дослідники під «стійкою фінансовою неспроможністю» розуміють неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати.

Наказом Міністерства юстиції України від 10 вересня 2020 року № 3105/5 було затверджено порядок проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак доведення до банкрутства, відповідно до якого аналіз проводиться згідно Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, (далі - Методичні рекомендації) [199].

Методичні рекомендації розроблено з метою визначення однозначних підходів під час аналізу фінансово-господарського стану підприємств на предмет виявлення ознак доведення до банкрутства, а також своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для вжиття заходів щодо запобігання банкрутству підприємств та для виявлення резервів

підвищення ефективності виробництва чи відновлення платоспроможності підприємств шляхом їх санації (п. 1 розділ 1) [140].

За результатами проведення аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможного підприємства складається відповідний звіт (за формою згідно з додатком Б), в якому також надаються рекомендації щодо подальшого розвитку підприємства.

Арбітражний керуючий призначається судом розпорядником майна, проводить аналіз до проведення перших зборів кредиторів та подає результати аналізу до господарського суду разом з відповідними документами. Міністерство юстиції України організовує проведення аналізу щодо державних підприємств і підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків [204, с. 155].

Відповідно до п. 3.2. Методичних рекомендацій, визначення ознак дій з доведення до банкрутства здійснюється за період, що починається за три роки до дати порушення провадження у справі про банкрутство, у разі наявності ознак неправомірних дій відповідальних осіб боржника, що призвели до його стійкої фінансової неспроможності, внаслідок чого боржник не зміг задовольнити в повному обсязі вимоги кредиторів.

Методичні рекомендації визначають наступні ознаки стійкої фінансової неспроможності:

- збитковість діяльності протягом двох років;
- відхилення показників ліквідності від граничного значення;
- призупинення платежів більше ніж на три місяці, за борговими зобов'язаннями, строки яких настали;
- наявність значної (понад триста мінімальних розмірів заробітних плат) суми непогашених боргових зобов'язань, строки платежів за які настали більше ніж три місяці тому;
- наявність значної суми непогашених боргових зобов'язань, визнаних боржником, або які підтверджені виконавчими документами (п. 3.3.) [140].

Проте зазначені ознаки стійкої фінансової неспроможності впливають із ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який втратив чинність з 21 жовтня 2019 року.

Відповідно до чинного законодавства провадження у справі про банкрутство відкривається господарським судом за заявою кредитора у разі заборгованості боржника, а також за заявою боржника у разі загрози його неплатоспроможності (ст. 8 КУзПБ) [92].

Отже, арбітражний керуючий призначається судом розпорядником майна та зобов'язаний провести аналіз фінансово-господарського стану суб'єкта господарської діяльності, виявити (за наявності) ознаки доведення до банкрутства та надати звіт про свою діяльність.

Однак, методичні рекомендації, за якими проводиться аналіз, не містять визначення терміну «стійка фінансова неспроможність», а його ознаки впливають з норми закону, який втратив чинність з 21 жовтня 2019 року.

З. А. Тростюк слушно зауважує, що кримінально-правовий термін є словом чи словосполученням, яке використовується в статтях Особливої частини КК, однозначно виражає кримінально-правове поняття, послідовно використовується в ньому та взаємопов'язане з іншими термінами КК.

Натомість кримінально-правове поняття – це ідеальний образ кримінально-правової дійсності, який існує у вигляді думки про істотні ознаки кримінально-правових суспільних відносин та є знаряддям їхнього пізнання.

Вчена робить висновок, що поняття та термін не можуть існувати одне без одного, оскільки поняття є змістом, суттю, а термін – формою, явищем, [225, с. 11, 13].

Використання терміну «стійка фінансова неспроможність» у диспозиції ст. 219 КК є невдалим, оскільки регулятивне законодавство його не використовує, а КК не містить визначення цього терміну, тому, на нашу думку, в ст. 219 КК варто застосувати термін «неплатоспроможність», який визначений в регулятивному законодавстві.

Детально про удосконалення досліджуваної кримінально-правової норми буде висвітлено у підрозділі 3.2. дисертаційного дослідження.

Похідним суспільно небезпечним наслідком від стійкої фінансової неспроможності є велика матеріальна шкода, завдана державі чи кредитору. Матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує нмдг (примітка до ст. 219 КК) [115].

Відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу XX «Перехідних положень» Податкового кодексу України, якщо норми інших законів містять посилання на нмдг, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, однак для норм кримінального законодавства в частині кваліфікації кримінальних правопорушень сума нмдг встановлюється на рівні податкової соціальної пільги для відповідного року.

Розмір податкової соціальної пільги дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленому законом на 01 січня звітного податкового року [169].

Під час визначення розміру матеріальної шкоди, завданої умисним доведенням до банкрутства, необхідно керуватися ст. 623 ЦК та статтями 224, 225 ГК, які встановлюють склад та розмір збитків, завданих порушенням зобов'язання.

Однак, ЦК не містить положень щодо методики визначення розміру заподіяної матеріальної шкоди. В ст. 623 ЦК лише зазначається, що розмір збитків, завданих порушенням зобов'язання, доказується кредитором (ч. 2), а також, що при визначенні упущеної вигоди враховуються заходи, вжиті кредитором щодо їх одержання (ч. 4) [256].

ГК, на відміну від ЦК, містить визначення поняття «збитки», а також зазначає, що до їх складу входить:

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною, тощо (ч. 1 ст. 225) [49].

Серед вчених та дослідників поширеної є думка про необхідність врахування як реальних збитків, так і упущеної вигоди при кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 219 КК [12, с. 65; 77, с. 100].

Б. М. Грек вважає, що необхідним є віднесення до наслідків доведення до банкрутства як прямих матеріальних збитків, так і збитків від зниження обсягів реалізації продукції і товарів, зниження попиту на послуги, упущена вигода, оскільки шкода від доведення до банкрутства може бути майновою (спричинення збитків), немайновою (зниження ділової репутації) та політичною (підрив державної політики у сфері розвитку ринкових відносин тощо) [51, с. 13].

На думку В. О. Улибіної, шкода, яка заподіюється доведенням до банкрутства, є винятково майновою, а її зміст полягає в реальних збитках [232, 89].

Слушною є позиція Н. О. Антонюк, відповідно до якої упущена вигода може бути врахована під час кваліфікації суспільно небезпечного посягання за таких підстав:

1) майнова шкода, яка включатиме упущену вигоду, викликана суспільно небезпечною поведінкою винної особи;

2) є причиновий зв'язок між діянням та шкодою, зокрема, й упущеною вигодою;

3) наслідки охоплювалися умислом винної особи [1, с. 108].

Вважаємо, що упущена вигода може бути врахована при кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 219 КК лише у разі несплати відсотків за користування кредитом, оскільки їх розмір чітко закріплений кредитним договором і винна особа, укладаючи договір, чітко усвідомлювала, що в разі його невиконання вона їх не поверне.

Якщо зазначені підстави відсутні, то розмір упущеної вигоди не може бути врахований під час обчислення розміру матеріальної шкоди для кваліфікації дій винної особи.

Досудове розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, здійснюється детективами органів Бюро економічної безпеки України (ч. 3 ст. 216 КПК) [106].

Обов'язок доказування розміру шкоди, завданої умисним доведенням до банкрутства, покладається на детективів органів Бюро економічної безпеки України та прокурора (ч. 1 ст. 92 КПК) [106].

Отже, суспільно небезпечними наслідками доведення до банкрутства є стійка фінансова неспроможність суб'єкта господарської діяльності та похідний від неї наслідок – велика матеріальна шкода, завдана державі чи кредитору.

Механізм спричинення великої матеріальної шкоди державі полягає в заподіянні реальних матеріальних збитків шляхом ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а кредитору велика матеріальна шкода може бути завдана внаслідок неповернення кредитів або непогашення боргів.

Упущена вигода може бути врахована при кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 219 КК лише у разі несплати відсотків за користування кредитом, оскільки їх розмір чітко закріплений кредитним договором і винна особа, укладаючи договір, чітко усвідомлювала, що в разі його невиконання вона їх не поверне.

Обов'язок доказування розміру шкоди, завданої умисним доведенням до банкрутства, покладається на детективів органів Бюро економічної безпеки України та прокурора. При обчисленні розміру завданої матеріальної шкоди необхідно звертатися до положень цивільного та господарського законодавства, в якому містяться правила її обчислення.

У кримінальних правопорушеннях з матеріальним складом обов'язково потрібно встановлювати причинний зв'язок між самим діянням та суспільно небезпечними наслідками, що настали.

КК не містить визначення поняття причинного зв'язку, а його встановлення здійснюється детективом, прокурором, судом в залежності від конкретних обставин кримінальної справи.

Найбільш обґрунтованою видається позиція О. О. Дудорова, який причинний зв'язок визначає як процес, що протікає в часі. Суспільно небезпечна поведінка особи, на думку вченого, може бути визнана причиною суспільно небезпечного наслідку лише в разі, якщо вона у часі передувала його настанню. Важливо також щоб діяння породжувало наслідок, адже зовнішня послідовність подій не завжди свідчить про наявність причинного зв'язку.

Вчений пропонує визначення причинного зв'язку здійснювати в такій послідовності:

1) перша ланка причинності – конкретна суспільно небезпечна протиправна дія чи бездіяльність суб'єкта злочину;

2) за часом таке діяння має передувати настанню суспільно небезпечного наслідку;

3) діяння повинне відігравати у ланцюгу детермінації роль необхідної передумови настання суспільно небезпечного наслідку (якщо подумки виключити із зазначеного ланцюга певне діяння, тоді можемо переконатись у тому, що без нього наслідок не настав би);

4) діяння має бути визнане причиною настання суспільно небезпечного наслідку у конкретній ситуації;

5) спочатку потрібно встановлювати причинний зв'язок, який носить об'єктивний характер, а далі – можливість його передбачення суб'єктом злочину. Тобто, питання про причинний зв'язок вирішується незалежно, окремо від встановлення вини [69, с. 60-61, 64].

В. О. Улибіна висловлює думку, що матеріальна шкода не відображає змісту злочину доведення до банкрутства, тому доцільно відмовитися від даної категорії в рамках ст. 219 КК України і ввести поняття «процесуальний наслідок» [232, с. 89].

Під «процесуальним наслідком» дослідниця розуміє юридично значущі дії відповідного органу судової юрисдикції щодо визнання боржника банкрутом. А момент закінчення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, має зводитися до винесення господарським судом рішення про визнання боржника банкрутом [232, с. 128-129].

Критично ставимося до зазначеної позиції В. О. Улибіної, оскільки рішення господарського суду має юридичне значення виключно для вирішення економічних питань, пов'язаних з банкрутством.

Вважаємо, що невиконання належних управлінських обов'язків здатне істотно погіршити фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності та спричинити його неплатоспроможність, тому між бездіяльністю і суспільно небезпечними наслідками існує безпосередній причинний зв'язок.

Таким чином, при умисному доведенні до банкрутства існує безпосередній причинний зв'язок між діями, що спричинили банкрутство, та двома взаємопов'язаними між собою суспільно небезпечними наслідками – стійкою фінансовою неспроможністю суб'єкта господарської діяльності та похідним наслідком – великою матеріальною шкодою, яка завдана державі чи кредитору.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 219 КК, є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків. Місце, час, обстановка, спосіб і засоби вчинення кримінального правопорушення в ст. 219 КК не визначені, тому вони є факультативними ознаками та встановлюються в залежності від конкретних обставин кримінальної справи.

2.2. Суб'єктивні ознаки доведення до банкрутства

Суб'єкт та суб'єктивна сторона разом в сукупності іменуються суб'єктивними ознаками складу кримінального правопорушення і характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, та її ставлення до вчиненого діяння.

Питання про суб'єкта кримінального правопорушення за своєю сутністю є питанням про особу, яка його вчинила, і підлягає кримінальній відповідальності. Це прямо впливає із назви розділу IV Загальної частини КК – «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт кримінального правопорушення)» [105, с. 163].

Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК) [115].

Таким чином, суб'єкт кримінального правопорушення як обов'язковий елемент складу кримінального правопорушення характеризується наступними обов'язковими ознаками: особа фізична, осудна та досягла певного віку.

У науковій літературі існує дискусія щодо визначення безпосередніх кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені юридичними особами. Пропонувалося запровадити відповідальність юридичних осіб за господарські кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти довкілля та у сфері службової діяльності.

Прихильники цієї позиції зазначають, що принцип індивідуалізації покарання ставить лише проблему технічного характеру, тобто проблему розподілу тягаря кримінальної відповідальності, оскільки така відповідальність юридичних осіб не виключає притягнення до неї і фізичних осіб [53, с. 243; 57, с. 149; 65, с. 107; 122, с. 141; 144, с. 6; 166, с. 11].

П. Л. Фріс відмічає, що концепція визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності жодним чином не заперечує концепції персональної винної відповідальності фізичних осіб і не суперечить їй.

На думку вченого, існує, так би мовити, трансмісія вини, яка переходить від фізичної до юридичної особи. При цьому жодним чином це не слід розуміти, що йдеться про вину юридичної особи як юридичну категорію. Відповідальність юридичної особи є похідною від відповідальності фізичних осіб [243, с. 152].

Варто зазначити, що більшість із традиційних покарань дійсно не можуть застосовуватись до юридичних осіб, проте це проблема скоріше організаційного і практичного характеру, оскільки до юридичної особи можуть застосовуватись всі майнові покарання.

Досвід запровадження кримінальної відповідальності колективних утворень за кордоном, на думку Р. Р. Кузьміна, є корисним для української господарсько-правової науки і практики, розвитку такого напрямку цієї науки як господарсько-карний. Виокремлення цього напрямку у межах загальної світової тенденції дозволяє пояснити, чому дедалі більша кількість країн у процесі свого розвитку й переходу до ринкових відносин, що призводить до зосередження великих капіталів у руках недержавних компаній, запроваджують кримінальну відповідальність колективних утворень.

Для українського права досвід зарубіжних країн у встановленні кримінальної відповідальності корпорацій є вкрай необхідним, оскільки дає можливість скоригувати власну законодавчу і правозастосовну практику, спираючись на вже зроблені зарубіжними вченими висновки [120, с. 9].

23 травня 2013 року ВРУ прийняла ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», доповнивши Загальну частину КК новим

розділом XIV¹ під назвою «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [193].

А. М. Яценко звертає увагу на те, що до юридичної особи, зважаючи на її правову природу, застосовуються заходи кримінально-правового характеру, які не є кримінальною відповідальністю [133, с. 170; 257, с. 220].

Н. А. Орловська також зазначає, що заходи кримінально-правового характеру не є формою реалізації кримінальної відповідальності [161, с. 165].

С. Я. Лихова навпаки пише про переваги таких заходів перед традиційним кримінальним покаранням – можливість їх застосування і за відсутності ознак належного суб'єкта, і за відсутності суб'єктивної сторони [135, с. 128].

О. П. Провоторов зауважує, що процесуальною підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи є обвинувальний вирок суду щодо уповноваженої фізичної особи, яка вчинила злочин від імені та в інтересах юридичної особи [186, с. 134].

Отже, серед вчених дискусійним є питання щодо недоліків та переваг заходів кримінально-правового характеру перед традиційними кримінальними покараннями.

Д. В. Каменський слушно зазначає, що на сучасному етапі розвитку української кримінально-правової політики в напрямі демократичних цінностей, верховенства права та регулювання економічних відносин вільного ринку ані судова влада, ані правоохоронні органи, ані загалом юридична спільнота не готові серйозно сприймати інститут квазікримінальної відповідальності юридичних осіб через очевидну новизну та відсутність його належного доктринального забезпечення [85, с. 95].

Порівнюючи правозастосовні реалії США та України в контексті застосування (можливості застосування) заходів кримінальної відповідальності до юридичних осіб, вчений звертає увагу на дві важливі обставини.

По-перше, переважна більшість колективних діянь, вчинюваних корпораціями, має виключно економічне підґрунтя, тобто вони вчиняються в процесі реалізації статутних цілей діяльності юридичних осіб, однак із свідомим порушенням вимог регулятивного законодавства та з чітко вираженою метою отримання додаткових нелегальних доходів.

По-друге, в Україні, на відміну від США, існує серйозна загроза системних корупційних зловживань з боку правоохоронних органів через кримінальне переслідування компаній-конкурентів чи інших юридичних осіб у довільній формі з метою протиправного тиску на них [85, с. 95].

Таким чином, Україна пішла «проміжним» шляхом у питанні відповідальності юридичних осіб, при якому юридична особа формально не визнається суб'єктом кримінального правопорушення, але до неї можуть застосовуватись всі майнові покарання. Кримінальній відповідальності може підлягати лише фізична особа.

Наступною обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є осудність особи. Відповідно до ч. 1 ст. 19 КК, осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [115].

В. Я. Тацій зазначав, що осудність є здатністю особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати свої дії чи бездіяльність та керувати ними. Кримінальний закон виходить із того, що тільки осудна особа може вчинити кримінальне правопорушення і тому нести кримінальну відповідальність [105, с. 164].

Крім того, підлягає кримінальній відповідальності також особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії або бездіяльність та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 20 КК) [115].

Отже, підлягати кримінальній відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення може фізична, осудна особа, а також особа, визнана у встановленому законом порядку обмежено осудною.

Третьою обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК) [115]. А в ч. 2 ст. 22 КК міститься вичерпний перелік кримінальних правопорушень (вбивство, зґвалтування, крадіжка та інші), за які передбачена кримінальна відповідальність з чотирнадцяти років. Доведення до банкрутства не входить до переліку кримінальних правопорушень, за які передбачена кримінальна відповідальність з чотирнадцяти років.

Поряд із поняттям загального суб'єкта кримінального правопорушення КК передбачає також і поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК) [115].

Т. Ю. Тарасевич зазначає, що у визначенні спеціального суб'єкта злочину необхідно відобразити такі ознаки:

- 1) наявність у особи загальних ознак суб'єкта злочину;
- 2) наявність в особи додаткових (спеціальних) ознак, які або передбачених у диспозиції статті Особливої частини КК та/або впливають з інших ознак складу злочину чи з санкції кримінально-правової норми;
- 3) саме наявність спеціальних ознак робить можливим притягнення її до кримінальної відповідальності за конкретною статтею, в якій такі ознаки передбачені або закладені законодавцем [220, с. 128].

Виходячи зі змісту диспозиції ст. 219 КК розуміємо, що громадянин – засновник (учасник) або службова особа суб'єкта господарської діяльності є спеціальними суб'єктами цього кримінального правопорушення.

ГК, КК та КУзПБ не містять визначення поняття «засновник (учасник)». Проте, відповідно до ч. 1 ст. 87 ЦК, для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження [248].

Відповідно до ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про господарські товариства», засновниками та учасниками товариства можуть бути підприємства, установи, організації, а також громадяни, крім випадків, передбачених законодавчими актами України [197].

З цього можна зробити висновок, що особа, яка бере участь у створенні суб'єкта господарської діяльності, до моменту державної реєстрації є його засновником, а після створення суб'єкта господарської діяльності вже набуває статусу учасника. Вказівка в диспозиції ст. 219 КК на громадянина є правильною, оскільки юридична особа не є суб'єктом кримінального правопорушення.

Поняття «службова особа» міститься в ч. 3 ст. 18 КК [115]. А зміст обов'язків службової особи викладений в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» [182].

Визначемо спеціального суб'єкта доведення до банкрутства відповідно до проаналізованих вище судових рішень.

Відповідно до вироку Болградського районного суду Одеської області від 16 травня 2013 року у справі № 1507/473/2012, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є засновник та директор підприємства ТОВ «Біодизель Бессарабії» [37].

Відповідно до вироку Корецького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2014 року у справі № 563/205/14-к, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є голова фермерського господарства [39].

Відповідно до ухвали Броварського міськрайонного суду Київської області від 17 жовтня 2017 року у справі № 361/4035/17, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є директор суб'єкта господарської діяльності [236].

Відповідно до ухвали Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 05 грудня 2019 року у справі № 937/9810/19, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є директор ТОВ «ТД «Азмол» [237].

Відповідно до ухвали Бабушкінського районного суду у м. Дніпрі від 13 травня 2020 року у справі № 932/3950/20, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є генеральний директор ПрАТ «ІМД» [239].

Отже, в наведених судових рішеннях спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, є засновник або службова особа суб'єкта господарської діяльності.

У кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн спеціальні суб'єкти доведення до банкрутства визначені по-різному.

Так, відповідно до ст. 314-7 КК Франції, спеціальними суб'єктами штучного створення неплатоспроможності є юридична особа, а також юридичний чи фактичний керівник юридичної особи [112].

КК Іспанії спеціальними суб'єктами навмисного доведення до неплатоспроможності, що призвела до банкрутства, визначає юридичну особу або особу, яка діяла від її імені (ч. 1 ст. 260 КК Іспанії) [110].

Відповідно до ч. 3 ст. 227е КК Болгарії, спеціальними суб'єктами доведення до банкрутства є службова особа, керівник та представник юридичної особи [260].

КК Казахстану спеціальними суб'єктами доведення до банкрутства визначає засновника (учасника) суб'єкта господарської діяльності, посадову особу або особу, яка виконує управлінські функції, індивідуального підприємця, керівника, акціонера, члена органу управління, члена виконавчого органу, а також головного бухгалтера (ст. 238) [267].

Відповідно до ч. 1 ст. 252 КК Молдови, суб'єктом умисної неплатоспроможності, що призвела до заподіяння збитку кредитором у великих розмірах, є будь-яка особа, яка вчинила відповідні дії [108].

КК Польщі суб'єктом створення власної неплатоспроможності або банкрутства визначає будь-яку особу, яка вчинила відповідні дії (§ 2 ст. 301) [111].

У науковій літературі дискусійним є питання щодо можливості доведення до банкрутства також і іншими спеціальними суб'єктами. Б. М. Грек у своєму дисертаційному дослідженні робить висновок про можливість вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК, кредитором.

Зокрема, кредитори, які використовують тимчасові фінансові труднощі боржника, що дають формальну підставу (сума непогашених протягом трьох місяців зобов'язань складає 300 мінімальних розмірів заробітної плати) для порушення в господарському суді справи про банкрутство великого, економічно стійкого, підприємства.

При цьому кредитори можуть переслідувати наступні цілі: змусити боржника вступити в переговори чи піти на поступки з певних питань, або використати порушену справу про банкрутство для купівлі майна підприємства за заниженими цінами, усунути конкурента. Вказані дії не можуть бути кваліфіковані як доведення до банкрутства згідно зі ст. 219 КК, але, разом із тим, це свідчить про наявність у структурі даних відносин такого суспільно шкідливого аспекту, як «провокація провадження про банкрутство», не врегульованого нормами кримінального права.

До переліку суб'єктів злочинів, пов'язаних з банкрутством, Б. М. Грек

пропонує включити кредитора (фізичну особу або керівника, що наділений відповідними повноваженнями діяти від імені та в інтересах сторони, якою управляє) [51, с. 132].

На думку В. В. Гордієнка, відповідальність за вчинення службовою особою злочину доведення до банкрутства не повинна обмежуватися тільки відповідальністю керівників, або їх заступників, а повинна поширюватися й на інших осіб, зокрема, призначеного господарським судом у межах процедури банкрутства керуючого санацією боржника (арбітражного керуючого), який виконує функції органу управління підприємства під час його санації, а також кредиторів боржника [48, с. 122].

Дослідник також вважає, що громадянин-підприємець у відповідності до регулюючих норм права виступає суб'єктом правовідносин банкрутства в Україні та може здійснювати такі саме дії, як і орган управління юридичної особи з метою доведення себе, як підприємця, до банкрутства.

У зв'язку з наведеним, В. В. Гордієнко пропонує включити в якості спеціального суб'єкта злочину доведення до банкрутства громадянина-підприємця [48, с. 137-138].

Ми не підтримуємо позиції зазначених дослідників щодо необхідності включення в якості спеціальних суб'єктів доведення до банкрутства кредитора, арбітражного керуючого та фізичну особу-підприємця з наступних підстав.

Позиція Б. М. Грека щодо провокації кредитором провадження про банкрутство у разі непогашених протягом трьох місяців зобов'язань на суму 300 мінімальних розмірів заробітної плати на сьогодні є неактуальною, оскільки закон, який містив цю норму, втратив чинність з 24 жовтня 2019 року.

Об'єктивна сторона доведення до банкрутства полягає у вчиненні умисних дій, які призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди.

Арбітражний керуючий не може виконати об'єктивну сторону умисного доведення до банкрутства, оскільки призначається судом коли провадження у справі про банкрутство вже відкрито.

Фізична особа-підприємець у разі вчинення дій з метою доведення себе, як підприємця, до банкрутства та припинення своєї діяльності, не припиняє виконання зобов'язань за укладеними договорами, які залишаються за нею як фізичною особою, оскільки фізична особа не перестає існувати та відповідає за зобов'язаннями перед кредиторами ще протягом п'яти років. Ця позиція підтверджується судовою практикою.

Так, у постанові судових палат у цивільних та господарських справах Верховного Суду України від 04.12.2013 року у справі № 6-125цс13 зроблено висновок, що у випадку припинення суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи, її зобов'язання за укладеними договорами не припиняються, а залишаються за нею як фізичною особою, оскільки фізична особа не перестає існувати.

Крім того, фізична особа-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном. У разі визнання громадянина-підприємця банкрутом за заявою кредитора протягом п'яти років після завершення розрахунків із кредиторами такий громадянин-підприємець не звільняється від подальшого виконання вимог кредиторів [185].

Аналогічний правовий висновок викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2018 року у справі № 338/180/17 [180] та у постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2018 року у справі № 916/559/17 [181].

Після набуття чинності ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» суб'єкти господарської діяльності під час вчинення правочинів зобов'язані

розкривати інформацію про своїх кінцевих бенефіціарних власників (за наявності).

Кінцевим бенефіціарним власником для юридичних осіб є будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (в тому числі через ланцюг контролю/володіння) (п. 30 ч. 1 ст. 1) [201].

Проте кінцевий бенефіціарний власник не є спеціальним суб'єктом доведення до банкрутства, разом з тим він здійснює контроль та має вирішальний вплив на діяльність суб'єкта господарської діяльності.

Враховуючи зазначене вище, вважаємо за необхідне розширити коло спеціальних суб'єктів, зазначених у диспозиції ст. 219 КК, оскільки чинне законодавство дає можливість кінцевому бенефіціарному власнику умисно вчинити дії щодо доведення суб'єкта господарської діяльності до банкрутства і не нести за це кримінальної відповідальності. Тому пропонуємо диспозицію ст. 219 КК доповнити словами «кінцевим бенефіціарним власником» після слів «громадянином – засновником (учасником)».

Відповідно до ч. 5 ст. 11² ЗУ «Про управління об'єктами державної власності», керівники, а також члени органів управління державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій належать державі, несуть відповідальність за свої рішення щодо таких суб'єктів господарювання згідно із законом та умовами укладених з ними контрактів [203].

Отже, спеціальним суб'єктом доведення до банкрутства державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, є службова особа відповідного підприємства.

У теорії кримінального права та на практиці важливого значення набувають питання, що виникають при кваліфікації діянь співучасників у кримінальних правопорушеннях із спеціальним суб'єктом.

Інститут співучасті дозволяє обґрунтувати кримінальну відповідальність не тільки виконавців, тобто осіб, які безпосередньо вчинили кримінальне правопорушення, а й осіб, які тією чи іншою мірою брали участь у вчиненні кримінального правопорушення, і хоча не були його виконавцями, але були організаторами, підбурювачами чи пособниками вчинення кримінального правопорушення [105, с. 237].

Розділі VI Загальної частини КК детально регламентує поняття, види та форми співучасті, проте питання щодо визнання співучасниками спеціальних суб'єктів там не вирішено.

Відповідно до ст. 26 КК, співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення [115].

Для наявності суб'єктивної сторони співучасті у кримінальному правопорушенні необхідним є умисел співучасників, який включає:

- взаємну поінформованість співучасників про кримінальну-протиправну діяльність кожного або когось із них;

- усвідомлення кожним із співучасників того, що він своїми діями інших співучасників вчиняє кримінальне правопорушення або сприяє його вчиненню;

- бажання або свідоме припущання настання єдиного кримінально-протиправного результату [107, с. 253-254].

Розглянемо приклад умисного доведення до банкрутства, вчиненого у співучасті. Відповідно до ухвали Бабушкінського районного суду у м. Дніпрі від 13 травня 2020 року у справі № 932/3950/20, ОСОБА_1, будучи директором ТОВ «Метал Холдінг», діючи з корисливих мотивів, за попередньою змовою з генеральним директором ПрАТ «ІМД» ОСОБА_7 та водночас арбітражним керуючим ОСОБА_8 в інтересах третіх осіб, розуміючи незаконність та умисну цілеспрямованість своїх дій, спрямованих на пособництво у наданні засобів (створення відповідних умов) та усуненні

перешкод, направлених на погіршення фінансового стану, які призведуть до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності ПрАТ «ІМД», тобто доведення вказаного товариства до банкрутства, надав добровільну згоду на укладення завідомо збиткових договорів купівлі продажу цінних паперів - простих іменних акцій емітента ПАТ ЗНКІФ «Хайграунд Кепітал Менеджмент» номінальною вартістю 1,00 гривня, у кількості 100 000 000 штук, загальну суму у розмірі 949 998 000 гривень, достовірно розуміючи та усвідомлюючи, що за результатами фінансових операцій з купівлі-продажу простих іменних акцій у ПрАТ «ІМД» виникне неіснуюча (фіктивна) кредиторська заборгованість перед ТОВ «Метал Холдінг», що дозволить у подальшому ТОВ «Метал Холдінг» стати основним кредитором у справі про банкрутство, а також призупинити усі фінансово-господарські взаємовідносини, у тому числі передбачені Кредитним договором № 151111К29 від 31.11.2011 року укладеним з АТ «Укресімбанк», що завдало великої матеріальної шкоди забезпеченому кредитору АТ «Укресімбанк» у розмірі 946 482 624, 56 гривень [239].

Отже, директор ТОВ «Метал Холдінг» був пособником в умисному доведенні до банкрутства ПрАТ «ІМД». Пособництво було здійснене шляхом надання засобів (створення відповідних умов) та усунення перешкод, направлених на погіршення фінансового стану зазначеного суб'єкта господарської діяльності, що призвело до його банкрутства.

Таким чином, КК спеціальними суб'єктами доведення до банкрутства визначає громадянина – засновника (учасника) та службову особу суб'єкта господарської діяльності.

Однак, кінцевий бенефіціарний власник здійснює контроль та має вирішальний вплив на діяльність суб'єкта господарської діяльності, тому, на нашу думку, доцільно розширити коло спеціальних суб'єктів, зазначених у диспозиції ст. 219 КК.

Вважаємо недоцільним включення до кола спеціальних суб'єктів доведення до банкрутства фізичної особи-підприємця, оскільки у разі припинення своєї діяльності зобов'язання за укладеними договорами залишаються за нею як фізичною особою. Фізична особа не перестає існувати та відповідає за зобов'язаннями перед кредиторами ще протягом п'яти років (згідно судової практики).

Співучасниками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, можуть бути особи, які сприяли вчиненню дій, що призвели до банкрутства, зокрема, шляхом надання засобів (створення відповідних умов) та усунення перешкод, направлених на погіршення фінансового стану суб'єкта господарської діяльності.

Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – це внутрішня сторона кримінального правопорушення, тобто психічна діяльність особи, яка відображає ставлення її свідомості та волі до суспільно небезпечного діяння, що нею вчиняється, та до його наслідків.

Зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення характеризують певні юридичні ознаки: вина, мотив, мета вчинення кримінального правопорушення та емоційний стан [107, с. 192].

Конституція України гарантує, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст. 62) [95].

В. Я. Тацій вважав, що вина особи – це основна, обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст.

У багатьох кримінальних правопорушеннях мотив та мета є факультативними ознаками суб'єктивної сторони. Вони мають значення обов'язкових лише в тих випадках, коли названі в диспозиції закону як обов'язкові ознаки конкретного кримінального правопорушення.

Особливості деяких складів кримінальних правопорушень визначають необхідність з'ясування емоцій, які відчуває особа при вчиненні суспільно небезпечного діяння [105, с. 177].

Р. В. Вереша зауважує, що встановлення всіх ознак суб'єктивної сторони – це завершальний етап у констатації складу кримінального правопорушення, тому з'ясування суб'єктивної сторони має важливе значення [107, с. 193].

Вчений звертає увагу на те, що лише поняття вини визначено на законодавчому рівні. Але, незважаючи на відсутність законодавчого визначення понять мотиву, мети та емоційного стану, пише вчений, їх наявність також визначено кримінальним законодавством, на що прямо вказується в окремих нормах Загальної та Особливої частин КК.

Усі перелічені ознаки, підсумовує Р. В. Вереша, утворюють суб'єктивну сторону складу злочину як самостійні компоненти психічного ставлення особи до вчинюваного діяння [37, с. 52].

КК визначає вину як психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кодексом, та її наслідків, яке виражається у формі умислу або необережності (ст. 23) [115].

Вина – це категорія соціальна. Ця властивість вини проявляється у негативному чи зневажливому ставленні особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, до тих інтересів, соціальних благ, цінностей, що охороняються законом про кримінальну відповідальність. Тому винна особа у вчиненні суспільно небезпечного діяння оцінюється негативно і засуджується правом [105, с. 179].

Р. В. Вереша також пояснює важливість встановлення форми вини для кваліфікації злочинів та призначення справедливого покарання.

Зокрема, форма вини та її законодавче закріплення визначають, так би мовити, межі вчинення злочину.

Крім того, виділення у формах вини загальних ознак психічного ставлення особи, на думку вченого, дозволяє наблизитися до розуміння сутності вини, абстрагуватися від незначних для цієї сутності особливостей.

Підсумовуючи вчений зазначає, що визначення форм вини містять загальні ознаки всіх умисних та необережних злочинів, що дозволяє передбачити ці характеристики в Загальній частині КК, чим розвантажує визначення конкретних складів злочинів в Особливій частині КК [37, с. 206].

КК виділяє дві форми вини – умисел та необережність. Умисел може бути прямим і непрямим, а необережність існує у вигляді кримінальної протиправної самовпевненості та кримінальної протиправної недбалості.

При прямому умислі особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання (ч. 2 ст. 24 КК). При непрямому умислі особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажає, але свідомо припускає їх настання (ч. 3 ст. 24 КК) [115].

На думку Р. В. Вереші, незважаючи на те, чи бажає особа настання певних суспільно небезпечних наслідків, чи прагне просто вчинити дії, які утворюють об'єктивну сторону конкретного злочинного діяння, вона хоче досягти певного результату. Інакше кажучи, особа при умислі у будь-якому випадку діє цілеспрямовано. Причому цілеспрямованість, зауважує вчений, тут означає не лише досягнення певного результату, а й реалізацію бажання особи на вчинення злочинних діянь.

Р. В. Вереша робить висновок, що умисна форма вини – це психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного ним злочину, за якого інтелектуальний момент виражається у свідомому ставленні до суспільно небезпечного діяння, а вольовий – у цілеспрямованості злочинної діяльності.

Відмінність у інтелектуальному моменті прямого та непрямого умислу полягає в тому, що при прямому умислі особа передбачає неминучість

настання суспільно небезпечних наслідків, а при непрямому – лише реальну можливість настання таких наслідків [37, с. 211-213].

У теорії кримінального права виділяють і інші види умислу, які можуть бути класифіковані за наступними критеріями:

1) за характером змісту умисел поділяється на визначений, невизначений та альтернативний;

2) за часом виникнення умисел поділяється на заздалегідь обдуманий, раптовий та афектований [107, с. 208-209].

Варто зазначити, що в проєкті нового КК умисел визначається прямим, якщо особа: 1) усвідомлювала фактичні обставини і протиправність вчинюваного нею діяння та 2) бажала його вчинити (ст. 2.4.2.).

Бажання вчинити діяння означає, що особа завідомо спрямовувала свою волю на його вчинення. Якщо спричинений наслідок є ознакою складу кримінального правопорушення, то бажання вчинити діяння означає, що для особи такий наслідок був метою вчинюваної нею діяння або передбачався нею як неминучий (ст. 2.4.2.).

Крім того, в проєкті нового КК визначення надається умислу конкретизованому та неконкретизованому (ст. 2.4.4.) [198].

Необережність – це друга форма вини у кримінальному праві. Вона поділяється на кримінальну протиправну самовпевненість та кримінальну протиправну недбалість.

При кримінальній протиправній самовпевненості особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховує на їх відвернення. При кримінальній протиправній недбалості особа не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити (ст. 25 КК) [115].

Кримінальна протиправна самовпевненість не передбачає свідоме припущання шкідливих наслідків, оскільки особа сподівається, хоча і легковажно, на певні конкретні обставини, які здатні їх відвернути.

Кримінальна протиправна недбалість виражається у непередбачені особою суспільно небезпечних наслідків своєї дії або бездіяльності. Зазначена ознака дозволяє відмежувати недбалість від кримінальної протиправної самовпевненості та обох видів умислу.

Іншими ознаками недбалості є обов'язок, а також можливість особи передбачити суспільно небезпечні наслідки свого діяння [107, с. 211-212].

Таким чином, вина особи є обов'язковою ознакою будь-якого складу кримінального правопорушення, відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим підставу кримінальної відповідальності. КК виділяє дві форми вини – умисел та необережність. Умисел може бути прямим і непрямим, а необережність існує у вигляді кримінальної протиправної самовпевненості та кримінальної протиправної недбалості. Поза цими конкретними видами вина відсутня.

У диспозиції ст. 219 КК прямо вказується на те, що кримінально караним є лише умисне доведення до банкрутства. Однак, у науковій літературі досить дискусійним є питання про психічне ставлення винної особи до суспільно небезпечних наслідків під час доведення до банкрутства.

На думку одних дослідників доведення до банкрутства може бути вчинено лише з прямим умислом.

Так, Б. М. Грек зазначає, що умисел у суб'єктивній стороні доведення до банкрутства є визначеним і характеризується достатньо чіткою конкретизацією наслідків дій у передбаченні винного. Вольовий момент прямого умислу виражається в тому, що особа передбачає конкретні наслідки, які є суспільно небезпечними, і бажає їх настання [51, с. 139].

Інші дослідники вважають, що доведення до банкрутства може бути вчинено як з прямим, так і з непрямим умислом.

О. О. Круглова зауважує, що при характеристиці суб'єктивної сторони доведення до банкрутства необхідно враховувати складний характер об'єктивної сторони, адже вона має два обов'язкові, взаємопов'язані злочинні наслідки. І не завжди злочинець може бажати настання обох з них.

Дослідниця вважає, до завдання шкоди кредиторам та державі злочинець може ставитися байдуже, тобто з непрямим умислом. Вчинюючи суспільно-небезпечні дії, що характеризують об'єктивну сторону доведення до фінансової неспроможності, суб'єкт злочину може мати за мету досягнення інших наслідків: збагачення за рахунок майна підприємства, збиткові угоди в інтересах третіх осіб, тощо.

О. О. Круглова робить висновок, що в таких випадках мова повинна йти про непрямий умисел [118, с. 135-136].

В. О. Улибіна також висловлює позицію, що для доведення до банкрутства характерним є непрямий умисел. Початковим моментом виникнення інтелектуальної ознаки непрямого умислу в контексті ст. 219 КК України є усвідомлення дій, які направлені на створення або збільшення стійкої фінансової неспроможності. Особа, яка вирішує скоїти злочин, передбачений ст. 219 КК України, чітко усвідомлює, що її дії спрямовані на порушення норм господарського та цивільного права, та, як наслідок, норм кримінального права.

Передбачення, як друга інтелектуальна ознака непрямого умислу, означає, що у свідомості певної особи склалося уявлення про можливі та неминучі наслідки суспільно небезпечного діяння, які мають конкретний характер.

Дослідниця вважає, що особа, яка вчинює злочин доведення до банкрутства передбачає, що її дії можуть призвести до неналежного або повного невиконання зобов'язань перед кредиторами, матеріальне становище яких погіршиться.

Характеристика передбачення в якості інтелектуальної ознаки непрямого умислу нерозривно пов'язана з вольовою ознакою. Вольова ознака непрямого умислу характеризується небажанням настання суспільно небезпечних наслідків, проте все одно свідомо їх припускаючи [232, с. 104-105].

Позиції О. О. Круглової та В. О. Улибіної вважаємо спірними, оскільки вони не ґрунтуються на реальних прикладах із судової практики.

Третя позиція полягає в тому, що доведення до банкрутства є кримінальним правопорушенням зі складною формою вини, оскільки його об'єктивна сторона включає в себе первинний наслідок – стійку фінансову неспроможність та похідний від першого наслідок – велику матеріальну шкоду, заподіяну державі чи кредитору. При цьому вина щодо першого наслідку полягає у формі умислу, а щодо другого наслідку – у формі умислу або необережності.

Так, В. Я. Тацій зазначав, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, характеризується прямим умислом щодо стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, та умислом або необережністю щодо другого наслідку – великої матеріальної шкоди державі чи кредитору [106, с. 272].

Г. М. Зеленов допускає таку ситуацію, коли, вчиняючи аналізоване кримінальне правопорушення, винна особа може прагнути занизити вартість майна підприємства в процесі його приватизації. При цьому вона може не бажати завдання великої матеріальної шкоди кредиторам, оскільки досягнення зазначених результатів можливо і без заподіяння другого наслідку, але: а) свідомо його припускати, тобто діяти з непрямим умислом щодо другого наслідку; або б) легковажно розраховувати на відвернення другого наслідку, сподіваючись на конкретні обставини, за яких навіть після доведення суб'єкта господарювання до стійкої фінансової неспроможності можна відвернути завдання великої матеріальної шкоди кредиторам

(наприклад, на застосування конкретної реабілітаційної процедури в період провадження у справі про банкрутство), тобто діяти з кримінальною протиправною самовпевненістю щодо другого наслідку [77, с. 141].

Разом з тим, Г. М. Зеленов пише, що при доведенні до банкрутства відповідний суб'єкт не може хоча б у загальних рисах не передбачати, що в результаті досягнення першого наслідку є реальна загроза заподіяння і згаданого вище другого наслідку [77, с. 142].

О. О. Круглова також пише, що у випадку, коли наслідки, що настали, є результатом ризику, - настання негативних наслідків охоплюються не умислом, а необережною формою вини особи. Ризик характерний для підприємницької діяльності, але необхідно відрізнити його від умислу на вчинення злочину. Оскільки підприємець іде на ризик, то він сподівається на позитивне вирішення його питання, розраховує на якісь обставини: зріст попиту, наявність постачальників, стабільність цін тощо (злісна самовпевненість). Або вважає, що нічим не ризикує і впевнений у певному розвиткові подій (злочинна недбалість).

Тобто, на думку дослідниці, не можна визнавати ризикові дії підприємця щодо здійснення своєї господарської діяльності умисними щодо їх негативних наслідків [118, с. 137].

Є. М. Васілін звертає увагу на те, що при непрямому умислі особа хоча й не бажає настання шкідливих наслідків, але тут це небажання є пасивним і не підкріплено жодними об'єктивними обставинами, тоді як при злочинній самовпевненості характерним є розрахунок на відвернення суспільно небезпечних наслідків при активному небажанні їхнього настання, що ґрунтується на оцінці об'єктивно існуючих обставин і сил [30, с. 179].

Вважаємо, що умисне доведення до банкрутства може бути вчинено лише з прямим умислом щодо діяння та щодо обох взаємопов'язаних суспільно небезпечних наслідків. Свою позицію спробуємо обґрунтувати на прикладах із судової практики.

Відповідно до вироку Болградського районного суду Одеської області від 16 травня 2013 року у справі № 1507/473/2012, судом було встановлено, що 29 вересня 2006 року ТОВ «Біодизель Бессарабії» було надано кредитну лінію з лімітом кредитування 2 000 000 гривень з 29.09.2006 до 28.09.2010 року. При цьому майновим поручителем виступило ЗАТ «Страхова компанія «ЛАД».

Проте, через простроченням строків погашення кредиту, 24 жовтня 2008 року АБ «Енергобанк» здійснив списання коштів у сумі 2 000 000 гривень з депозитного рахунку ЗАТ «Страхова компанія «ЛАД».

28 жовтня 2008 року ЗАТ «Страхова компанія «ЛАД» звернулося до ТОВ «Біодизель Бессарабії» з вимогою про погашення заборгованості. Зазначену вимогу ТОВ «Біодизель Бессарабії» визнало повністю, про що повідомило ЗАТ «Страхова компанія «ЛАД» листом від 5 листопада 2008 року.

13 грудня 2008 року директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» продає комплекс будівель та споруд з виробництва дизельного біопалива, загальною площею 2654,1 кв.м., загальною вартістю 2 547 800 гривень, проте з 09 липня 2007 року по 18 липня 2008 року були укладені та не виконані договори, що призвело до утворення кредиторської заборгованості перед ТОВ «Аграрний торговий дім Болград» на загальну суму 327 860 гривень.

Крім того, 04 вересня 2009 року ТОВ «Біодизель Бессарабії» уклало договір купівлі-продажу (відчуження) частки у статутному капіталі ТОВ «ТЕХНО-БІО», що належить ТОВ «Аграрний торговий дім Болград», внаслідок чого ТОВ «Біодизель Бессарабії» придбало частку в статутному капіталі ТОВ «ТЕХНО-БІО» у розмірі 11,799% загальною вартістю 2 200 000 гривень [37].

Таким чином, директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» свідомо ставився до умисного доведення до банкрутства підприємства (інтелектуальний момент) та цілеспрямовано вчинив дії (вольовий момент) направлені на доведення

підприємства до неплатоспроможності та спричинення великої матеріальної шкоди кредитору, а саме:

1) директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» знав про заборгованість у 2 000 000 гривень перед ЗАТ «Страхова компанія «ЛАД», що підтверджує лист від 5 листопада 2008 року;

2) ТОВ «Біодизель Бессарабії» після продажу майна могло повністю погасити заборгованість перед кредитором, проте директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» укладає та не виконує договори, які утворюють кредиторську заборгованість, а також здійснює завідомо збиткову інвестицію у цінні папери «фірми-одноденки», які на ринку нічого не коштують.

Тобто, директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» усвідомлював суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачав їх суспільно небезпечні наслідки і бажав настання як стійкої фінансової неспроможності, так і спричинення великої матеріальної шкоди кредитору.

Говорити про непрямий умисел щодо великої матеріальної шкоди кредитору в даному випадку неможливо, оскільки директор ТОВ «Біодизель Бессарабії» не міг не передбачати неминучість настання зазначеного суспільно небезпечного наслідку.

Відповідно до вироку Корецького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2014 року у справі № 563/205/14-к, судом було встановлено, що 11 грудня 2012 року фермерське господарство реалізувало посіви озимої пшениці та ріпаку площею 350 га на суму 260 000 гривень, а 24 грудня 2012 року отримало кошти в сумі 550 000 гривень за надані послуги по укладенню договорів оренди. В результаті вказаних операцій, у фермерського господарства виникли податкові зобов'язання з податку на додану вартість в сумі 135 000 гривень, які були задекларовані у відповідній податковій декларації за грудень 2012 року.

Податкова заборгованість перед бюджетом зростає за рахунок задекларованих податкових зобов'язань з податку на додану вартість в січні

2013 року в сумі 127 038 гривень та у зв'язку із зростанням штрафних санкцій через не сплату даного податку.

29 грудня 2012 року голова фермерського господарства отримав поворотну фінансову допомогу з каси господарства в сумі 271 300 гривень.

Коли заборгованість перед бюджетом складала 301 140 гривень, голова фермерського господарства прийняв рішення про припинення діяльності господарства шляхом його ліквідації [39].

Отже, голова фермерського господарства свідомо ставився до умисного доведення до банкрутства господарства (інтелектуальний момент) та цілеспрямовано вчинив дії (вольовий момент) направлені на доведення господарства до неплатоспроможності та спричинення великої матеріальної шкоди державі, а саме:

1) податкові зобов'язання з податку на додану вартість були задекларовані у відповідній податковій декларації за грудень 2012 року та за січень 2013 року;

2) фермерське господарство мало достатньо коштів щоб погасити всю заборгованість перед бюджетом, проте голова фермерського господарства отримав поворотну фінансову допомогу з каси господарства.

Тобто, голова фермерського господарства усвідомлював суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачав їх суспільно небезпечні наслідки і бажав настання як стійкої фінансової неспроможності, так і спричинення великої матеріальної шкоди державі.

Відповідно до ухвали Бабушкінського районного суду у м. Дніпрі від 13 травня 2020 року у справі № 932/3950/20, судом було встановлено, що директор ТОВ «Метал Холдінг» за попередньою змовою з генеральним директором ПрАТ «ІМД» надав добровільну згоду на укладення завідомо збиткових договорів купівлі-продажу цінних паперів - простих іменних акцій емітента ПАТ ЗНКІФ «Хайграунд Кепітал Менеджмент» номінальною вартістю 1,00 гривня, у кількості 100 000 000 штук, загальну суму у розмірі

949 998 000 гривень. У подальшому ТОВ «Метал Холдінг» стало основним кредитором у справі про банкрутство та призупинило усі фінансово-господарські взаємовідносини, що завдало великої матеріальної шкоди забезпеченому кредитору АТ «Укрексімбанк» у розмірі 946 482 624, 56 гривень [239].

Отже, генеральний директор ПрАТ «ІМД» свідомо ставився до умисного доведення до банкрутства підприємства (інтелектуальний момент) та цілеспрямовано уклав завідомо збиткові договори купівлі-продажу цінних паперів, які на ринку нічого не коштують (вольовий момент), що призвело до неплатоспроможності підприємства та завдало великої матеріальної шкоди кредитору.

Тобто, генеральний директор ПрАТ «ІМД» усвідомлював суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачав їх суспільно небезпечні наслідки і бажав настання як стійкої фінансової неспроможності, так і спричинення великої матеріальної шкоди кредитору.

Таким чином, спираючись на зазначені приклади із судової практики, можна констатувати, що суб'єктивна сторона доведення до банкрутства характеризується прямим умислом, при якому винна особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його взаємопов'язані суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. За характером змісту умисел є визначеним, а за часом виникнення – заздалегідь обдуманим.

Мотив, мета та емоційний стан на відміну від вини, без якої неможлива наявність складу кримінального правопорушення, є факультативними ознаками суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, якщо вони прямо не вказані в статті Особливої частини КК.

Мотив кримінального правопорушення – це обумовлені певними потребами та інтересами внутрішні спонуки, які викликають у особи рішучість вчинити кримінальне правопорушення і якими вона керується при

його вчиненні. Мета кримінального правопорушення – це уявна модель майбутнього результату, тобто те, до чого прагне особа, вчиняючи кримінальне правопорушення [107, с. 221].

Отже, якщо мотив – це спонука, то мета – це бажаний кінцевий результат кримінально-протиправної діяльності. Мотив і мета тісно пов'язані між собою. Формування мотиву одночасно означає і постановку певної мети. Мотив – це рушійна сила, яка веде суб'єкта кримінального правопорушення до досягнення певної мети.

Емоційний стан – це певні психічні переживання, за наявності яких особа вчиняє кримінальне правопорушення. Кримінально-правове значення закон відводить лише стану сильного душевного хвилювання (фізіологічному афекту), у стані якого вчиняється кримінальне правопорушення [107, с. 223-224].

Проект нового КК мотив вчинення кримінального правопорушення визначає як усвідомлене внутрішнє спонукання особи до вчинення дії чи бездіяльності, передбаченої КК. А метою - є уявлення особи про бажаний результат своєї дії чи бездіяльності, передбаченої КК (ст. 2.4.10) [198].

У диспозиції ст. 219 КК прямо зазначено, що вчинення такого кримінального правопорушення можливе з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб.

Д. В. Каменський слушно пише, що в сучасних соціально-економічних реаліях України саме корисливий мотив *de facto* стає тією внутрішньою рушійною силою, яка спонукає вчиняти ззовні здебільшого матеріально-орієнтовані, а внутрішньо здебільшого «інтелектуальні», ненасильницькі посягання на охоронювані державою економічні відносини.

Ця теза, на думку вченого, повною мірою кореспондує відповідному американському досвіду в сфері наукового і практичного забезпечення реалізації положень кримінального законодавства в частині протидії білокомірцевим зловживанням. Так само як відносинами у сфері легального

бізнесу «керують» гроші (капітал), так і за злочинними посяганнями на бізнес лежать переважно корисливі, матеріально-орієнтовні спонуки.

Саме прагнення заробити більше, отримати більше матеріальних цінностей за рахунок нечесної, протиправної поведінки підштовхує економічних злочинців вийти за межі правового поля [85, с. 445].

В. В. Хилюта також вважає, що злочини у сфері економічної діяльності здебільшого спрямовані на отримання майнової вигоди і за своєю суттю є корисливими. У цьому полягає зміст економічної мотивації злочинів цього виду. Привласнення економічних ресурсів відбувається з порушенням принципу еквівалентності, причому такі злочини можуть вчинятися як із метою отримання особистої вигоди, так і в інтересах третіх осіб [247, с. 41].

Р. В. Вереша робить висновок про те, що при прямому умислі наслідок являє собою мету діяльності суб'єкта, яка впливає з мотиву злочину та визначається цим мотивом. Наслідок, на який спрямоване бажання особи, на думку вченого, або повністю задовольняє мотив суб'єкта злочину, або є потрібним чи неминучим етапом для задоволення потреби, що став спонукальним чинником злочинної діяльності.

Якщо при настанні бажаного результату, зауважує Р. В. Вереша, неминучим або реально можливим є настання похідних наслідків, то таке поєднання бажаних і похідних наслідків також визначається як прямий умисел, при якому похідні наслідки охоплюються бажанням винуватої особи [37, с. 227].

В. О. Улибіна висловлює думку, що встановлення мотиву в ст. 219 КК має розглядатися як аксіоматичне твердження, в якості факультативної ознаки, що не потребує законодавчого закріплення.

На думку дослідниці, виключення мотиву з диспозиції ст. 219 КК може стати однією з можливих причин підвищення рівня виявлення та розслідування зазначеного злочину. В процесі розслідування доведення до банкрутства працівникам досудового слідства необхідно шукати докази, які

безпосередньо вказують на мотив злочину.

Категорія мотиву злочину в контексті ст. 219 КК є ускладненою, оскільки для її встановлення необхідно апелювати беззаперечними доказами, що прямо вказують на мотив. Якщо корисливий мотив можна доводити шляхом доказів, які б свідчили про покращення майнового стану винної особи, то виникає сумнів чи можна довести мотиви «іншої особистої заінтересованості» та «інтересів третіх осіб».

Враховуючи назву злочину, передбаченого ст. 219 КК, яка спрямована на визнання стану банкрутства, можна стверджувати, що в ній і зазначена головна мета вчинення вищевказаного діяння. Визначення мети в контексті злочину, передбаченого ст. 219 КК, є першочерговим та нагальним, оскільки мотив злочину, який на даний час є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони його складу, можна віднести до факультативної ознаки [232, с. 137-138].

О. О. Круглова також пише, що вказівка на мотив у тексті диспозиції ст. 219 КК може бути характерною для всіх складів кримінальних банкрутств, але оскільки вона не є конкретизуючою або такою, що обмежує коло можливих мотивів, вважаємо її в даному складі такою, що безпідставно завантажує визначення даного складу зайвими оборотами, ускладнює розуміння сутності досліджуваного явища [118, с. 142].

Позиції В. О. Улибіної та О. О. Круглової є доволі спірними, оскільки, як слушно зазначає Р. В. Вереша, при прямому умислі наслідок являє собою мету діяльності суб'єкта, яка впливає з мотиву злочину та визначається цим мотивом.

Отже, формування конкретного мотиву одночасно означає і постановку відповідної мети, а тому виключення мотиву з диспозиції ст. 219 КК може стати причиною помилкової кваліфікації кримінального правопорушення або несправедливого призначення покарання.

В. Я. Тацій до корисливого мотиву, як обов'язкової ознаки ст. 219 КК,

відносив прагнення до отримання будь-яких майнових вигод [106, с. 272].

О. О. Круглова зазначає, що користь полягає в бажанні одержати матеріальні блага для себе чи для іншої особи, зберегти або отримати майнові права, уникнути якихось матеріальних витрат, або виконання обов'язків, або отримання інших матеріальних винагород.

Дослідниця також вважає, що в цьому складі злочину мотиви є узагальнюючими, їх зміст є дуже широким і може охоплювати всі можливі спонукання й бажані наслідки винної особи, оскільки будь-яка дія в такому випадку є свідомим актом людини і вчинює її вона лише тому, що це відповідає її особистій зацікавленості або бажанні задовольнити інтереси третіх осіб [118, с. 141-142].

Відповідно до проаналізованої нами судової практики, вважаємо, що корисливий мотив доведення до банкрутства полягає у незаконному збагаченні винної особи шляхом привласнення кредитних коштів або безвідсоткової зворотної фінансової допомоги, відчуження майна суб'єкта господарської діяльності, несплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів.

Поряд з корисливим мотивом конструкція ст. 219 КК передбачає ще один різновид мотиву - «іншої особистої заінтересованості».

О. О. Дудоров до іншої особистої заінтересованості відносить бажання помститися, завдати неприємностей власникові підприємства, догодити іншим особам, отримати взаємну послугу, приховати власний непрофесіоналізм, усунути юридичну особу-конкурента та інші [60, с. 615].

Вважаємо, що інша особиста заінтересованість може також полягати в особистих неприязних стосунках з кредитором.

Мотив «в інтересах третіх осіб» у контексті ст. 219 КК також містить ознаки користі, проте вже не виконавця кримінального правопорушення, а його співучасника, наприклад, у разі прагнення в майбутньому придбати збанкрутіле підприємство за безцінь.

Таким чином, умисне доведення до банкрутства можливе з наступних мотивів: привласнення кредитних коштів або безвідсоткової зворотної фінансової допомоги; бажання ухилитися від сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; прагнення в майбутньому придбати збанкрутіле підприємство за безцінь; бажання домогтися санації юридичної особи, її ліквідації або реорганізації; прагнення приховати нецільове використання кредитних коштів, відчуження майна або власний непрофесіоналізм; бажання помститися, завдати неприємностей власникові підприємства, догодити іншим особам, отримати взаємну послугу, усунути юридичну особу-конкурента тощо.

У науковій літературі зустрічаються також думки про доцільність криміналізації необережного банкрутства.

На думку О. О. Дудорова, такі дії як: недбалий вибір контрагентів і ділових партнерів, недбале ведення бухгалтерської та іншої фінансової документації, реалізація ризикованого інвестиційного проекту охоплюються не умисною, а необережною формою вини і відповідальність за ст. 219 КК тягнути не повинні.

Вчений ставить питання про те, наскільки виправдано в сучасних умовах звільняти від кримінальної відповідальності бізнесмена, який внаслідок легковажного витрачання коштів на надання безвідсоткових позик родичам та знайомим чи інших подібних діянь завдає майнової шкоди своїм кредиторам [60, с. 615; 68, с. 102].

Б. М. Грек безкарність необережного банкрутства називає надзвичайним лібералізмом кримінального закону, вказуючи на те, що найбільш тяжкі та явно протиправні випадки «необережного банкрутства» є не менш небезпечним замахом на чужі майнові права та інтереси, ніж «злісне банкрутство» [51, с. 152].

Р. В. Вереша з цього приводу слушно зазначає, що якщо особа спрямовує свою волю на вчинення діянь, які усвідомлено для неї спричинять

суспільно небезпечні наслідки, то недоречно говорити про небажання таких наслідків.

Вчений пояснює, що в цих випадках вчинені діяння та неминучі похідні наслідки утворюють єдину суспільно небезпечну структуру, складові частини якої нерозривно пов'язані між собою. Тут бажання поширюється не лише на наслідки, у яких реалізується мета винуватої особи або які є засобом чи окремим етапом реалізації кінцевої мети, але й на наслідки, що є небажаним, але неминучим супутнім елементом бажаних дій [37, с. 226].

Є. М. Васілін, досліджуючи суб'єктивну сторону доведення банку до неплатоспроможності, висловив цікаву пропозицію – обмежити коло спеціальних суб'єктів лише тими особами, які володіють високими професійними навичками або спеціальною освітою, а отже, не можуть не усвідомлювати, що управлятимуть грошима, які їм довірено.

На думку дослідника, це виключає випадки притягнення до кримінальної відповідальності через некомпетентність, неухважність, незнання нюансів фінансової справи тощо [30, с. 9, 13].

Разом з тим, Є. М. Васілін вважає, що рівень суспільної небезпеки необережних проявів доведення банку до неплатоспроможності є достатнім для визнання їх злочинними [30, с. 47].

Д. В. Каменський висловлює позицію про недоцільність криміналізації необережного банкрутства на сучасному етапі розвитку відносин ринкової економіки в Україні [85, с. 836].

Варто зазначити, що проєкт нового КК містить положення про те, що особа підлягає відповідальності за вчинення кримінального правопорушення з необережності, лише якщо це передбачено у статтях Особливої частини цього Кодексу у випадках спричинення значної, тяжкої чи особливо тяжкої шкоди (ч. 2 ст. 2.4.1) [198].

Розглянемо приклади застосування кримінальної відповідальності за необережну неплатоспроможність чи банкрутство в зарубіжних країнах.

Так, КК Латвії передбачає покарання у виді позбавлення волі до трьох років та штраф за доведення підприємства до неплатоспроможності чи банкрутства через халатність (необережність), якщо це завдало суттєвої шкоди охоронюваним законом правам та інтересам іншої особи [262].

У Польщі за доведення до неплатоспроможності чи банкрутства у легковажний спосіб передбачене покарання у виді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі на строк до двох років [111, с. 115-116]. А в Болгарії за необережне банкрутство застосовують покарання у виді позбавленням волі на строк до двох років [260].

Підтримуємо позиції Р. В. Вереси і Д. В. Каменського та вважаємо, що через загострення фінансової кризи, яка була спричинена поширенням у світі та в Україні гострої респіраторної хвороби COVID-19, а також у зв'язку з проведення агресивної війни росії проти України, криміналізація необережного банкрутства є недоцільною та може означати запровадження кримінальної відповідальності по суті за саму господарську діяльність.

Суб'єктивна сторона доведення до банкрутства характеризується прямим умислом щодо вчинюваних дій та щодо обох взаємопов'язаних суспільно небезпечних наслідків. Тобто, винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає настання як стійкої фінансової неспроможності, так і спричинення великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, і бажає їх настання.

За характером умисел є визначеним, що характеризується наявністю у винної особи бажання досягти зазначених наслідків. За часом виникнення умисел є заздалегідь обдуманим, оскільки виникає у винної особи за певний час до початку вчинення кримінального правопорушення. Обов'язковою ознакою є вчинення кримінально-протиправних дій з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб.

Висновки до розділу 2

Здійснивши юридичний аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, ми дійшли наступних висновків.

1. Визначено, що основним безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою чи кредитором.

Додатковим безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є встановлений порядок відносин власності в суспільстві, оскільки кримінально караним є умисне доведення до банкрутства, яке завдало державі чи кредитору великої матеріальної шкоди.

2. Запропоновано назву розділу VII Особливої частини КК викласти в наступній редакції: «Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності», оскільки зворот «кримінальні правопорушення проти...» цілком охоплює як випадки вчинення кримінальних правопорушень проти здійснення законної господарської діяльності, так і поза сферою господарської діяльності.

3. Встановлено, що предметом доведення до банкрутства є майно боржника, оскільки при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, шкода державі чи кредитору завдається шляхом протиправного впливу на майно боржника, що стає підставою невиконання суб'єктом господарської діяльності своїх грошових зобов'язань. Бухгалтерські та інші документи не є предметом доведення до банкрутства, оскільки вони є знаряддям посягання на майно боржника.

Потерпілими від доведення до банкрутства можуть бути держава чи кредитор (юридичні або фізичні особи), які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника та яким завдана велика матеріальна шкода.

Термін «кредитор» в однині не обмежує законних прав всіх кредиторів,

яким була завдана велика матеріальна шкода, оскільки в кримінальному провадженні вони будуть визнані потерпілими від кримінального правопорушення.

4. Визначена суспільна небезпека доведення до банкрутства, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків державі чи кредитору внаслідок неповернення кредитів чи непогашення боргів, ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а також приватизації підприємств за нижчими цінами тощо. При цьому, держава позбавляється важливого фінансового джерела – податків, кредитів та інвестицій. Основними способами умисного доведення до неплатоспроможності та банкрутства є:

- отримання кредитних коштів або безвідсоткової зворотної фінансової допомоги з подальшим їх виведенням та створенням штучної кредиторської заборгованості перед іншим суб'єктом господарської діяльності;

- продаж майна суб'єкта господарської діяльності та виведення коштів шляхом укладення договорів купівлі-продажу з іншим суб'єктом господарської діяльності;

- отримання поворотної фінансової допомоги від суб'єкта господарської діяльності з подальшим зверненням до суду із заявою про порушення справи про банкрутство;

- завідомо збикова інвестиція у цінні папери «фірм-одноденок», які на ринку нічого не коштують, але за номінальною вартістю в суммі складають десятки або навіть сотні мільйонів гривень;

- постачання товарів або надання послуг з використанням підприємств – боржників в якості «податкових ям» з метою ухилення від сплати податків та незаконного відшкодування податку на додану вартість;

- невиконання належних управлінських обов'язків, що істотно впливає на фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності, зокрема, нестягнення дебіторської заборгованості або ухилення від прийняття рішень, здатних попередити настання неплатоспроможності, тощо.

5. З'ясовано, що механізм спричинення великої матеріальної шкоди державі полягає в заподіянні реальних матеріальних збитків шляхом ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а кредитору велика матеріальна шкода може бути завдана внаслідок неповернення кредитів або непогашення боргів. Упущена вигода може бути врахована при кваліфікації за ст. 219 КК лише у разі несплати відсотків за користування кредитом, оскільки їх розмір чітко закріплений кредитним договором. Обов'язок доказування розміру шкоди, завданої умисним доведенням до банкрутства, покладається на детективів органів Бюро економічної безпеки України та прокурора.

При умисному доведенні до банкрутства існує безпосередній причинний зв'язок між діями, що спричинили банкрутство, та двома взаємопов'язаними між собою суспільно небезпечними наслідками – стійкою фінансовою неспроможністю суб'єкта господарської діяльності та похідним наслідком – великою матеріальною шкодою, яка завдана державі чи кредитору. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 219 КК, є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

6. Встановлено, що спеціальними суб'єктами доведення до банкрутства є громадянин – засновник (учасник) та службова особа суб'єкта господарської діяльності. Запропоновано до кола спеціальних суб'єктів доведення до банкрутства додати кінцевого бенефіціарного власника, який є фізичною особою, що здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (в тому числі через ланцюг контролю/володіння).

Крім того, недоцільним є включення до зазначеного кола фізичної особи-підприємця, оскільки у разі припинення своєї діяльності зобов'язання за укладеними договорами залишаються за нею як фізичною особою. Фізична особа не перестає існувати та відповідає за зобов'язаннями перед кредиторами ще протягом п'яти років (згідно судової практики).

Співучасниками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, можуть бути особи, які сприяли вчиненню дій, що призвели до

банкрутства, зокрема, шляхом надання засобів (створення відповідних умов) та усунення перешкод, направлених на погіршення фінансового стану суб'єкта господарської діяльності.

7. На підставі аналізу судової практики встановлено, що суб'єктивна сторона доведення до банкрутства характеризується прямим умислом щодо вчинюваних дій та щодо суспільно небезпечних наслідків, тобто, винна особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його взаємопов'язані суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання.

За характером умисел є визначеним, що характеризується наявністю у винної особи бажання досягти зазначених наслідків. За часом виникнення умисел є заздалегідь обдуманим.

Умисне доведення до банкрутства можливе з наступних мотивів: привласнення кредитних коштів або безвідсоткової зворотної фінансової допомоги; бажання ухилитися від сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; прагнення в майбутньому придбати збанкрутіле підприємство за безцінь; бажання домогтися санації юридичної особи, її ліквідації або реорганізації; прагнення приховати нецільове використання кредитних коштів, відчуження майна або власний непрофесіоналізм; бажання помститися, завдати неприємностей власникові підприємства, догодити іншим особам, отримати взаємну послугу, усунути юридичну особу-конкурента тощо.

8. Обґрунтовано, що криміналізація необережного банкрутства є недоцільною, оскільки це може означати запровадження кримінальної відповідальності по суті за саму господарську діяльність, яка і так опинилася в скрутному становищі через загострення фінансової кризи, що була спричинена поширенням у світі та в Україні гострої респіраторної хвороби COVID-19, а також у зв'язку з проведенням агресивної війни росії проти України.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Особливості кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності

Задля ефективної протидії злочинності замало встановити у кримінальному законі перелік діянь, які становлять кримінальні правопорушення. Необхідною є наявність у держави відповідного інструментарію для ефективного впливу на поведінку суб'єкта кримінального правопорушення. Таким інструментом є заходи кримінально-правового характеру (впливу). Найбільш суворим засобом реагування держави на вчинене особою винне суспільно небезпечне діяння, передбачене КК, є кримінальна відповідальність, центральне ядро якої становить покарання [105, с. 361].

Чезаре Беккарія писав, що один з найбільш дієвих засобів, які стримують злочини, полягає не в жорстокості покарань, а в їх неминучості. Упевненість у неминучості хоча б й помірною покарання матиме завжди більше враження, ніж страх перед іншим, більш жорстоким, але таким, що супроводжується надією на безкарність [11, с. 160].

В. Я. Тацій також вважав, що покарання виконує й важливу превентивну функцію, адже лише сам факт встановлення покарань за кримінальні правопорушення у КК як загроза їх потенційного застосування, спрямований на утримання осіб від забороненої кримінальним законом поведінки [105, с. 361].

КК визначає покарання як захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального

правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50) [115].

Р. Ш. Бабанли слушно зауважує, що в загальному законодавчому положенні (ст. 50 КК) визначено чотири цілі покарання, перед судом при обранні конкретного виду та розміру покарання за мету поставлено лише одну – обрати такий вид покарання, який буде необхідним і достатнім для виправлення особи, яка вчинила злочин (ч. 2 ст. 65 КК) [5, с. 189].

Крім того, відповідно до п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» із змінами, внесеними згідно з постановою ПВСУ від 12 червня 2009 року № 8, у кожному конкретному випадку суди, призначаючи покарання, мають дотримуватися вимог кримінального закону, а також зобов'язані враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Таке покарання має бути необхідним і достатнім для виправлення засудженого та попередження нових злочинів [183; 119].

У науковій літературі питання визначення критеріїв обрання виду та розміру покарання є одним з найбільш дискусійних.

Досліджуючи питання критерію, який має покладатися в основу визначення виду та розміру покарання, О. М. Костенко вказує на те, що необхідним є справедливе покарання.

Вчений вважає, що в сучасних умовах поняття справедливості покарання модифікується в межах від принципу таліону («око за око», «зуб за зуб») до принципу адекватності та визначається двома чинниками: соціальною природою суспільства і станом соціальної, зокрема правової, культури людей, які її складають. Розвиток суспільства визначає еволюцію поняття справедливості покарання: від справедливості, заснованої на критерії таліону, – до справедливості, заснованої на критерії адекватності [99, с. 206].

Зміст принципу справедливості, на думку О. Олійник, полягає в тому, що як тексти нормативно-правових актів, що регулюють кримінально-правові відносини, так і способи реалізації кримінальної відповідальності мають бути належними та відповідати загально визнаним нормам моралі.

Вчена зауважує, що окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин має відповідати злочину [158, с. 217].

Р. Ш. Бабанли та О. О. Кваша вважають, що фіксування принципу справедливості в законі приречене на невдачу, тому що справедливість у кожного своя, вона не має абсолюту. Замість принципу справедливості вчені пропонують використати принцип невідворотності, індивідуалізації покарання, які, фактично, є аспектами, що забезпечують реалізацію справедливості у кримінальному праві [2, с. 43].

В. В. Сташис зазначав, що покарання справляє запобіжний ефект не само по собі, а в комплексі з іншими кримінально-правовими нормами й інститутами, а також чинниками соціального, психологічного, морального й іншого характеру. При цьому покарання, писав вчений, – не панацея від злочинної агресії в широкому смислі слова [214, с. 172].

Р. Ш. Бабанли висловлює пропозицію щодо зміни законодавчого підходу до визначення пріоритетної мети покарання, при обранні виду та розміру покарання основним критерієм буде саме адекватність (пропорційність), однак це не виключає й того, що в окремих випадках суд, обґрунтувавши своє рішення, може відійти від наведеного критерію, якщо цього вимагатиме конкретна ситуація [5, с. 154].

О. Олійник пише, що розмір штрафів за скоєння злочинів через розбалансованість та свою репресивність підлягає перегляду відповідно до побудови вітчизняної системи права та сучасних реалій.

Вчена також звертає увагу на те, що шлях демократизації і гуманізації кримінального закону повинен полягати в наданні суду можливості та права

вибирати такі індивідуальні покарання, які б найбільш ефективно могли впливати на особу, вину якої доведено в судовому порядку, та, у свою чергу, допомагали досягти мети покарання, визначеної законом про кримінальну відповідальність [159, с. 195].

Серед вчених та дослідників також акцентується увага на необхідності застосування за економічні кримінальні правопорушення таких покарань, які зроблять протиправну поведінку економічно збитковою.

О. А. Шаповалова вважає, що майнові покарання за економічні злочини є традиційно ефективним засобом впливу на осіб, які вчинили ці злочини. Водночас забезпечення їхньої ефективності можливе лише за умови розумного і домірного застосування обмежень майнових прав осіб, коли з одного боку, ці обмеження є відчутними для засудженого і здатні досягти цілей покарання, а з іншого – не ставлять особу в ситуацію фізичної неможливості виконати призначене їй покарання [253, с. 15].

О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан задають слушне питання: чому за шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах (шістсот і більше нмдг), передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна, у той час як за доведення до банкрутства, яке завдало аналогічну матеріальну шкоду, може бути призначене основне покарання лише у виді штрафу від двох до трьох тисяч нмдг [68, с. 105].

Важливим, на нашу думку, є висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності», в якому зверталась увага на те, що визначаючи розміри покарання у виді штрафу, законодавець повинен урахувати загальні цілі кримінального покарання, якими відповідно до ст. 50 КК є, зокрема, виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів.

Штраф сприяє досягненню цих цілей лише в тому разі, якщо кримінальне покарання у виді штрафу буде для засудженого важким і водночас реальним з точки зору його виконання на практиці (іншими словами, штраф має бути таким, щоб засуджений міг його сплатити). А тому розміри цього покарання повинні встановлюватися не лише залежно від небезпечності вчиненого злочину, а й з урахуванням загального добробуту громадян та рівня їхніх доходів. Було б невиправдано установлювати в КК такі розміри штрафів, які реально можуть бути сплачені лише невеликою кількістю найзаможніших громадян країни і сприймаються як «непідйомні» навіть тими громадянами, яких зазвичай відносять до «середнього класу» [40].

Отже, покарання має враховувати загальні цілі, які визначені в ст. 50 КК, а тому має бути необхідним і достатнім для виправлення засудженого та попередження нових кримінальних правопорушень.

Розглянемо судову практику призначення покарання за ст. 219 КК протягом 2012-2022 років в Україні.

16 травня 2013 року вироком Болградського районного суду Одеської області у справі № 1507/473/2012 обвинуваченого було визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, та відповідно до санкції статті застосовано покарання у виді штрафу в розмірі 800 нмдг – 13 600 гривень з позбавленням права займати посади, пов'язані з відповідальністю за фінансово-господарську діяльність підприємства, строком на два роки.

Крім того, судом було задоволено цивільний позов ЗАТ «Страховая компания «ЛАД» в розмірі 2 020 118 гривень [37].

11 липня 2013 року ухвалою Франківського районного суду м. Львова було закрито кримінальне провадження, а обвинуваченого звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності.

Варто зазначити, що обвинувачений виконував обов'язки голови правління ВАТ «Завод Львівсільмаш» та уклав з ТЗОВ «Херсонський

машинобудівний завод» договір купівлі-продажу сільськогосподарської техніки на суму 8 937 967 гривень та договір купівлі-продажу техніки на суму 33 694 893 гривень. В результаті укладення даних правочинів утворилась кредиторська заборгованість в сумі 37 004 351 гривень, що призвели до стійкої фінансової неспроможності ВАТ «Завод «Львівсільмаш» та спричинило важку матеріальну шкоду державі та кредитору [235].

23 грудня 2014 року вироком Корецького районного суду Рівненської області у справі № 563/205/14-к обвинуваченого було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 219 КК [39]. Проте суд звільнив ОСОБА_2 від призначеного покарання на підставі п. в ст. 1 Закону України «Про амністію у 2014 році».

17 жовтня 2017 року Броварський міськрайонний суд Київської області у справі № 361/4035/17 закрит кримінальне провадження у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [236].

05 грудня 2019 року Мелітопольський міськрайонний суд Запорізької області у справі № 937/9810/19 закрит кримінальне провадження у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [237].

14 січня 2020 року Кіровський районний суд у м. Дніпрі у справі № 932/18894/19 закрит кримінальне провадження в підготовчому судовому засіданні у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [238].

13 травня 2020 року Бабушкінський районний суд у м. Дніпрі у справі № 932/3950/20 закрит кримінальне провадження у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Відповідно до ухвали суду забезпеченому кредитору АТ «Укрексімбанк» було завдано матеріальної шкоди в розмірі 946482624,56 гривень [239].

30 березня 2021 року Рівненський міський суд Рівненської області у справі № 569/2536/16-к закрити кримінальне провадження у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, оскільки з дня вчинення кримінального правопорушення минуло шість років, а скоєне кримінальне правопорушення відноситься до нетяжких злочинів відповідно до ст. 12 КК [240].

Таким чином, у 2012-2022 роках суди в Україні в більшості випадків закрити кримінальні провадження у справах по обвинуваченню за ст. 219 КК у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, при тому що в окремих випадках державі чи кредиту завдавалася матеріальна шкода в розмірі десятків та навіть сотень мільйонів гривень.

О. Олійник та О. Ронська також дослідили дані Єдиного державного реєстру судових рішень з 01.01.2012 по 01.01.2022 роки та зробили висновок про доцільність декриміналізації доведення до банкрутства і переведення цього правопорушення в адміністративно-правову та господарсько-правову площину, оскільки за десять років не було винесено жодного вироку [159, с. 67].

Вважаємо цей висновок помилковим, оскільки до 1 липня 2020 року строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства становив два роки, що було неможливо здійснити через довготривалу ліквідаційну процедуру.

Проте з 1 липня 2020 року набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства було збільшено до п'яти років.

Однак, строк давності притягнення до кримінальної відповідальності в п'ять років ще не гарантує притягнення винної особи до відповідальності,

оскільки, наприклад, Рівненський міський суд Рівненської області у справі № 569/2536/16-к заклав кримінальне провадження в зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, так як з дня вчинення кримінального правопорушення минуло шість років.

Слушною є думка Д. В. Каменського про те, що строки давності зменшують вірогідність реалізації принципу невідворотності покарання, тим самим опосередковано сприяючи відновленню кримінально караного поведінки окремих осіб [84, с. 140].

Крім того, О. А. Шаповалова робить висновок, що розміри штрафу, які передбачені за вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, мають відповідати характеру та ступеню їх суспільної небезпечності. З метою усунення розбалансованості в цій частині кримінального законодавства існує необхідність встановлення єдиної розрахункової одиниці для визначення у кримінальному законодавстві як грошових розмірів у диспозиціях статей, так і розмірів штрафів у санкціях цих статей.

На думку дослідниці, ситуація, за якої, починаючи з 2004 року, розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян при кваліфікації злочинів, щорічно зростає та у 2012 році більш ніж у 31 раз перевищував розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що використовується для обчислення штрафу, є недопустимою [253, с. 117].

Зазначемо також, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень немає жодного судового рішення по обвинуваченню за ст. 218¹ КК.

На це звертає увагу і Є. М. Васілін, який пише, що протягом 2015 – 2018 років органи досудового розслідування так і не спромоглися направити до суду жодного з 23 кримінальних проваджень, розпочатих за ст. 218¹ КК [30, с. 18].

Дослідник робить висновок, про необхідність зміни вживаного у ст. 218¹ КК формулювання «вчинення дій», оскільки доведення банку до неплатоспроможності може бути спровоковане не лише діями, а й

бездіяльністю пов'язаних з банком осіб, та ставить питання про доцільність настання кримінальної відповідальності лише за ті дії, які завдали матеріальної шкоди саме на суму 10 тисяч нмдг і більше [30, с. 45, 147].

Вирішення зазначених проблем буде запропоновано в наступному підрозділі дисертаційного дослідження.

Варто також зазначити, що проєкт нового КК за умисне доведення до неплатоспроможності, якщо такі дії спричинили істотну майнову шкоду, передбачає покарання у виді штрафу в розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від трьох місяців до двох років (ст. 3.2.5) [198].

При цьому істотною пропонується вважається майнову шкоду, яка в сто і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої Кодексом (ст. 1.3.4.). Розрахункова одиниця, яка застосовується для визначення розмірів предмета або засобу вчинення кримінального правопорушення, а також спричиненої ним майнової шкоди і розміру штрафу та грошового стягнення, дорівнює 200 гривням (ст. 1.3.2) [198].

Тобто, за умисне доведення до неплатоспроможності, якщо такі дії спричинили шкоду в розмірі 20 000 гривень, передбачається покарання у виді штрафу від 20 000 до 100 000 гривень або позбавлення волі на строк від трьох місяців до двох років.

Крім того, відповідно до ст. 2.5.11 проєкту нового КК, якщо статтею Особливої частини Кодексу передбачено спричинення істотної майнової шкоди, але цим же умисним чи необережним злочином може бути спричинено майнову шкоду у більшому розмірі, то тяжкість злочину підвищується, порівняно з базовим ступенем тяжкості злочину, відповідно: 1) на два ступеня – якщо спричинено значну майнову шкоду, або 2) на чотири ступеня якщо спричинено тяжку майнову шкоду.

Значною пропонується вважати майнову шкоду, яка в одну тисячу і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої

Кодексом, а тяжкою – майнова шкода, яка в десять тисяч і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої Кодексом (ст. 1.3.4).

За злочин 3 ступеня призначається покарання у виді штрафу в розмірі від 1000 до 2000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від трьох до чотирьох років, а за злочин 5 ступеня – ув'язнення на строк від шести до восьми років (ст. 3.2.5.) [198].

Таким чином, за умисне доведення до неплатоспроможності, якщо такі дії спричинили шкоду в розмірі 200 000 гривень, передбачається покарання у виді штрафу від 200 000 до 400 000 гривень або позбавлення волі на строк від трьох до чотирьох років. Якщо ж такі дії спричинили шкоду в розмірі 2 000 000 гривень і більше то призначається покарання у виді позбавлення волі на строк від шести до восьми років.

О. М. Мусиченко аналізуючи проєкт нового КК, звертає увагу на підхід до формулювання статей Особливої частини, відповідно до якого санкції виносяться за її межі. Так, після формулювання диспозицій міститься лише вказівка на ступінь тяжкості вчиненого. Дана конструкція виглядає таким чином: «особа, яка вчинила злочин ... ступеня». Натомість ст. 3.1.6 Загальної частини «Санкції за злочини» містить таблицю із санкціями відповідно до ступеня тяжкості злочину.

Дослідниця робить висновок, що розробники типізували санкції, оскільки на неузгодженість, невинуватану їх варіативність як на проблему чинного КК України неодноразово наголошували науковці й практики. Втім, наскільки даний прийом відповідає зрозумілості конкретних приписів, насамперед для пересічних громадян? Питання залишається відкритим.

На думку дослідниці, типізація санкцій є необхідною, однак насамперед як орієнтир для самого законотворця. Однак, юридична визначеність у контексті кримінального права насамперед означає те, що це не лише визначеність ознак діяння, але й визначеність, передбачуваність наслідків у разі їх вчинення. При використаному в проєкті формулюванні статей

Особливої частини невідповідної особі важко орієнтуватися щодо наслідків вчиненого [148, с. 259-260].

Проект нового КК також передбачає застосування кримінально-правової реституцію та компенсації. Так, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, внаслідок якого порушене особисте право потерпілої особи та/або спричинена шкода потерпілій особі, територіальній громаді або державі, зобов'язана здійснити реституцію та/або компенсацію.

Реституцією є: 1) поновлення порушеного особистого права потерпілої людини, 2) повернення потерпілій особі (цивільному позивачу) майна, здобутого шляхом вчинення кримінального правопорушення, або 3) за згодою потерпілої особи (цивільного позивача) надання рівноцінного майна замість майна, здобутого шляхом вчинення кримінального правопорушення або знищеного чи пошкодженого, відновлення майна у натуральному вигляді чи відновлення властивостей пошкодженого майна.

Компенсацією є грошове відшкодування спричиненої кримінальним правопорушенням шкоди (ст. 3.7.1.) [198].

Д. В. Каменський загалом позитивно оцінює пропоновану новелу проекту нового КК, яка містить поняття і механізм застосування реституції. Водночас критичні зауваження у вченого викликає доцільність окремого нормативного запровадження компенсаційних заходів.

Видається, що відшкодувати (компенсувати) шкоду потерпілому за рахунок грошей чи майна цілком можна в межах реституції, не вдаючись до фактично паралельних заходів грошової чи майнової компенсації. Принаймні досліджений мною американський (та європейський) досвід, пише вчений, переконує в непотрібності одночасної регламентації реституції та компенсації – реституція здатна повною мірою охопити всі можливі випадки відновлення порушених прав потерпілого [85, с. 918].

Разом з тим, Д. В. Каменський висловлює скептицизм на адресу доцільності запровадження у вітчизняний КК такого нового виду покарання,

як реституція. Річ у тім, що в українському кримінальному судочинстві діє усталений інститут відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні, передбачений Главою 9 КПК [85, с. 919].

Пропонуємо також звернути увагу на строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, які передбачені в проєкті нового КК. Так, не призначається покарання особі, якщо з часу вчинення нею кримінального правопорушення (його закінчення або припинення) і до дня набрання обвинувальним вироком законної сили минули:

- 1) два роки – у разі вчинення проступку;
- 2) строк, який дорівнює максимальному строку ув'язнення за відповідний злочин, вказаний у статті 3.2.5 Кодексу, – у разі вчинення злочину 1-8 ступеня тяжкості (ст. 3.4.3.) [198].

Тобто, у разі умисного доведення до неплатоспроможності, якщо такі дії спричинили шкоду в розмірі 20 000 гривень, то строк давності притягнення до кримінальної відповідальності становить 2 роки, якщо спричинено шкоду в розмірі 200 000 гривень – строк давності притягнення до кримінальної відповідальності становить 4 роки, якщо ж спричинено шкоду в розмірі 2 000 000 гривень і більше – строк давності притягнення до кримінальної відповідальності становить 8 років.

Загалом позитивно оцінюємо пропоновані зміни в проєкті нового КК, особливо щодо запровадження єдиної розрахункової одиниці для кваліфікації діяння та для визначення розміру покарання. Проте, на нашу думку, строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за умисне доведення до неплатоспроможності, якщо спричинено шкоду в розмірі від 200 000 до 2 000 000 гривень, є занадто коротким.

Крім того, викликає сумніви доцільність запровадження кримінальної відповідальності за умисне доведення до неплатоспроможності, якщо такі дії завдали шкоду у розмірі 20 000 гривень, а також суттєве звуження кола суб'єктів доведення до неплатоспроможності.

3.2. Удосконалення закону про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері банкрутства

Існування інституту банкрутства тягне настання як негативних, так і позитивних наслідків, і переваги останніх є очевидними. Інститут банкрутства є дуже важливим та необхідним механізмом, оскільки в складній ситуації, що склалася на підприємстві, є змога задовольнити хоча б частину вимог осіб, які пов'язані з цим суб'єктом господарської діяльності.

Про банкрутство як негативне явище мова може йти лише тоді, коли цей інститут стає знаряддям для реалізації протиправних інтересів. Завданням кримінального права є захист інституту банкрутства від кримінально-протиправних проявів та забезпечення його нормального функціонування. Якщо неспроможність відновити свою платоспроможність настала у зв'язку із кримінально-протиправними діяннями, то задоволення вимог кредиторів під час провадження у справі про банкрутство - це лише намагання зменшити шкоду від кримінально-протиправних діянь, і в цьому випадку ні про які позитивні моменти говорити не доводиться.

В Україні проблема правопорядку та законності у сфері господарювання є дуже гострою. Найчастіше за банкрутство підприємств майже ніхто не несе відповідальності, що, перш за все, зумовлює необхідність створення ефективного механізму кримінально-правової протидії проявам доведення юридичних осіб (господарюючих суб'єктів), банків та інших фінансових установ до неплатоспроможності або банкрутства [89, с. 37-38].

У підрозділі 1.2. дисертаційного дослідження було встановлено, що неплатоспроможність суб'єкта господарської діяльності є передумовою банкрутства, оскільки якщо платоспроможність не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом.

Відповідно до ч. 5 ст. 4 КУзПБ, санація боржника є системою заходів щодо відновлення його платоспроможності, які може здійснювати засновник

(учасник, акціонер) боржника, власник майна боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття інвестиційних, організаційно-господарських, управлінських, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до відкриття провадження у справі про банкрутство [92].

Санація державних підприємств до відкриття провадження у справі про банкрутство здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, державних підприємств та інших джерел фінансування (ч. 6 ст. 4 КУзПБ) [92].

Відповідно до процедури складається план санації, який змінює розміри та строки погашення вимог кредиторів, передбачає фінансове оздоровлення (взяття кредиту), до плану санації також додається ліквідаційний аналіз, який свідчить про вигідність для кредиторів виконання плану санації порівняно з ліквідацією боржника. План санації схвалюється зборами кредиторів, після чого його затверджує господарський суд.

Тобто, процедура санації направлена на запобігання банкрутства суб'єкта господарської діяльності, проте вона також несе матеріальну шкоду для держави чи кредитора. У разі ж застосування процедури санації, особа, яка вчинила умисні дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності, не буде підлягати кримінальній відповідальності.

Отже, умисні дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності боржника, є суспільно небезпечними та порушують встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою чи кредитором.

Вважаємо, що зазначена прогалина в законі про кримінальному відповідальність є неприпустимою для країни з ринковою економікою та потребує виправлення. На нашу думку, в ст. 219 КК доцільно передбачити відповідальність саме за умисне доведення до неплатоспроможності.

Крім того, такі зміни нівелюють можливість уникнення кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до

кримінальної відповідальності, оскільки досудове розслідування умисного доведення до неплатоспроможності в такому випадку розпочнеться одразу після виявлення ознак вчинення зазначених діянь.

Також пропонуємо диференціювати кримінальну відповідальність у ст. 219 КК за умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, оскільки ступінь суспільної небезпеки умисного доведення до неплатоспроможності цілісного майнового комплексу є значно вищим ніж ступінь суспільної небезпеки умисного доведення до неплатоспроможності товариства з обмеженою відповідальністю.

Умисне доведення до банкрутства державного підприємства або підприємства з державною часткою власності дуже поширене в Україні і зовні проявляється переважно як приховані форми приватизації. Такі дії щодо державних підприємств мають наслідком не лише сумнівні приватизаційні угоди, а й руйнування цілісних майнових комплексів, стратегічно важливих для держави об'єктів, різкого зростання безробіття тощо.

Відповідно до даних Державної служби статистики станом на 1 грудня 2020 року в Україні налічувалося 3343 державних підприємства, а у 2021 році – 3331 державне підприємство, з кожним роком їх кількість зменшується.

Варто зазначити, що в Україні раніше вже були спроби посилити кримінальну відповідальність за умисне доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності.

Так, 27 січня 2015 року народний депутат України М. Й. Головка зареєстрував проєкт ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за доведення до банкрутства)», з метою посилення відповідальності за доведення до банкрутства державних підприємств. Відповідно до висновку Комітету з питань правової політики та правосуддя проєкт закону не суперечив положенням Конституції України.

Проте 29 серпня 2019 року проєкт ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за доведення до банкрутства)» було відкликано.

Крім того, 02 березня 2015 року ВРУ прийняла ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних з банком осіб» № 218-VIII, яким КК було доповнено ст. 218¹ та встановлено кримінальну відповідальність за умисне доведення банку до неплатоспроможності [196].

У науковій літературі доволі скептично оцінюють ідею законодавця про закріплення спеціальної норми, присвяченої кримінальній відповідальності за умисне доведення банку до неплатоспроможності.

Оптимальною моделлю кримінально-правової протидії випадкам доведення банку до неплатоспроможності, на думку Р. О. Мовчана та Є. М. Васіліна, могло би стати запровадження відповідальності за ці діяння в межах загальної норми про доведення до банкрутства (ст. 219 КК) із наступним виокремленням у межах останньої частини другої, в якій доречно було би передбачити відповідальність не лише за доведення банку до неплатоспроможності, а й за інші, не менш суспільно небезпечні прояви доведення до банкрутства – зокрема, пов'язані з банкрутством містоутворювальних, особливо небезпечних суб'єктів господарювання, страхових компаній [145, с. 139].

Є. М. Васілін на підставі опрацювання результатів аналізу іноземного кримінального законодавства зазначає, що парламентарії більшості держав не знайшли підстав для виокремлення спеціальної норми про доведення банку до неплатоспроможності – натомість регламентація відповідальності за таке посягання «покладається» на загальні норми про доведення до банкрутства [30, с. 79-80].

Дослідник також пропонує ст. 219 КК доповнити ч. 2, в якій передбачити відповідальність за умисне вчинення пов'язанною з банком особою

діяння, що призвело до віднесення банку до категорії неплатоспроможних [30, с. 211].

А. М. Ключко зауважує на своєчасність криміналізації зазначеного діяння, проте також звертає увагу на порушення правил нормотворчої техніки при розміщенні цієї норми у чинному КК, а також під час використання окремих юридичних термінів у її диспозиції [87, с. 137; 88, с. 30].

Таким чином, вчені та дослідники вважають недоцільним виокремлення спеціальної норми про доведення банку до неплатоспроможності та пропонують запровадити відповідальність за це діяння в межах ст. 219 КК.

Умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, а також умисне доведення банку до неплатоспроможності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, на нашу думку, є найбільш суспільно небезпечними діяннями серед посягань, направлених на умисне доведення до неплатоспроможності, і тому пропонуємо класифікувати їх як тяжкі злочини та встановити за їхнє вчинення покарання, передбачене в межах ст. 12 КК.

Строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення тяжкого злочину становить десять років (ч. 1 ст. 49 КК) [115].

Враховуючи зазначене вище, пропонуємо в ст. 219 КК виокремити ч. 2, в якій передбачити відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, а також ч. 3, в якій передбачити відповідальність за умисне доведення банку до неплатоспроможності. Відповідно ст. 218¹ КК необхідно виключити.

Крім того, доцільним є збільшення санкції ч. 1 ст. 219 КК в межах класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої в ст. 12 КК, оскільки розмір штрафу має бути достатнім для виправлення засудженого і попередження нових кримінальних правопорушень, та запровадження в

ст. 219 КК альтернативного покарання у виді позбавлення волі, оскільки санкція статті передбачає лише одне основне покарання.

Також пропонуємо зменшити розмір великої матеріальної шкоди, передбаченої у примітці до ст. 219 КК, з п'ятиста нмдг до трьохсот, оскільки прожитковий мінімум для працездатних осіб з 2012 року збільшився більш ніж у два рази.

Є. М. Васілін, проаналізувавши суспільну небезпеку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 218¹ КК, пише, що важливість суспільних відносин, які порушуються в результаті його вчинення, є настільки високою, що дозволяє ставити питання про необхідність криміналізації будь-яких проявів доведення банку до неплатоспроможності, незалежно від матеріальних наслідків такого діяння [30, с. 150].

Крім того, дослідник наводить приклад із практики застосування ст. 218¹ КК, відповідно до якого слідчим слідчого управління фінансових розслідувань ДПІ у Шевченківському районі ГУ ДФС у м. Києві було встановлено, що 21 вересня 2016 року від представника ТОВ «Атомінжиніринг» надійшла заява про вчинення службовими особами ПАТ КБ «Євробанк» кримінального правопорушення, передбаченого ст. 218¹ КК, а саме доведення банку до неплатоспроможності, що спричинило невиконання відповідній організації депозитних коштів у розмірі 2 290 602 гривень. Однак, розглянувши матеріали кримінального провадження, слідчий дійшов висновку про відсутність у діях службових осіб ПАТ КБ «Євробанк» складу злочину, адже заявлена сума збитків є меншою ніж 10 000 нмдг (на момент розгляду провадження така сума мала б сягати 6 890 000 гривень). Як наслідок, відповідне кримінальне провадження було закрито [30, с. 147].

Частково погоджуємося з позицією Є. М. Васіліна, зокрема, щодо важливості суспільних відносин, які порушуються в результаті вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 218¹ КК. Однак, оскільки заподіяння великої матеріальної шкоди вказує на підвищену суспільну

небезпеку протиправного діяння, тому, на нашу думку, при умисному доведенні банку до неплатоспроможності доцільно також встановити матеріальний наслідок у розмірі трьохсот нмдг.

Відповідно примітку до ст. 219 КК слід доповнити п. 2, в якому роз'яснити значення терміну «пов'язана з банком особа».

Варто також зазначити, що відповідно до ст. 7.4.8. проєкту нового КК, суб'єктом доведення до неплатоспроможності є власник, у тому числі кінцевий бенефіціарний власник (контролер), службова особа суб'єкта господарської діяльності або фізична особа – підприємець, яка вчинила дії у власних інтересах або в інтересах третіх осіб, що завідомо призвели до неплатоспроможності суб'єкта господарської діяльності та спричинили істотну майнову шкоду [198].

Вважаємо, що таке коло суб'єктів доведення до неплатоспроможності є значно вужчим ніж коло суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого в ст. 219 КК.

15 квітня 2008 року ВРУ було прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кримінально та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» № 270-VI, яким поняття «власник суб'єкта господарської діяльності» було замінено на «громадянин-засновник (учасник) суб'єкта господарської діяльності» [191].

Поняття «власник суб'єкта господарської діяльності» не відповідало положенням чинного господарського законодавства, оскільки учасник товариства не є його власником, проте має право брати участь в управлінні справами господарського товариства та здійснювати відчуження часток у статутному (складеному) капіталі господарського товариства.

Таким чином, відбулося розширення кола суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК. Вказівка на громадянина-засновника (учасника) є правильною, оскільки ЗУ «Про господарські товариства» зазначає, що засновниками та учасниками товариства можуть

бути підприємства, установи, організації, а також громадяни, крім випадків, передбачених законодавчими актами України (ч. 1 ст. 3) [197].

Крім того, використання терміну «контролер» також звужує коло суб'єктів доведення банку до неплатоспроможності.

Так, відповідно до ст. 2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», контролер - фізична або юридична особа, яка має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління чи діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння самотійно чи спільно з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином [187].

Стаття 218¹ КК суб'єктом доведення банку до неплатоспроможності визначає пов'язану з банком особу. Термін «пов'язана з банком особа» вживається у значенні, визначеному ЗУ «Про банки і банківську діяльність» (п. 2 примітки до ст. 218¹ КК) [115].

З цього приводу Є. М. Васілін слушно пише, що вказівка в ст. 218¹ КК саме на «пов'язаних з банком осіб» йде в руслі існуючої останнім часом загальної течії щодо значного посилення інтересу ВРУ та НБУ до правовідносин із такими особами.

Дослідник припускає, що наявність означеної тенденції не в останню чергу слід пов'язувати і з прагненням вітчизняних парламентаріїв та банківського регулятора привести національне законодавство у відповідність до основних принципів ефективного банківського нагляду [30, с. 162].

Для цілей ЗУ «Про банки і банківську діяльність» пов'язаними з банком особами є:

- 1) контролери банку;
- 2) особи, які мають істотну участь у банку, та особи, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю у банку;

- 3) власники істотної участі у споріднених та афілійованих особах банку;
- 4) керівники юридичних осіб та керівники банків, які є спорідненими та афілійованими особами банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів цих осіб;
- 5) керівники банку, керівник підрозділу внутрішнього аудиту, головний ризик-менеджер, головний комплаєнс-менеджер, керівники та члени комітетів ради банку та правління банку;
- б) будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині та інші (ст. 52) [187].

Отже, наприклад, якщо особа, яка має істотну участь у банку, умисно вчинила дії у власних інтересах, що завідомо призвели до неплатоспроможності банку та спричинили істотну майнову шкоду, то ця особа не буде підлягати кримінальній відповідальності за ст. 7.4.8. проекту нового КК.

У підрозділі 2.2. дисертаційного дослідження також була обґрунтована доцільність включення до кола суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, кінцевого бенефіціарного власника, а також недоцільність включення фізичної особи – підприємця.

Визначення фізичної особи-підприємця суб'єктом доведення до неплатоспроможності, на нашу думку, порушує принцип економії кримінальної репресії, оскільки є можливість відшкодування завданої шкоди кредиторам та виправлення особи без застосування кримінального покарання. Фізична особа-підприємець у разі вчинення дій з метою доведення себе, як підприємця, до банкрутства та припинення своєї діяльності, не припиняє виконання зобов'язань за укладеними договорами, які залишаються за нею як фізичною особою, оскільки фізична особа не перестає існувати та відповідає за зобов'язаннями перед кредиторами ще протягом п'яти років (згідно судової практики).

У науковій літературі також акцентують увагу на недоцільності декриміналізації кримінально-правової норми, яка передбачала відповідальність за незаконні дії у разі банкрутства.

Так, О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан зазначають, що відтворення кваліфікуючих ознак у складах адміністративних проступків не бере до уваги ту обставину, що КУпАП не оперує подібними ознаками. І це цілком виправдано, адже вчинення діяння за вказаних обставин свідчить про наявність у ньому суспільної небезпеки, а, отже, з огляду на ст. 11 КК, таке діяння має визнаватися злочином [67, с. 230].

Крім того, О. О. Дудоров наголошує на тому, що останнім часом при ліквідації банків багатомільйонні збитки завдаються надзвичайно поширеною практикою умисного приховування майна, передачі майна в інше володіння, його відчуження, фальсифікації та приховування документів, які відображають фінансову діяльність, тощо – інакше кажучи, діями, кримінальна караність яких передбачалась виключеною на підставі Закону від 15 листопада 2011 року ст. 221 КК «Незаконні дії у разі банкрутства», диспозиція якої була механічно відтворена у ст. 166-16 КУпАП [69, с. 317].

Варто зазначити, що проєкт нового КК передбачає відповідальність за незаконні дії у разі неплатоспроможності. Так, особа, яка під час здійснення щодо боржника процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації або погашення боргів незаконно:

- 1) приховала, відчужила чи знищила майно або
- 2) сфальсифікувала, приховала чи знищила документи, які відображають фінансову чи господарську діяльність, що спричинило істотну майнову шкоду, – вчинила злочин 1 ступеня (ст. 6.4.9.) [198].

Вважаємо доцільним здійснення захисту вимог кредиторів від незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства саме кримінально-правовою нормою, проте, на нашу думку, ст. 6.4.9. проєкту нового КК потребує уточнення.

КУЗПБ визначає судові процедури, які застосовуються щодо боржника, зокрема, щодо боржника - юридичної особи застосовуються такі судові процедури: розпорядження майном боржника; санація боржника; ліквідація банкрута. А щодо боржника - фізичної особи, фізичної особи - підприємця застосовуються: реструктуризація боргів боржника; погашення боргів боржника (ст. 6).

Під розпорядженням майном розуміється система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації) (ч. 1 ст. 44). Розпорядником майна є арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення процедури розпорядження майном (ст. 1) [92].

Під санацією розуміється система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації. Керуючий санацією боржника призначається з числа арбітражних керуючих (ст. 50).

Господарський суд ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру (ст. 58). А також призначає ліквідатора банкрута з числа арбітражних керуючих, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України (ст. 60).

Арбітражний керуючий з моменту постановлення ухвали (постанови) про призначення його керуючим санацією або ліквідатором до моменту припинення здійснення ним повноважень прирівнюється до службової особи підприємства-боржника (ч. 2 ст. 10) [92].

З метою відновлення платоспроможності боржника-фізичної особи, фізичної особи - підприємця розробляється план реструктуризації боргів боржника. Задоволення вимог кредиторів здійснюється арбітражним

керуючим пропорційно за рахунок коштів, отриманих від виконання плану (ч. 1, ч. 4 ст. 124).

Господарський суд постановою про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника призначає керуючого реалізацією майна (ч. 1 ст. 130). Керуючим реалізацією майна є арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення реалізації майна банкрута та задоволення вимог кредиторів (ст. 1) [92].

Таким чином, КУЗПБ передбачає процедури розпорядження майном, санації та реструктуризації, які проводяться у разі неплатоспроможності боржника, а також процедури ліквідації та погашення боргів боржника, які розпочинаються після ухвалення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом. Відповідно і незаконні дії можуть бути вчинені у разі неплатоспроможності боржника або у разі його банкрутства.

Арбітражний керуючий, який призначений розпорядником майна, керуючим санацією чи ліквідатором, прирівнюється до службової особи суб'єкта господарської діяльності.

Суспільна небезпека незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства полягає в тому, що вони завдають матеріальних збитків кредиторам, порушуючи встановлений порядок задоволення вимог кредиторів під час здійснення щодо боржника процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації або погашення боргів.

Крім того, незаконними діями, які порушують встановлений порядок задоволення вимог кредиторів у разі неплатоспроможності чи банкрутства, також є умисне приховування відомостей про майно та фальсифікація планів санації чи реструктуризації.

Тому, на нашу думку, з КУПАП доцільно виключити ст. 166¹⁶ «Незаконні дії у разі банкрутства», а КК доповнити ст. 219¹, яка буде передбачати відповідальність за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства, якщо вони завдали великої матеріальної шкоди.

Для ст. 219¹ КК доцільно встановити покарання в межах класифікації кримінальних правопорушень, яка визначена в ст. 12 КК для нетяжкого злочину.

Враховуючи зазначене вище, пропонуємо КК доповнити ст. 219¹, ст. 218¹ виключити з КК, а ст. 219 КК та примітку до статті викласти в наступній редакції.

Стаття 219. Доведення до неплатоспроможності.

1. Доведення до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином - засновником (учасником), кінцевим бенефіціарним власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності діянь, що призвели до неспроможності суб'єкта господарської діяльності виконати свої грошові зобов'язання, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, -

карається штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від одного до п'яти років.

2. Ті самі діяння, вчинені щодо державного підприємства чи підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, -

карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3. Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких діянь, що призвели до

віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, -

карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Примітка. 1. У статтях 219, 219¹, 222 КК матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у триста і більше разів перевищує нмдг.

2. Термін «пов'язана з банком особа» вживається у значенні, визначеному ЗУ «Про банки і банківську діяльність».

Стаття 219¹. Незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

1. Умисне приховування майна, відомостей про майно, відчуження майна або його знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, у тому числі планів санації чи реструктуризації, якщо ці дії вчинені під час здійснення щодо боржника процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації або погашення боргів та завдали великої матеріальної шкоди, -

карається штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч нмдг або позбавленням волі на строк від одного до п'яти років.

На підставі проведеного нами дисертаційного дослідження також запропоновано проєкт ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення відповідальності за доведення до неплатоспроможності)» (додаток Б).

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши особливості кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності, ми дійшли наступних висновків.

1. Встановлено, що у 2012-2022 роках суди в Україні в більшості випадків закривали кримінальні провадження у справах по обвинуваченню за ст. 219 КК у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, при тому що в окремих випадках державі чи кредиторю завдавалася матеріальна шкода в розмірі десятків та навіть сотень мільйонів гривень. Крім того, в Єдиному державному реєстрі судових рішень немає жодного судового рішення по обвинуваченню за ст. 218¹ КК.

2. Обґрунтовано, що умисні дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності суб'єкта господарської діяльності, є суспільно небезпечними та порушують встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою чи кредитором.

Бездіяльність полягає у невчиненні спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення конкретної дії, яку він повинен був та міг вчинити (наприклад, нестягнення дебіторської заборгованості або ухиляння від прийняття рішень, здатних попередити настання неплатоспроможності).

Якщо платоспроможність боржника не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом. У разі ж застосування процедури санації, особа, яка вчинила умисні дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності, не буде підлягати кримінальній відповідальності.

3. Запропоновано в ст. 219 КК передбачити відповідальність саме за умисне доведення до неплатоспроможності та диференціювати кримінальну відповідальність, виокремивши ч. 2, в якій передбачити відповідальність за

умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків. Ступінь суспільної небезпеки умисного доведення до неплатоспроможності державних підприємств є значно вищим ніж ступінь суспільної небезпеки умисного доведення до неплатоспроможності товариства з обмеженою відповідальністю, оскільки це призводить до руйнування цілісних майнових комплексів, стратегічно важливих для держави об'єктів, різкого зростання безробіття тощо. Крім того, ч. 1 ст. 218¹ КК доцільно розмістити в ч. 3 ст. 219 КК.

4. Визначено, що КУзПБ передбачає процедури розпорядження майном, санації та реструктуризації, які проводяться у разі неплатоспроможності боржника, а також процедури ліквідації та погашення боргів боржника, які розпочинаються після ухвалення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом. Відповідно і незаконні дії можуть бути вчинені у разі неплатоспроможності боржника або у разі його банкрутства.

Арбітражний керуючий, який призначений розпорядником майна, керуючим санацією чи ліквідатором, прирівнюється до службової особи суб'єкта господарської діяльності.

5. Запропоновано виключити з КУпАП ст. 166¹⁶, а КК доповнити ст. 219¹, яка буде передбачати відповідальність за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства, якщо вони завдали великої матеріальної шкоди. Для ст. 219¹ КК доцільно встановити покарання в межах класифікації кримінальних правопорушень, яка визначена в ст. 12 КК для нетяжкого злочину.

Суспільна небезпека незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства полягає в тому, що вони завдають матеріальних збитків кредиторам, порушуючи встановлений порядок задоволення вимог кредиторів під час здійснення щодо боржника процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації або погашення боргів.

6. Обґрунтована необхідність збільшення санкції ч. 1 ст. 219 КК в межах класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої в ст. 12 КК, оскільки розмір штрафу має бути достатнім для виправлення засудженого та попередження нових кримінальних правопорушень, та запровадження в ст. 219 КК альтернативного покарання у виді позбавлення волі, оскільки санкція статті передбачає лише одне основне покарання.

7. Висловлена думка, що умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, а також умисне доведення банку до неплатоспроможності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, є найбільш суспільно небезпечними діями серед посягань, направлених на доведення до неплатоспроможності, і тому запропоновано класифікувати ці посягання як тяжкі злочини та встановити за їхнє вчинення покарання, передбачене в межах ст. 12 КК.

8. Запропоновано зменшити розмір великої матеріальної шкоди, передбаченої у примітці до ст. 219 КК, з п'ятиста нмдг до трьохсот, оскільки прожитковий мінімум для працездатних осіб з 2012 року збільшився більш ніж у два рази. При умисному доведенні банку до неплатоспроможності доцільно також встановити матеріальний наслідок у розмірі трьохсот нмдг.

Відповідно примітці до ст. 219 КК необхідно доповнити п. 2, в якому роз'яснити значення терміну «пов'язана з банком особа».

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності можна зробити такі найбільш важливі висновки, в яких міститься розв'язання теоретичних та практичних проблем, відповідних питань та внести деякі рекомендації щодо вдосконалення норм чинного законодавства України про кримінальну відповідальність:

1. На підставі проведеного дослідження було встановлено, що розвиток інституту банкрутства в Україні можемо умовно поділити на наступні історичні періоди:

- період формування інституту банкрутства за часів Київської Русі, в якому залежно від форми вини розрізняли три види неспроможності: випадкова або безвинна, необережна та злісна (IX–XIII століття);

- період розвитку інституту банкрутства за часів перебування України в складі російської імперії, законодавство якої передбачало три види банкрутства: зловмисне, необережне та злісне, а також спеціальні норми за співучасть у банкрутстві (XVII–XIX століття);

- період проведення нової економічної політики за часів радянської влади, що обумовило необхідність посилення правової охорони відносин власності, внаслідок чого була встановлена кримінальна відповідальність за злісне банкрутство (1927–1960 роки);

- період розвитку законодавства України після проголошення незалежності, під час якого було прийнято новий КК та встановлена логічно вибудована система кримінально-правової охорони відносин у сфері банкрутства (1991–2011 роки);

- період адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, за якого здійснюється перехід України до діючої ринкової економіки, а також забезпечується кримінально-правова охорона

відносин у сфері банкрутства статтями 218¹, 219, 220¹ та 220² КК (2014 рік і дотепер).

2. КК та регулятивне законодавство не містять визначення терміну «стійка фінансова неспроможність», а вчені та дослідники визначають його як неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати.

Поняття «неплатоспроможність» є більш ширшим ніж поняття «банкрутство», оскільки неплатоспроможність є неспроможністю боржника виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, яка може бути відновлена шляхом застосування процедури санації (щодо боржника – юридичної особи) або реструктуризації (щодо боржника – фізичної особи).

Банкрутством є неспроможність боржника відновити свою платоспроможність, а задовольнити грошові вимоги кредиторів можливо лише шляхом застосування ліквідаційної процедури. Тобто, неплатоспроможність є передумовою банкрутства, оскільки якщо платоспроможність боржника не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом.

3. Визначена суспільна небезпека доведення до банкрутства, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків державі чи кредитору внаслідок неповернення кредитів чи непогашення боргів, ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а також приватизації підприємств за нижчими цінами тощо. При цьому, держава позбавляється важливого фінансового джерела – податків, кредитів та інвестицій. Основними способами доведення до неплатоспроможності та банкрутства є:

- отримання кредитних коштів або безвідсоткової зворотної фінансової допомоги з подальшим їх виведенням та створенням штучної кредиторської заборгованості перед іншим суб'єктом господарської діяльності;

- продаж майна суб'єкта господарської діяльності та виведення коштів шляхом укладення договорів купівлі-продажу з іншим суб'єктом господарської діяльності;

- отримання поворотної фінансової допомоги від суб'єкта господарської діяльності з подальшим зверненням до суду із заявою про порушення справи про банкрутство;

- завідомо збикова інвестиція у цінні папери «фірм-одноденок», які на ринку нічого не коштують, але за номінальною вартістю в суммі складають десятки або навіть сотні мільйонів гривень;

- постачання товарів або надання послуг з використанням підприємств – боржників в якості «податкових ям» з метою ухилення від сплати податків та незаконного відшкодування податку на додану вартість;

- невиконання належних управлінських обов'язків, що істотно впливає на фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності, зокрема, нестягнення дебіторської заборгованості або ухиляння від прийняття рішень, здатних попередити настання неплатоспроможності, тощо.

4. Дослідивши об'єктивні ознаки доведення до банкрутства було встановлено, що основним безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою чи кредитором. Додатковим безпосереднім об'єктом доведення до банкрутства є встановлений порядок відносин власності в суспільстві.

Запропоновано назву розділу VII Особливої частини КК викласти в наступній редакції: «Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності», оскільки зворот «кримінальні правопорушення проти...» цілком охоплює як випадки вчинення кримінальних правопорушень проти здійснення законної господарської діяльності, так і поза сферою господарської діяльності.

Потерпілими від доведення до банкрутства можуть бути держава чи кредитор (юридичні або фізичні особи), які мають підтвержені у

встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника та яким завдана велика матеріальна шкода. Термін «кредитор» в однині не обмежує законних прав всіх кредиторів, яким була завдана велика матеріальна шкода, оскільки в кримінальному провадженні вони будуть визнані потерпілими від кримінального правопорушення.

5. При вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, шкода державі чи кредитору завдається шляхом протиправного впливу на майно боржника, що стає підставою невиконання суб'єктом господарської діяльності своїх грошових зобов'язань.

Механізм спричинення великої матеріальної шкоди державі полягає в заподіянні реальних матеріальних збитків шляхом ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а кредитору велика матеріальна шкода завдається внаслідок неповернення кредитів або непогашення боргів. Упущена вигода може бути врахована при кваліфікації за ст. 219 КК лише у разі несплати відсотків за користування кредитом, оскільки їх розмір чітко закріплений кредитним договором. Обов'язок доказування розміру шкоди, завданої зазначеним кримінальним правопорушенням, покладається на детективів органів Бюро економічної безпеки України та прокурора.

6. Дослідивши суб'єктивні ознаки доведення до банкрутства було встановлено, що суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується прямим умислом щодо вчинюваних дій та щодо обох взаємопов'язаних суспільно небезпечних наслідків.

Аналіз відповідної судової практики показав, що винна особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачала настання як стійкої фінансової неспроможності, так і спричинення великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, і бажала їх настання. За характером умисел є визначеним, що характеризується наявністю у винної особи бажання

досягти зазначених наслідків. За часом виникнення умисел є заздалегідь обдуманим.

7. Запропоновано до кола спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 219 КК, додати кінцевого бенефіціарного власника, який здійснює вирішальний вплив на діяльність суб'єкта господарської діяльності.

Недоцільним є включення до зазначеного кола фізичної особи-підприємця, оскільки у разі припинення своєї діяльності зобов'язання за укладеними договорами залишаються за нею як фізичною особою. Фізична особа не перестає існувати та відповідає за зобов'язаннями перед кредиторами ще протягом п'яти років (згідно судової практики).

8. Обґрунтовано, що умисні дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності суб'єкта господарської діяльності, є суспільно небезпечними та порушують встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою чи кредитором.

Бездіяльність полягає у невчиненні спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення конкретної дії, яку він повинен був та міг вчинити (наприклад, нестягнення дебіторської заборгованості або ухиляння від прийняття рішень, здатних попередити настання неплатоспроможності).

Якщо платоспроможність боржника не буде відновлена шляхом застосування процедури санації, то його буде визнано банкрутом. У разі ж застосування процедури санації, особа, яка вчинила умисні дії чи бездіяльність, що призвели до неплатоспроможності, не буде підлягати кримінальній відповідальності.

9. Запропоновано в ст. 219 КК передбачити відповідальність саме за умисне доведення до неплатоспроможності та диференціювати кримінальну відповідальність, виокремивши ч. 2, в якій передбачити відповідальність за умисне доведення до неплатоспроможності державного підприємства та

підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, а ч. 1 ст. 218¹ КК розмістити в ч. 3 ст. 219 КК.

Ступінь суспільної небезпеки умисного доведення до неплатоспроможності державного підприємства чи підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, є значно вищим ніж товариства з обмеженою відповідальністю, оскільки це призводить до руйнування цілісних майнових комплексів, стратегічно важливих для держави об'єктів, різкого зростання безробіття тощо.

10. Обґрунтована позиція про недоцільність криміналізації необережного доведення до неплатоспроможності через негативний вплив на господарську діяльність, внаслідок загострення фінансової кризи, що була спричинена поширенням у світі та в Україні гострої респіраторної хвороби COVID-19, а також внаслідок проведення агресивної війни росії проти України.

11. Встановлено, що у 2012-2022 роках суди в Україні в більшості випадків закривали кримінальні провадження у справах по обвинуваченню за ст. 219 КК у зв'язку з закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, при тому що в окремих випадках державі чи кредиторі завдавалася матеріальна шкода в розмірі десятків та навіть сотень мільйонів гривень.

12. Обґрунтована необхідність збільшення санкції ч. 1 ст. 219 КК в межах класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої в ст. 12 КК, оскільки розмір штрафу має бути достатнім для виправлення засудженого та попередження нових кримінальних правопорушень, та запровадження в ст. 219 КК альтернативного покарання у виді позбавлення волі, оскільки санкція статті передбачає лише одне основне покарання.

13. Запропоновано зменшити розмір великої матеріальної шкоди, передбаченої у примітці до ст. 219 КК, з п'ятиста нмдг до трьохсот, оскільки прожитковий мінімум для працездатних осіб з 2012 року збільшився більш

ніж у два рази. При умисному доведенні банку до неплатоспроможності доцільно також встановити матеріальний наслідок у розмірі трьохсот нмдг.

14. Обґрунтована пропозиція щодо виключення з КУпАП ст. 166¹⁶ та доповнення КК ст. 219¹, яка буде передбачати відповідальність за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства, якщо вони завдали великої матеріальної шкоди. Для ст. 219¹ КК доцільно встановити покарання в межах класифікації кримінальних правопорушень, яка визначена в ст. 12 КК для нетяжкого злочину.

Суспільна небезпека незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства полягає в тому, що вони завдають матеріальних збитків кредиторам, порушуючи встановлений порядок задоволення вимог кредиторів під час здійснення щодо боржника процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації або погашення боргів.

15. Запропоновані нові редакції статей 219 та 219¹ КК:

Стаття 219. Доведення до неплатоспроможності.

1. Доведення до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином - засновником (учасником), кінцевим бенефіціарним власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності діянь, що призвели до неспроможності суб'єкта господарської діяльності виконати свої грошові зобов'язання, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, -

карається штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від одного до п'яти років.

2. Ті самі діяння, вчинені щодо державного підприємства чи підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, -

карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3. Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких діянь, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, -

карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Примітка. 1. У статтях 219, 219¹, 222 КК матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у триста і більше разів перевищує нмдг.

2. Термін «пов'язана з банком особа» вживається у значенні, визначеному ЗУ «Про банки і банківську діяльність».

Стаття 219¹. Незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

1. Умисне приховування майна, відомостей про майно, відчуження майна або його знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, у тому числі планів санації чи реструктуризації, якщо ці дії вчинені під час здійснення щодо боржника процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації або погашення боргів та завдали великої матеріальної шкоди, - карається штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч нмдг або позбавленням волі на строк від одного до п'яти років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н. О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою: монографія. Львів: ПАІС, 2008. 216 с.
2. Бабанли Р. Ш., Кваша О.О. Конституційні принципи в нормах кримінального кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Вип. 2. С. 35-44.
3. Бабанли Р. Ш. Наукові підходи до з'ясування сутності терміна «загальні засади призначення покарання». *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 288-291.
4. Бабанли Р. Ш. До питання про мету покарання, яка має бути визначальною при його призначенні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2017. № 4 (37). С. 142-155.
5. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.
6. Бажанов М. И. Избранные труды / сост.: В. И. Тютюгин, А. А. Байда, Е. В. Харитоновна, Е. В. Шевченко; отв. ред. В. Я. Таций. Харьков: Право, 2012. 1244 с.
7. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.
8. Баулін Ю. В. Вибрані праці. Харків: Право, 2013. 928 с.
9. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 185-207.
10. Баулін Ю. В. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матер. наук. полілогу / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко*. Харків: Право, 2018. С. 11-25.

11. Бекарриа Чезаре. О преступлениях и наказаниях. Киев: Ин Юре, 2014. 240 с.

12. Берзін П. С. Злочини у сфері господарської діяльності: методика обчислення матеріальної шкоди. Київ: Юрисконсульт, 2005. 149 с.

13. Бірюков О. М. Транскордонні банкрутства: питання термінології. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 2 (88). С. 89-94.

14. Богатир В. К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 210 с.

15. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини: навч. посіб. Львів: «Світ», 2000. 120 с.

16. Болдарь Г. Є. Незаконні дії у разі банкрутства: проблеми кримінально-правової кваліфікації та вдосконалення законодавства: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08. Львів, 2007. 226 с.

17. Борейко О. М. Неспроможність та банкрутство у цивільному праві України (основні положення та правова природа): автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.03. Одеса, 2012. 19 с.

18. Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 15-31.

19. Борисов В. І. Вибрані твори / уклад.: В. В. Базелюк, С. В. Гізімчук, Л. М. Демидова та ін.; відп. за вип. М. В. Шепітько. Харків: Право, 2018. 784 с.

20. Борисов В. І. Потерпілий від злочину і підстава кримінальної відповідальності. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матер. наук. полілогу / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко*. Харків: Право, 2018. С. 85-87.

21. Борисов В. Склад злочину та місце потерпілого в його структурі. *Право України*. 2020. № 2. С. 138-150.

22. Бровко В. М. Щодо визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 2. Т. 2. С. 125-129.

23. Бровко В. М. Кримінальна відповідальність за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 232 с.

24. Булейко А. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям в Україні та інших країнах: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; Запоріжжя, 2017. 240 с.

25. Бурдін В. М. Інститут звільнення від кримінальної відповідальності: доцільність існування та проблеми правозастосування. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності*: матер. наук. полілогу / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 124-129.

26. Бутирська І. Провадження у справах про банкрутство як особливий вид провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2021. № 4. С. 23-32.

27. Бутирський А. А. Концепція удосконалення законодавства про неспроможність. *Право України*. 2018. № 6. С. 86-97.

28. Васілін Є. М. Щодо недоліків та перспектив удосконалення назви Розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29-30 груд. 2017 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 189-192.

29. Васілін Є. М. Велика матеріальна шкода як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 218-1 Кримінального кодексу України. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 1. С. 29-34.

30. Васілін Є. М. Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; Луганск. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєверодонецьк. 2018. 244 с.

31. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій. Харків: Право, 2017. Т. 17. 1064 с.

32. Великий енциклопедичний юридичний словник. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.

33. Вереша Р. В. Визначення ознак суб'єктивної сторони складу злочину в Особливій частині КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 2(36). С. 53-61.

34. Вереша Р. В. Вина і норми Загальної частини КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 1(35). С. 35-40.

35. Вереша Р. В. Вина і кримінальна відповідальність: основні аспекти співвідношення. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 3 (37). С. 43-50.

36. Вереша Р. В. Загальна теорія вини у кримінальному праві. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2017. № 2 (35). С. 171-184.

37. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 583 с.

38. Вирок Болградського районного суду Одеської області від 16 травня 2013 року у справі № 1507/473/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/31317361> (дата звернення: 12.05.2023).

39. Вирок Корецького районного суду Рівненської області від 23 грудня 2014 року у справі № 563/204/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42285329> (дата звернення: 12.05.2023).

40. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності». URL: http://www.rada.gov.ua/plz/zweb_n/webproc4_1?pf3511 (дата звернення: 12.05.2023).

41. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

42. В Україні скоротилися обсяги промислового виробництва – Держстат. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/22/novyna/ekonomika/ukrayiniskorotylysya-obsyahypromyslovoho-vyrobnyctva-derzhstat> (дата звернення: 12.05.2023).

43. Гавриш С. Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений. *Право и политика*. 2000. № 11. С. 4-15.

44. Гацелюк В. О. Про ризики гуманізації та (де)криміналізації. Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 19-20 квіт. 2012 р.). Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 107-111.

45. Гончаренко В. Д. Хрестоматія з історії держави і права України. З найдавніших часів до початку XX ст.: навч. посіб. для юрид. вищ. навч. закладів і фак. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький. Київ: Ін Юре. 1997. 464 с.

46. Гордієнко В. В. Безпосередній об'єкт злочинів пов'язаних із банкрутством суб'єктів господарської діяльності. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2009. № 48. С. 255-260.

47. Гордієнко В. В. Вина як ознака суб'єктивної сторони злочинів пов'язаних із банкрутством суб'єктів господарської діяльності. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2011. № 52. С. 302-308.

48. Гордієнко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2012. 215 с.

49. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 12.05.2023).

50. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. 6-те вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 640 с.

51. Грек Б. М. Кримінально-правова характеристика фіктивного банкрутства і доведення до банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 207 с.

52. Грек Б. М. Банкрутство. Цивільний та кримінально-правовий аспекти: монографія. Київ: Прецедент, 2006. 303 с.

53. Грищук В. К., Пасєка О. Ф. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Велика Українська юридична енциклопедія*. Харків, 2017. Т. 17. С. 241-243.

54. Гуторова Н. О. Щодо гуманізації відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності. Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (19-20 квітня 2012 р.). Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 141-145.

55. Гуторова Н. О., Пономаренко Ю. А. Пеналізація злочинів як напрямок кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 32-49.

56. Гуторова Н. О. Дослідження кримінальної відповідальності: аксіологічний підхід. *Фундаментальні проблеми кримінальної*

відповідальності: матер. наук. полілогу / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 45-49.

57. Данченко К. М., Оперук В. І. Особливості кримінальної відповідальності юридичних осіб. *Право і суспільство*. 2018. № 6. С. 145-150.

58. Демидова Л. М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків: Право, 2013. 752 с.

59. Джузь В. В. Про необхідність зміни правового режиму в конкурсному праві України. *Українське комерційне право*. 2013. № 13. 66 с.

60. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с.

61. Дудоров О. О. Причинний зв'язок: кримінально-правові аспекти. *Вісник Запорізького національного університету*: Юридичні науки. 2012. № 4 (1). С. 214-221.

62. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: особливості кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 169-175.

63. Дудоров О. О. Потерпілий у кримінальному праві. Азовські правові читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Бердянськ, 18-19 квіт. 2014 р.). Бердянськ: ТОВ «Модем-1», 2014. С. 167-174.

64. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

65. Дудоров О. О., Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність американських корпорацій за економічні злочини: від витоків до сьогодення. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 2. С. 103-145.

66. Дудоров О. О., Каменський Д. В. У пошуках оптимальної назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 176-186.

67. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитися зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 216-263.

68. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо доведення банку до неплатоспроможності: сумнівна законодавча новела. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 1. С. 71-115.

69. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2017. 872 с.

70. Дудоров О. О. Проблеми тлумачення норм КК України про відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності. Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 14-15 верес. 2018 р.); відп. ред. І. А. Ломачинська, А. В. Смітюх. Одеса: Фенікс, 2018. С. 653-660.

71. Ємельянов М. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство: монографія. Харків: Право, 2014. 176 с.

72. Житний О. О. Види порівняльних досліджень у кримінальному праві України. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 29 січ. 2016 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 19-20.

73. Жмур Ю. М. Характеристика кримінального права США. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2016. Випуск 31. С. 123-128.

74. Загинеї З. А. Квазікримінальна відповідальність юридичних осіб за кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 49-56.

75. Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей / за ред. С. В. Жукова. Київ: Алерта, 2019. 216 с.

76. Захарченко П. П. Історія держави і права України: підручник. Київ: Атіка, 2005. 368 с.

77. Зеленов Г. М. Злочини, які порушують установлений порядок виникнення та виконання майнових зобов'язань (кримінально-правова характеристика): дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08. Луганськ, 2009. 227 с.

78. Зелінський А. Ф., Куц В. М. Об'єкт злочину і структура Особливої частини Кримінального кодексу. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Харків, 1997. Вип. 2. С. 148-154.

79. Історія держави і права України. Курс лекцій / В. М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П. П. Захарченко, О. В. Кузмінець та ін.; за ред. В. М. Щербатюка. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. 496 с.

80. Кабенюк Ю. В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.04; Ін-т економ.-прав. дослідж. НАН України. Київ, 2018. 242 с.

81. Кабенюк Ю. Участь арбітражного керуючого у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Право України*. 2021. № 4. С. 71-83.

82. Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством, в Україні та США. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 237-249.

83. Каменський Д. В. Порівняльно-правові дослідження в галузі кримінального права: погляд американських вчених. *Право, держава та громадське суспільство в умовах системних реформ у процесі євроінтеграції: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпропетровськ, 1-2 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетровський гуманітарний університет, 2016. С. 119-123.

84. Каменський Д. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності: про американський підхід. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матер. наук*.

полілогу / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 138-143.

85. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та України: порівняльно-правове дослідження : монографія / передне слово д-ра юрид. наук, проф. О.О. Дудорова. Київ: ВД «Дакор», 2020. 1128 с.

86. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монограф. / НАН України; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

87. Ключко А. М. Шляхи вдосконалення кримінального законодавства України щодо відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 136–140.

88. Ключко А. М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук; 12.00.08; Сумск. нац. аграрний ун-т. Суми. 2020. 563 с.

89. Ключик Ю. В. Злочини, передбачені статтями 218-1, 219, 220-1, 220-2 КК України в системі злочинів у сфері господарської діяльності. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 2. С. 37-43.

90. Ключик Ю. В. Суб'єкт злочинів у сфері банкрутства. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. С. 225-232.

91. Ключик Ю. В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2019. 199 с.

92. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 12.05.2023).

93. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 26 жовтня 2017 року № 80731-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 12.05.2023).

94. Колос С. Об'єкт злочину у наці кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 196-199.

95. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.05.2023).

96. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину: монографія. Дніпропетровськ: Юридична академія МВС, Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

97. Коржанський М., Коржанська О. Цінність суспільних відносин. *Право України*. 2006. № 12. С. 20-22.

98. Костенко О., Ландіна-Виговська А. Поняття об'єкта злочину: дискусію варто продовжити. *Право України*. 2008. № 4. С. 101-105.

99. Костенко А. Уголовное наказание в системе средств противодействия преступности. *Право Украины*. 2012. № 9-10. С. 191-209.

100. Красницький І. В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2005. 220 с.

101. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. Київ: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

102. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / За заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джужи. Київ: ВД «Дакор», 2018. 386 с.

103. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: наук.-практ. посіб. / В. П. Ємельянов. Харків : Право, 2018. 142 с.

104. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

105. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.; 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 584 с.

106. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.; 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 768 с.

107. Кримінальне право України. Загальна частина / Р. В. Вереша. 7-ме вид., перероб. та допов. Київ: Алерта, 2021. 500 с.

108. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Республіки Молдова / під ред. В. Л. Менчинського; переклад на українську мову Т. В. Руденко. Київ: ОВК, 2016. 462 с.

109. Кримінальний кодекс Грузії / переклад на українську мову Т. В. Руденко; під заг. ред. О. В. Коротюк. Київ: ОВК, 2021. 254 с.

110. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського; переклад на українську мову О. В. Лішевської. Київ: ОВК, 2016. 284 с.

111. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського; переклад на українську мову В. С. Станіч. Київ: ОВК, 2019. 138 с.

112. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під ред. В. Л. Менчинського; переклад на українську мову М. І. Мазуренко. Київ: ОВК, 2017. 348 с.

113. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / переклад на українську мову О. В. Коротюк. Київ: ОВК, 2020. 264 с.

114. Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. Київ: Держполітвидав, 1950. 168 с.

115. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.05.2023).

116. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.05.2023).

117. Кришевич О. В., Рощина І. О. Доведення до банкрутства : кримінально-правовий аспект та розмежування з шахрайством. *Юридичний вісник*. 1 (34). 2015. С. 143-147.

118. Круглова О. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства (аналіз складу злочину): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 195 с.

119. Кудрявцева В. В., Бернацька Ж. П. Кодекс України з процедур банкрутства, як спроба антикорупційного реформування системи неплатоспроможності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 10. С. 38-43.

120. Кузьмін Р. Р. Кримінальна відповідальність юридичних осіб (корпорацій) за господарські злочини. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 7-11.

121. Кузьмін Р. Р. Господарсько-правовий механізм декриміналізації економіки України: монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2011. 376 с.

122. Куц В. М., Сотниченко В. С. Юридична особа як об'єкт застосування кримінально-правових заходів: монографія. Київ: Нац. акад. прокурат. України, 2017. 250 с.

123. Куц В. М. Сучасні уявлення щодо змісту окремих об'єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2 (14). С. 102-108.

124. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та США. *Актуальні проблеми економіки, обліку, менеджменту та права*: матеріали міжнародної науково-практичної

конференції (м. Полтава, 16 верес. 2020 р.). Полтава: Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2020. С. 65-67.

125. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та ФРН. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25-26 верес. 2020 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 110-113.

126. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні, Польщі та Молдові. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики*: матеріали круглого столу КУП НАН України (м. Київ, 1 жовт. 2020 р.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 10-13.

127. Лазаренко В. В. Доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності: поняття та правове регулювання. *Збірник наукових праць «Держава і право»*. 2021. Випуск 89. С. 115-123.

128. Лазаренко В. В. Суб'єкт доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. *Knowledge, Education, Law and Management*. Lublin. 2021. № 7 (43). Vol. 1. P. 189-193.

129. Лазаренко В. В. Генезис кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства. *Збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів КУП НАН України*. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. С. 26-39.

130. Лазаренко В. В. Про доцільність диференціації кримінальної відповідальності за ст. 219 «Доведення до банкрутства» Кримінального кодексу України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4 (81). Ч. 2. С. 91-95.

131. Лазаренко В. В. Про криміналізацію незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. С. 5-8.

132. Ландіна А. В. Інформаційна безпека як об'єкт злочину. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 354-361.

133. Литвинов О. М., Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: деякі міркування щодо форм реалізації та юридичної природи. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності*: матер. наук. полілогу / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 167-172.

134. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 573 с.

135. Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 128-132.

136. Лобач О. М. Правове регулювання банкрутства: навч. метод. посіб. Київ: НаУКМА, 2015. 37 с.

137. Луць В. В. До історії розробки та прийняття Цивільного кодексу України. *Право України*. 2019. № 1. 344 с.

138. Ляпунова Н. М. Кримінальна відповідальність за приховування банкрутства та фіктивне банкрутство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. 17 с.

139. Марушев А. Д. Особливості визначення способів вчинення злочинів з доведення до банкрутства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2016. Вип. 22. С. 166-169.

140. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства від 19 січня 2006 року № 14 (в ред. від 26 жовтня 2010 року № 1361). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1361665-10#Text> (дата звернення: 05.10.2022).

141. Митрофанов І. І. Система покарань у механізмі реалізації кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 194-198.

142. Митрофанов І. І. Кримінально-правові проблеми механізму реалізації кримінальної відповідальності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 486 с.

143. Митрофанов І. І. Актуальні проблеми регулювання відповідальності у кримінальному праві: монографія. Одеса: Фенікс, 2017. 450 с.

144. Михайлов О. О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08. Київ, 2008. 16 с.

145. Мовчан Р. О., Васілін Є. М. Криміналізація доведення банку до неплатоспроможності як черговий прояв безсистемності кримінальної правотворчості в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 131-139.

146. Морковник Х. Гучні банкрутства 2020: які компанії вилетіли в трубу, які – вибралися з боргової ями. URL: <https://thepage.ua/ua/business/yaki-kompaniyi-viletili-v-trubu-yaki-vibralisya-zborgovoyi-yami> (дата відвідув.: 12.05.2023).

147. Музика А. А., Лащук Є. В. Про загальне поняття предмета злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 103-118.

148. Мусиченко О. М. Зрозумілість сучасного кримінального закону: монографія. Миколаїв: Іліон, 2021. 308 с.

149. Навроцький В. О. Про «школи кримінального права» в Україні. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8-9 жовт. 2015 р.)*. Харків: Право. С. 50-56.

150. Навроцький В. З професорської шухляди. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. 705 с.

151. Навроцький В. О. Наскрізні та відособлені поняття кримінального права України. *Право України*. 2020. № 2. С. 81-96.

152. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

153. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

154. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., перероб. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

155. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. Копотуна І. М. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 864 с.

156. Нерсесян А. С. Проблеми визначення об'єкта злочинів проти прав інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 1. С. 151-156.

157. Олійник О. Проблемні питання сучасної системи покарань: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 191-196.

158. Олійник О. Сутність принципу справедливості за міжнародним кримінальним правом. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 216-220.

159. Олійник О., Ронська О. Протиправні дії у сфері банкрутства: концептуальні на порівняльно-правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 1 (29). С. 63-69.

160. Омельчук О. М. Юридична особа як спеціальний суб'єкт злочину. *Університетські наукові записки*. 2014. № 3. С. 126-133.

161. Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 161-166.

162. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 229 с.

163. Павленко Т. А. Об'єкт злочину в доктрині кримінального права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. № 3 (83). 2018. С. 92-102.

164. Панов М. І. Понятійний апарат кримінального права та його наукове і практичне значення. Харків: Право, 2018. 48 с.

165. Панченко О. О. Криміналізація та соціальна обумовленість. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 41-76.

166. Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: кримінально-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08. Львів, 2010. 23 с.

167. Письменський Є. О. Проблема системності кримінального матеріального та процесуального права на сучасному етапі нормотворення. Новітні кримінально-правові дослідження – 2015: збірник наукових праць / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2015. С. 256-260.

168. Письменний Є. О. Реалізація кримінально-правової політики шляхом криміналізації та декриміналізації: аналіз поточних законодавчих ініціатив. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 230–234.

169. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20101202#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

170. Політова А. С. Використання порівняльного правознавства у кримінальному праві. Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 9-10 жовт. 2014 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Харків: Право, 2014. С. 259-262.

171. Поляков Б. М. Правовые проблемы регулирования несостоятельности (банкротства): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.04. Донецк, 2003. 436 с.

172. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. Київ: Ін Юре, 2011. 560 с.

173. Поляков Б., Радзивілюк В. Доктрина конкурсного процесу. *Право України*. 2021. № 4. С. 13-22.

174. Поляков Р. Б. Становлення конкурсного процесу (процедури банкрутства) та його розвиток у 1990-х роках в незалежній Україні. *Економіка та право*. 2020. № 3. С. 27-33.

175. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неплатоспроможності) в юридичній доктрині України: моногр. Запоріж. нац. ун-т. Київ: Юридичне видавництво «Право України», 2021. 312 с.

176. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра філософії: 12.00.04; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2022. 274 с.

177. Полянський Є. Ю. Кримінально-правова доктрина США: генезис, обґрунтування, перспективи: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2015. 417 с.

178. Пономаренко Ю. А. Кримінальна відповідальність, покарання та інші заходи кримінально-правового характеру в системі кримінально-правових наслідків вчинення злочину. *Проблеми науки кримінально права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8-9 жовт. 2015 р.) Харків: Право, 2015. С. 192-195.

179. Пономаренко Ю. А. Кримінальна відповідальність та інші заходи кримінально-правового характеру. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності*: матер. наук. полілогу / упоряд.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 56-68.

180. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 червня 2018 року у справі № 338/180/17. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/74963905> (дата звернення: 12.05.2023).

181. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2018 року у справі № 916/559/17. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/75241905> (дата звернення: 12.05.2023).

182. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

183. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року №7 «Про практику призначення судами кримінального покарання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

184. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 8 «Про внесення змін до доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-09#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

185. Постанова судових палат у цивільних та господарських справах Верховного Суду України від 04 грудня 2013 року у справі № 6-125цс13. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/36171773> (дата звернення: 12.05.2023).

186. Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як інститут кримінального права України: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2019. 196 с.

187. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20220801#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

188. Про банкрутство: Закон України від 14 травня 1992 року № 2343-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514> (дата звернення: 12.05.2023).

189. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення: Закон України від 28 січня 1994 року № 3888-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3888-12/ed19940128> (дата звернення: 12.05.2023).

190. Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство»: Закон України від 30 червня 1999 року № 784-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-14/ed19990630> (дата звернення: 12.05.2023).

191. Про внесення змін до Кримінально та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності: Закон України від 15 квітня 2008 року № 270-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17/ed20080415#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

192. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17/ed20111115> (дата звернення: 12.05.2023).

193. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23 травня 2013 року № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18/ed20130523#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

194. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних з банком осіб : Закон України від 02 березня 2015

року № 218-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

195. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку: Закон України від 16 липня 2015 року № 629-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

196. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

197. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 12.05.2023).

198. Проект нового Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/07/14/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-14-07-2022.pdf> (дата звернення: 12.05.2023).

199. Про затвердження Порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутств: наказ Міністерства юстиції України від 10 вересня 2020 року № 3105/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0872-20#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

200. Про затвердження Порядку функціонування автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність»: наказ Міністерства юстиції України від 18.02.2020 № 594/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-20#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

201. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

202. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

203. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 року № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16/ed20220507#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

204. Процедури банкрутства в Україні. Актуальне законодавство та судова практика. Київ: «Центр учбової літератури», 2021. 436 с.

205. П'ять бесід з майстром. Інтерв'ю професора університету штата Пенсільванія (США) Вільяма Еліота Батлера – головному редакторові журналу «Право України» Олександрю Святоцькому та координатору актуальної теми Олексію Кресіну. *Право України*. 2019. № 3. С. 16-29.

206. Радзивілюк В. Концептуальні зміни цільової спрямованості новітнього законодавства про банкрутство. *Право України*. 2019. № 8. С. 107-119.

207. Радзивілюк В. В., Поляков Р. Б. Проблеми застосування господарсько-процесуальних норм у процедурі банкрутства (неплатоспроможності). *Право України*. 2020. № 7. С. 147-158.

208. Ребет Л. М. Порівняльна метода в науці права / Наук. Видання. Упорядкування і наукова редакція О. В. Кресіної. Київ – Мюнхен: Український вільний університет, Центр порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ: Логос, 2017. 231 с.

209. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: КНТ, 2007. 596 с.

210. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія / За наук. ред. Борисова В. І. Харків : Право, 2006. 208 с.

211. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. 4-те вид., стереотипне. Київ: Алерта, 2021. 528 с.

212. Скупський Р. М., Гнатенко Є. П. Вплив світової пандемії COVID-19 на економіку країн та діяльність підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 4. С. 77-82.

213. Скутельник П. Ф. Фінансово-правові аспекти банкрутства як багатоаспектного юридичного процесу. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 1. С. 88-94.

214. Сташис В. Роль та значення покарання у системі запобігання злочинності. *Право України*. 2011. № 9. С. 167–173.

215. Сташис В. В. Вибрані праці / уклад.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова; відп. ред. В. Я. Тацій. Харків, 2015. 1184 с.

216. Стрельцов Є. Л. Об'єкт і кваліфікація злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 131–134.

217. Стрельцов Є. Л. Відповідальність за економічні злочини в країнах англо-американської правової сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. № 11. Том 2. С. 66-69.

218. Суріна О. С. Правове регулювання банкрутства в Україні. *Молодий вчений*. № 11 (51). 2017. С. 1011-1013.

219. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи / Ю. В. Баулін, М. В. Буроменський, В. В. Голіна та ін.; Під заг. ред. Ю. В. Бауліна. Київ: ВАІТЕ, 2015. 688 с.

220. Тарасевич Т. Ю. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2011. 232 с.

221. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

222. Терлюк І. Я. Історія держави і права України (Доновітній час): навч. посіб. Київ: Атіка, 2006. 400 с.

223. Терентьев В. И. Уголовная ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины: монография. Николаев: Дизайн и полиграфия, 2006. 189 с.

224. Топчій В. В., Дідківська Г. В., Мудряк Т. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 320 с.

225. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія. Київ: Атіка, 2003. 144 с.

226. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 448 с.

227. Трубніков В. М. Поняття об'єкта злочину з нових позицій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2009. Вип. 1 (5). С. 14-17.

228. Трубніков В. М. Нове універсальне поняття об'єкта злочину. *Наука і правоохорона*. 2009. № 1-2 (3-4). С. 85-89.

229. Трут Д., Молчанов А. Доведені до краю: проблеми відповідальності за доведення до банкрутства в українських реаліях. *Юрист&Закон*. 2017. № 42. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010933 (дата звернення: 12.05.2023).

230. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 21 березня 2014 року № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/ed20140321#Text (дата звернення: 12.05.2023).

231. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики от 14 марта 1997 года URL: <http://ru.china-embassy.org/rus/zfhz/zgflyd/t1330730.htm> (дата звернення: 12.05.2023).

232. Улибіна В. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 201 с.

233. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.

234. Уставъ о Банкротахъ от 19 декаб. 1800 г. Санкт-Петербург. 1803. 76 с.

235. Ухвала Франківського районного суду м. Львова від 11.07.2013 року у справі 465/4923/13-к. <https://reustr.court.gov.ua/Review/32929348> (дата звернення: 12.05.2023).

236. Ухвала Броварського міськрайонного суду Київської області від 17 жовтня 2017 року у справі № 361/4035/17. URL: <http://www.reustr.court.gov.ua/Review/69560548> (дата звернення: 12.05.2023).

237. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 05 грудня 2019 року у справі № 937/9810/19. URL: <http://www.reustr.court.gov.ua/Review/86188613> (дата звернення: 12.05.2023).

238. Ухвала Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 14 січня 2020 року у справі № 932/18894/19. URL: <http://www.reustr.court.gov.ua/Review/86910777#> (дата звернення: 12.05.2023).

239. Ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 13 травня 2020 року у справі № 932/3950/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/89283094> (дата звернення: 12.05.2023).

240. Ухвала Рівненського міського суду м. Рівне від 30 березня 2021 року у справі № 569/2536/16-к. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/96618860> (дата звернення: 12.05.2023).

241. Франчук В. В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2015. 272 с.

242. Фесенко Є. В. Об'єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї концепції. *Адвокат*. 2003. № 6. С. 9-12.

243. Фріс П. Л. До питань по кримінальну відповідальність юридичної особи. *Юридичний вісник*. 2015. № 2 (35). С. 152-155.

244. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. Одеса: Фенікс, 2018. 248 с.

245. Фролова О. Г. Злочини, пов'язані з банкрутством, в Україні: кримінально-правова характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 22 с.

246. Харитонов Р. Ф. Концепція галузевої юридичної компаративістики: науковий та освітній аспекти: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 220 с.

247. Хилюта В. В. Преступления против порядка осуществления экономической деятельности: проблемы правотворчества и правоприменения: моногр. Гродно: ГрГУ, 2014. 456 с.

248. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 12.05.2023).

249. Черкашин С. В. Кримінально-правова характеристика доведення до банкрутства. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 208-213.

250. Чугуников И. И. Объект преступления в современной уголовно-правовой науке: традиции и новации. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 17. С. 314–347.

251. Чугуников І. І. Об'єкт злочину як нормативне поняття. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 4 (58). С. 60-71.

252. Чугуников І. І. Поняття об'єкта злочину та проблеми правозастосування. Концептуальні основи кримінальної законотворчості:

матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 жовтня 2017 р.) / відп. ред. В. О. Туляков, Є. Л. Стрельцов. Одеса: НУ "ОЮА", 2017. 605 с.

253. Шаповалова О. А. Проблеми пеналізації злочинів у сфері господарської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; Харьк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2013. 254 с.

254. Шапченко С. Д. Співвідношення окремих норм Конституції України та деяких положень законодавства про кримінальну відповідальність у вітчизняній правовій системі: круглий стіл, присвячений 80-річчю з дня народження проф. Станіслава Сергійовича Яценка (м. Київ, 23 грудня 2016 р.). Київ: Юридичний факультет КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. С. 11-15.

255. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / Н. М. Оніщенко, А. Є. Шевченко, О. В. Скрипнюк та ін.; Відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк: ПП «ВД Кальміус», 2013. 424 с.

256. Яремко Г. З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08. Львів, 2010. 408 с.

257. Яценко А. М. Деякі міркування щодо форм реалізації кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 212-223.

258. Coronavirus VS business: half of entrepreneurs will remain in quarantine for no more than a month. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/04/2/658857> (дата звернення: 12.05.2023).

259. Criminal Code of the Kingdom of Sweden (1962, amended 2021). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/98/Sweden_CC.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

260. Criminal Code of the Republic of Bulgaria (1968, amended 2017). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/2c/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

261. Criminal Code of the Republic of Hungary (2012). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/da/HUngary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

262. Criminal Code of the Republic of Latvia (1998, amended 2020). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/cb/Latvia_Criminal%20Code%20as%20of%202020.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

263. Criminal Code of the Republic of Lithuania (2000, amended 2017). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/62/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

264. Criminal Code of the Federal Republic of Germany (1971, amended 2019). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/8c/Germany_CC_am2013_en.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

265. Insolvency Act 1986. UK Public General Acts. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/part/IV/chapter/X> (дата звернення: 12.05.2023).

266. Penal Code of the Republic of Estonia (2001, amended 2021). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/00/EST_CC_as%20of%20May%202021.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

267. Penal Code of the Republic of Kazakhstan (2014, amended 2016). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/3c/Kazakhstan_CC_2014_2016_en.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

268. Romania Penal Code (2009, amended 2017). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/e5/Romania_Penal%20Code_am2017_en.pdf (дата звернення: 12.05.2023).

269. United States Code. Office of the Law Revision Counsel. URL: <https://uscode.house.gov/browse.xhtml;jsessionid=1AA91ACD7054C68D0B58F1618F4CC54B> (дата звернення: 12.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лазаренко В. В. Доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності: поняття та правове регулювання. *Збірник наукових праць «Держава і право»*. 2021. Випуск 89. С. 115-123.

2. Лазаренко В. В. Про доцільність диференціації кримінальної відповідальності за ст. 219 «Доведення до банкрутства» Кримінального кодексу України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4 (81). Ч. 2. С. 91-95.

3. Лазаренко В. В. Про криміналізацію незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 10. С. 5-8.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та США. *Актуальні проблеми економіки, обліку, менеджменту та права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Полтава, 16 вересня 2020 р.). Полтава. 2020. С. 65-67.

5. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та ФРН. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 25-26 вересня 2020 р.). Запоріжжя. 2020. С. 110-113.

6. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні, Польщі та Молдові. *Актуальні проблеми сучасної*

юридичної науки та практики: матеріали круглого столу КУП НАН України (м. Київ, 01 жовтня 2020 р.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 10-13.

7. Лазаренко В. В. Генезис кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в умовах воєнного стану*: збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів КУП НАН України. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. С. 26-39.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Лазаренко В. В. Суб'єкт доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. *Knowledge, Education, Law and Management*. Lublin. 2021. № 7 (43). Vol. 1. P. 189-193.

ЗВІТ
за результатами проведення аналізу фінансово-господарської діяльності
неплатоспроможного підприємства

1. Загальна характеристика підприємства.
2. Оцінка підприємства з позиції неплатоспроможності.
 - 2.1. Оцінка фінансового стану підприємства.
 - 2.2. Аналіз фінансових факторів, що призвели до неплатоспроможності, та визначення можливості санації підприємства.
 - 2.2.1. Аналіз необоротних активів.
 - 2.2.2. Аналіз оборотних активів.
 - 2.2.3. Аналіз власних оборотних засобів.
 - 2.2.4. Поглиблений аналіз дебіторської заборгованості (аналіз структури, тенденцій та аналітичних показників).
 - 2.2.5. Аналіз кредиторської заборгованості.
 - 2.2.6. Аналіз прибутковості підприємства.
 - 2.2.7. Аналіз витрат на виробництво.
 - 2.2.8. Аналіз використання трудових ресурсів.
 - 2.2.9. Аналіз інвестицій та інновацій.
 - 2.2.10. Аналіз об'єктів житлово-комунального та соціально-культурного призначення.
3. Оцінка резервів підвищення ефективності функціонування підприємства та відновлення його платоспроможності.
4. Аналіз виявлення ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства.
 - 4.1. Визначення ознак фіктивного банкрутства.
 - 4.2. Визначення ознак дій з доведення до банкрутства.

4.3. Визначення ознак дій з приховування банкрутства.

4.4. Визначення ознак втрати або відновлення платоспроможності.

5. Загальні висновки (в тому числі про наявність ознак з дій приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства) та рекомендації щодо подальшого розвитку підприємства.

Додаток В

Проект Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України
(щодо встановлення відповідальності за доведення до
неплатоспроможності)»

Верховна Рада України постановляє:

Внести до законодавчих актів наступні зміни:

- 1) ст. 218¹ Кримінального кодексу України виключити.
- 2) ст. 219 Кримінального кодексу України викласти в новій редакції.

Стаття 219. Доведення до неплатоспроможності.

1. Доведення до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином - засновником (учасником), кінцевим бенефіціарним власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності діянь, що призвели до неспроможності суб'єкта господарської діяльності виконати свої грошові зобов'язання, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, -

карається штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від одного до п'яти років.

2. Ті самі діяння, вчинені щодо державного підприємства чи підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, -

карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3. Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких діянь, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало особливо великої матеріальної шкоди державі або кредитору, -

карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч нмдг з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Примітка. 1. У статтях 219, 219¹, 222 КК матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у триста і більше разів перевищує нмдг.

2. Термін «пов'язана з банком особа» вживається у значенні, визначеному ЗУ «Про банки і банківську діяльність».

3) Кримінальний кодекс України доповнити ст. 219¹ в наступній редакції.

Стаття 219¹. Незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

1. Умисне приховування майна, відомостей про майно, відчуження майна або його знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, у тому числі планів санації чи реструктуризації, якщо ці дії вчинені під час здійснення щодо боржника процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації або погашення боргів та завдали великої матеріальної шкоди, - карається штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч нмдг або позбавленням волі на строк від одного до п'яти років.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення відповідальності за доведення до неплатоспроможності)»

1. Обґрунтування необхідності прийняття проєкту Закону.

Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення відповідальності за доведення до неплатоспроможності)» вноситься на розгляд Верховної Ради України з метою встановлення кримінальної відповідальності за доведення до неплатоспроможності, а також за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

Протягом усього періоду незалежності України однією з форм різноманітних зловживань з державною власністю було доведення підприємства до банкрутства, а потім приватизація «збанкрутілого» підприємства новим власником. Чинним законодавством України встановлено кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства, проте вона є неспівмірною з тяжкістю діяння винної особи. Так, стаття 219 КК України передбачає покарання за доведення до банкрутства у виді штрафу від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Крім того, довготривала ліквідаційна процедура, яка проводиться після відкриття судом провадження у справі про банкрутство, у більшості випадків призводить до неможливості притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства протягом встановлених строків давності.

Чинна редакція зазначеної норми закону потребує внесення змін, оскільки термінологія, яка використана в її диспозиції, не застосовується в регулятивному законодавстві, також вона є достатньо м'якою та потребує

посилення. Адже, неплатоспроможність є передумовою банкрутства, а умисне доведення до неплатоспроможності порушує встановлений порядок відносин у суспільстві, який забезпечує виконання суб'єктами господарської діяльності своїх грошових зобов'язань перед державою чи кредитором.

Зазначене вище особливо стосується державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, оскільки умисне доведення цих підприємств до неплатоспроможності призводить до руйнування цілісних майнових комплексів, стратегічно важливих для держави об'єктів, різкого зростання безробіття тощо. Суспільно небезпечними також є незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства, оскільки вони завдають матеріальних збитків кредиторам, порушуючи встановлений порядок задоволення вимог кредиторів під час здійснення щодо боржника процедури розпорядження майном, санації, ліквідації, реструктуризації або погашення боргів.

Отже, постає необхідність запровадження у законодавство України норм, які будуть здійснювати захист держави та кредиторів від умисного доведення до неплатоспроможності, а також від незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

2. Мета проєкту Закону.

Метою законопроекту є встановлення кримінальної відповідальності за доведення до неплатоспроможності, а також за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства.

3. Загальна характеристика і основні положення проєкту Закону.

Законопроектом пропонується внести до Кримінального кодексу України зміни, якими передбачається встановлення відповідальності за доведення до неплатоспроможності, а також за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства:

- запровадження кримінальної відповідальності за умисне вчинення дій чи бездіяльності, що призвели до неплатоспроможності суб'єкта

господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору;

- розширення кола суб'єктів доведення до неплатоспроможності;

- запровадження кримінальної відповідальності за незаконні дії у разі неплатоспроможності чи банкрутства;

- уточнення розміру великої матеріальної шкоди, завданої державі чи кредитору.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Правовідносини в зазначеній сфері регулюються Господарським кодексом України, Кодексом України з процедур банкрутства, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про банки і банківську діяльність».

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація Закону в разі його прийняття не потребуватиме додаткових витрат із Державного бюджету України.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття Закону

Запровадження передбачених законопроектом змін призведе до встановлення кримінальної відповідальності за доведення до неплатоспроможності, за вчинення незаконних дій у разі неплатоспроможності чи банкрутства, а також створить передумови для здійснення ефективного управління державною власністю.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА

Україна, м. Київ - 03142, вул. Ак. Доброхотова, 7-а, Тел.: (044) 409-26-43, факс: (044) 423-90-87
ЄДРПОУ - 23745145, e-mail: kul@kul.kiev.ua, www.kul.kiev.ua

№ 387/2 від 08.11.2022
на № _____ від _____

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Ректор Київського університету права
НАН України
професор Ю.Л. Бошицький
« 8 » жовтня 2022 року

АКТ

**про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Лазаренка Віталія Володимировича «Кримінальна відповідальність за
доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за
законодавством України» в освітній процес кафедри кримінального
права та процесу Київського університету права
Національної академії наук України**

Комісія у складі: завідувача кафедри Андрусіва В.Г., доцента кафедри Перелигіної Р.В., доцента кафедри Савки О.І. склала акт про те, що результати дисертаційного дослідження Лазаренка Віталія Володимировича «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності за законодавством України» використовуються під час проведення лекцій та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінальне право» на другому курсі першого (бакалаврського) рівня спеціальність 081 «Право» (тема: «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності») та дисципліни «Порівняльне кримінальне право» на другому курсі першого (бакалаврського) рівня спеціальність 293 «Міжнародне право» (тема: «Кримінальна відповідальність за окремі види злочинних діянь в Україні та зарубіжних державах»). У списку літератури в робочих програмах та навчально-

методичних комплексах цих навчальних дисциплін рекомендовано опрацювання таких наукових праць В. В. Лазаренка:

1. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та США. *Актуальні проблеми економіки, обліку, менеджменту та права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 16 верес. 2020 р.). Полтава. 2020. С. 65-67.

2. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні та ФРН. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 верес. 2020 р.). Запоріжжя. 2020. С. 110-113.

3. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства в Україні, Польщі та Молдові. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики*: матеріали круглого столу КУП НАН України (м. Київ, 1 жовт. 2020 р.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 10-13.

4. Лазаренко В. В. Доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності: поняття та правове регулювання. *Збірник наукових праць «Держава і право»*, Випуск 89. 2021. С. 115-123.

5. Лазаренко В. В. Суб'єкт доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. *Scientific issue of Knowledge, Education, Law and Management*. Lublin. 2021. # 7 (43). vol. 1. P. 189-193.

Завідувач кафедри кримінального права
та процесу
кандидат юридичних наук, доцент

В.Г. Андрусів

Доцент кафедри кримінального права
та процесу кандидат юридичних наук,
доцент

Р.В. Перелигіна

Доцент кафедри кримінального права
та процесу,
кандидат юридичних наук

О.І. Савка

